

2019/1 • XXVI. évf. 1. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMAGAZIN

Kiss Ferenc
Keresztes Dóra

Mamó kertecskéje

Kiss Ferenc – Keresztes Dóra

Mamó kertecskéje

Gyermekkönyv CD melléklettel • Etnofon Kiadó, Budapest, 2018

Lemez melléklet:

1. Bringadal 2. Deredere macska 3. Zsályás tulipános 4. Pirepire! 5. Tudod-e? 6. Didárom 7. Tavaszidő 8. Ki az ágyból lányok!
9. Cipósütés 10. Szent Jánoskor 11. Csodabogyók 12. Zengjetelek citerák! 13. Mamája

Húzta-vonta, billegtette:

Szvorák Katalin „Mamó” – ének • Kátai Zoltán – ének

Kiss Ferenc – hegedű, koboz, brácsa, tambura, citera • Küttel Dávid – harmonika, gitár, ének
Szabó Dániel – cimbalom • Szokolay Dongó Balázs – tárogató, duda, szaxofon, furulya, doromb

Közreműködtek a Kalász Alapfokú Művészeti Iskola növendékei • Külön köszönet Papp Ágnes felkészítő munkájáért

Hangfelvétel, mastering: Kultúrpart Stúdió, 2018

Hangmérnök: Bodnár Péter

FOLKMAGAZIN

A TARTALOMBÓL:

4. Liszt-mozaikok – Tánckoncert
Kutszegi Csaba
6. Beszélgetés Korzenszky Klárával
Ménes Márta
9. „Fehér holló feketében”
Grozdits Károly
11. Kátai Zoltán históriás énekmondó
Freund Tamás
12. Párbeszéd – Hagyományörzés?
Héra Éva
14. **MAGTÁR**
Tizenkét kőműves
Széki Soós János
16. Jozsip és Jurij Csernavecre emlékezve
Shaun Williams
19. **TALLÓZÓ**
Móra Ferenc: Legidősb Ferencek
P. VAS JÁNOS ROVATA
22. Madéfalvi Rokolya (CD-ismertető)
Székelly Levente
24. „Fölszállott a páva”
Kovács Norbert „Cimbi”
31. **BUKOVINA, BUKOVINA – XIII.**
„Újságíró leszek”
Kóka Rozália
34. A Vujicsics/Söndörgő-örökség
Jávorszky Béla Szilárd
37. Pál István történetei
Agócs Gergely
40. **A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN**
Lőrincz Imre visszaemlékezései
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
43. Interjú Foltin Jolánnal
Grozdits Károly
47. **ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK**
Farsangi fánk Csömörön
Juhász Katalin
50. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Kiss Ferenc–Keresztes Dóra: Mamó kertecskéje

Etnofon Kiadó, Budapest, 2018.

Néhány évvel ezelőtt a *Papó zenéje* a Kárpát-medence népi hangszereit hét leckében ismertette meg a nagyrédemű közönséggel, mindenekelőtt természetesen a gyerekekkel. A szerzőpáros, Kiss Ferenc zeneszerző és Keresztes Dóra illusztrátor nem sokkal karácsony előtt új kiadvánnyal lepte meg az olvasókat. Ezúttal Mamó kertjében vezetnek végig bennünket.

S hogy milyen ez a kert? Igazi édenkert, teli gyümölcsökkel, veteményes ágyásokkal és virágokkal. A ház körül kutya, macska civakodik, egér menekül ősi ellenésége elől, hasznos hajtó házi állatok népesítik be. Mindez ugyanúgy egy letűnt világ képe, mint a korábbi mesés, zenés képeskönyvben a hangszerek világa. Ugyan hol találunk olyan portát, amely tehénbögéstől, tyúkok és pulykák kárlásától, malacrögéstől hangos? A sajtókészítés és a disznóvágás is jószerivel skanzenbeli látványosság manapság. Megismerhetjük a legfontosabb kerti és ház körüli munkákat, a konyhába is bekukkanthatunk. Az idő is a régiiek rendje szerint telik: hétköznapok és ünnepek vált-

ják egymást, az évszakok körforgása és a hónapok egymásutánja lassú, békés, kiszámítható merdében folyik.

A varázslatos képekkel illusztrált könyvhöz tartozó CD-n tizenhárom zeneszám hallható. Kiss Ferenc zenésztársai: Szvorák Katalin (az ő hangján szólal meg Mamó), Kátai Zoltán (ő adja Papó hangját), Küttel Dávid (harmonika, gitár, ének), Szabó Dániel (cimbalom), Szokolay Dongó Balázs (tárogató, dudu, szaxofon, furulya, dob). A Kalász Alapfokú Művészeti

Iskola csengő hangú növendékeit Papp Ágnes készítette föl.

A színes, fantáziát megmozgató képek és a dalok, a jó muzsika sok kedves közös élményt ígér mindazoknak, akik kézbe veszik: a legkisebbek Mamóval, Papóval, szüleikkel olvassák a szórakoztató verseket, meséket, a sok hasznos és tanulságos tudnivalót, mindeközben remek muzsikában gyönyörködhetnek.

A zenés mesekönyv megvásárolható a MesterPortán és a Fonó Budai Zeneházban.

Sándor Ildikó

Címlap és belső borító: Mamó kertecskéje – Keresztes Dóra munkája

Hagyomány és korszerűség metszéspontjában

Magyar Állami Népi Együttes: Liszt-mozaikok – Tánckoncert (Müpa, 2018. október 31.)

Nem egyszer beszélgettem – többnyire néptáncos – barátaimmal arról, hogy vajon létre lehet-e hozni táncban ugyanazt, amit Bartók Béla a zenében; leegyszerűsítve: hagyománynak és korszerűségnek zseniális, művészi nyelvezetként működő szintézisét.

Elég sok koreográfus megpróbálkozott már velem, és ha nem veszem számba a kóros önértékelési zavarban szenvedők hervasztó táncakolmányait, akkor is jóval több sikertelen kísérletre emlékszem, mint sikerrel kecsegtetőre. Itt hangsúlyozni kell: a végül sikertelennek tetsző kísérlet is dicső tett, ha becsületes munka, művészi érzékenység és szellemi muníció van benne. A feladat nyilván nem könnyű, de biztosan nem lehetetlen. Ha George Balanchine „anno dacumál” képes volt mozdulatokkal adekvátan vizualitásban transzponálni a muzsikát, legalábbis tökéletesen olyan hatást keltetni, mintha látnánk a zenét, akkor miért ne lehetne táncban felmutatni azt a bizonyos „bartókit”?

Lehetséges, hogy eddig azért nem sikerült, mert talán nem is Bartók-zenére kellene megpróbálni. Ha Bartók-zenére elkészül egy zseniális koreográfia, egyáltalán nem biztos, hogy az maga a bartóki szintézis, pláne ha a táncalkotónak szándékában sem állt megteremteni azt. Viszont bármilyen más muzsikára is megszülethet hagyomány és korszerűség tökéletesnek mutatkozó szintézise. Hogy pontosan értsük: nem egyvelegről, kevercsről, hangulatos mixről vagy ügyes, motívikus utalgatásról beszélünk, hanem egy újfajta értéket képviselő valószínű szintézisről.

A Magyar Állami Népi Együttes Liszt-mozaikok című produkcióját nézve eszembe ötlött, hogy talán – logikusan – táncban is éppen Liszt Ferenc felől közelíthető meg Bartók Béla; ahogyan nem egy kitűnő muzsikós és/vagy zeneértő megfogalmazta, a liszti életmű késői szakasza is a nagy utód felé mutat. Hogy a Mihályi Gábor által rendezett és több munkatársával közösen koreografált előadás mennyire közelíti meg a vágyott-elképzelte szintézist, azt nehéz lenne például számokkal kifejezni, annál is kevésbé, mert a sikeres célba érést nagy valószínűséggel csak évek vagy évtizedek elmúltával, rálátással képes felfedezni az ember. Ám – látva Mihályi következetesen épülő életművét – abban biztos vagyok, hogy a koreográfus-rendező a Liszt-mozaikokkal – ha ellentmondásként is hangzik – olyan közel került a bartóki szintézishez, mint még eddig soha. Ezt persze nem úgy kell érteni, hogy ez a kitűnő koreográfia Bartók Béla kiemelkedő alkotásaihoz hasonló remekmű volna. De a lényeg nem is ez, hanem az, hogy az előadáson végignézhethetjük, ahogyan a színpadon létrejön egy olyan komplex és bonyolult, de érzékelhető, élvezhető és értelmezhető színpadi nyelvezet, amelynek a tánc a főszereplője, és amely a hagyomány és aktualitás metszéspontját megtalálva felmutatja, átélhetővé és érzékelhetővé teszi azt.

Nem könnyű gyűjtött és rendszerezett alapanyagokból színvonalas és hagyományhű autentikus táncokat színpadra tenni, de még ennél is nehezebb feladat adekvát művészi választ adni arra a kérdésre, hogy mit is kezdhethetünk ezekkel a gyönyörű és felbecsülhetetlen értékű hagyományainkkal a mában. Mert a korszerűség nevében eltávolodni tőlük, és veszni hagyni őket ugyanolyan hibás gondolat, mint a formáikat és funkcióikat mesterségesen konzerválva, változatlan, állítólag eredeti állapotukban pusztán gyönyörködni ben-

nük. Az őrszi jól a hagyományt, aki beszélni, közölni tud vele. Erre sok-sok – színpadi – esetben megfelelő lehet egy zenei kíséret nélkül előadott népdal vagy egy népszokásokat felelevenítő, kultúrtörténeti hűségre törekvő táncjelenet, de az embernek emellett rendszeresen szüksége van arra is, hogy bonyolultabb, összetettebb kérdésekre is kapjon műalkotás közvetítette válaszokat. És ha ezt a hagyományokban nem találja meg, mert nem látszik sehol sem a múlt és jelen metszéspontja, akkor nem is a hagyományokban fogja keresni.

Nekem a Liszt-mozaikok éppen arról beszél, hogy mennyire élők a hagyományaink, mert szerteágazó szálakkal kapcsolódnak az európai kultúrához, hogy a magyar mivoltunk európai kontextusba helyezve kifejezetten vonzó jelenség lehet, hogy nincs okunk kisebbségi érzéstől szenvedni, de általános világélsőknek sem kell gondolni magunkat. Hogy kitartó munkával, felkészültséggel, magabiztos, tudásra alapozott technikával nemcsak áthidalhatók a nehézségek, de általuk a sorstragédiák komor szépsége is megmutatható. Hogy a talminak, a felszínesnek az értelme az, hogy jó kezekbe kerülve minőségig érjen – nem pedig fordítva.

Az előadás a Liszt-jelenséget mutatja fel zenés-táncos színházi fogalmazásban, amelyben az ízléses, korszerű és jelentéssel teli látványvilág is fontos elem. Szerencsés a témaválasztás, mert Liszt kapcsán olyan folyamatosan időszerű, releváns fogalmak merülhetnek fel, mint a nemzeti öntudat és önértékelés, a viszony a gyökereinkhez és a kultúránkhoz, a kapcsolódási pontjaink más kultúrákhoz, a keresztény hitvilág kultúránkra és mindennapjainkra gyakorolt hatása. Liszt Ferenc tulajdonképpen csak ürügy, mert nem az a fontos, hogy a fenti fogalmakkal birkózva ő merre, hova jutott, hanem hogy ezekre a kérdésekre a legtöbb néző mind a mai napig hasonlóan keresi a maga válaszait. E tekintetben annyira a különbség köztünk és a „hírhedt zenész” között, hogy Liszt Ferenc a fentiekre szóló érzéseit, gondolatait időtálló alkotóművészi életműbe tudta kódolni.

Fontos erénye az előadásnak, hogy magyarságunkat nem távolgáttartással, de rálátással szemléli, ahogyan Liszt is – európaiként és magyarként – képes volt ezt megtenni, muzsikája erre a bizonyíték. Egyformán lényegesek voltak számára az európai zenei hagyományok és a magyar népi műzene, az európai romantika divatos stílusiránya és a magyar népművészet tiszta forrásai. Ezért hangoznak fel az előadáson Liszt dallamai mellett Chopin és Paganini tételei, avagy Bihari János, a legendás primás muzsikája. A Szent Efrém Férfikar lebilincselő, mindig szép és tiszta éneke a szakrális, liturgikus zenei hagyományainkat is – olykor üde humorral – „maimber-közelség” hozza. A Magyar Állami Népi Együttes szimfonikusokkal kibővített, Radics Ferenc vezette zenekara, élén Farkas Gábor zongoraművésszel kimagasló zenei minőséget létrehozva, érzelmgazdagon, gyönyörűen muzsikál. (Sajnos a hangosítástechnika a premieren ezzel nem mindig tudott lépést tartani).

A MÁNE-tánckar pedig egyszerűen felülmúlja önmagát: a táncosoknak a hatalmas XIX. századi tablóban a bálók világa és a divatos korabeli balett stílusa mellett a már-már abszurdba hajló zenei groteszkek és diszsonanciák jelenségét is meg kell – mozdulatokkal és érett színészi játékkal – fogalmazniuk. Ezt sikeresen, nagy játék kedvvel meg is teszik, hogy végül a II. Magyar Rapszódia lehengerlő zenekari átíratára saját pályájukon teljesedjenek ki.

Jó volt két felvonásban ránézni lehetséges illetően önmagunkra.

Kutszegi Csaba
(www.tanckritika.hu)

Liszt-mozaikok – Tánckoncert (Magyar Állami Népi Együttes)

Zene: Liszt Ferenc, Frédéric Chopin, Niccolò Paganini. Zenei átíratok: Bubnó Tamás, Pál István Szalonna, Radics Ferenc, Bubnó Márk. Zenei szerkesztő: Pál István Szalonna. Koreográfusok: Ágfalvi György, Mihályi Gábor, Orza Călin, ifj. Zsuráfszky Zoltán. Jelmez: Szűcs Edit. Díszlet, látoány: Árvai György. Videoanimáció: Korai Zsolt. Fény: Vida Zoltán. Zenekarvezető: Radics Ferenc. Tánckarvezető: Kókény Richárd. Tánckari asszisztensek: Borbély Beatrix, Jávor Katalin, Ágfalvi György. Rendező: Mihályi Gábor.

Liszt-mozaikek – Tánckoncert (Fotó: MÁNE / Dusa Gábor)

Szerelemcsütörtök, dobszerda és társaik...

Korzenszky Klára kórházi munkájában a zenét, koncertjein pedig pszichológiai tudását, tapasztalatait hívja segítségül. Az énekesnő-gyermekpszichológussal többek között arról beszélgettünk, hogyan kell elképzelni egy, a gyermekpszichodráma alapjaira építő, interaktív mesekoncertet, s hogy miben segíthetnek a mesévé szőtt gyerekdalok.

– *Kisgyerekes anyukaként azt tapasztalom, egyre jellemzőbb, hogy a gyerekekkel szakemberhez fordulnak pszichés vagy nevelési problémák miatt. Pszichológusként hogyan látod, megfigyelhető-e tendenciózusan ennek egyik okaként a testi-lelki fejlődéshez elengedhetetlen zene, mondókázás, meseolvasás „szertartásainak” a hiánya?*

– Megszűntek a nagy családok, ahol a nagyszülők mintául szolgáltattak, hogyan is nevelje a fiatal pár a gyermekét. Régen még a mindennapok részei voltak az ölbéli játékok, a mondókázás, amiket anyánktól, nagyanyáinktól tanultunk. Most nincs ilyen minta, egyszerűen azért, mert messze lakunk egymástól, a szülők itt, a nagyszülők ott. Emiatt sok anya kívülről keresi a segítséget. Nem biztos, hogy azok az édesanyák, akikkel te találkozol, rossz anyák lennének, egyszerűen nincs olyan mintájuk, olyan tapasztalt személy körülöttük, aki mintát mutatna nekik. Az ölbéli játékok és a mesék nagyon jó kapcsolatteremtő, ma már azt mondjuk, fejlesztő eszközök. Elsősorban azért, mert mindenféle úton, több csatornán is ingert adnak a gyerekeknek: ölnkbe vesszük őket, szemükbe nézünk, simogatjuk őket, hallják, ahogy énekelünk, ők is elkezdnek énekelni, az éneklésre mozgással is válaszolnak, tehát egy komplex, az egész idegrendszert érintő kapcsolatteremtési folyamatról van szó. Az biztos, hogy a szokások, hagyományok elkopásával az anya-gyermek kapcsolat kialakítása is nehezebb.

– *Ez nagyfokú tudatosságot és tanulást kíván a szülőktől is, hiszen hogyan is várható el, hogy természetesen érezzék magukat éneklés, mondókázás közben, ha már ők maguk sem voltak ennek részesei gyerekkorukban?*

– Vizuális dominancia van, a youtube-videók korát éljük. Sokkal egyszerűbb odaadni a telefont a gyermek kezébe, de nem biztos, hogy ez a jó út. A közös éneklés és a táncolás segíti a mozgásfejlődést, befolyásolja a kognitív fejlődést, a mese beindítja a fantáziatevékenységet. Vissza kell tanítani az édesanyáknak, hogyan vehetnek részt ebben a folyamatban, s hogyan vonhatják be a gyerekeiket. Szülőként nekünk is aktivizálni kell magunkat ahhoz, hogy igazán jól tudjunk adni a gyerekeinknek.

– *Mennyiben tükröződik a gyerekek viselkedésén a már említett „játékok” hiánya? Hogyan, milyen módszerekkel kelte fel az érdeklődésüket a koncerteken?*

– A gyerekekben alapvetően megvan ez, genetikailag örököljük, hogy fogékonyak vagyunk a fantáziatevékenységre, a mintha-játékra és a szerepjátékra. Óvodáskorban ezek a gyermek fő tevékenységei. Egy gyermekpszichodráma csoportban fontos, hogy ne legyen más inger, csak arra lehessen koncentrálni, hogy a fantáziavilágba tudja magát képzelni. Először is meg kell teremteni azt a közeget, amelyben lehetősége nyílik arra, hogy szabadjára eressze a fantáziáját. Egy koncerten is nagyon fontos a jó helyszín. Manapság szokás, hogy vásárra szerveznek koncertet; ez nem túl ideális, hiszen az ilyen környezetben ezerféle inger éri a gyermeket. De ilyenkor is meg kell próbálni egy picit közelebb hozni őket: engedni kell, hogy feljöjjenek a színpadra, hogy azt érezhessék, ők is részei a műsornak. Hiszek abban, hogy a közelség számít. Egy gyerekhez le kell guggolni, le kell térdelni, meg kell érinteni vagy ölbe kell venni. Az, hogy messziről látja az énekest és a zenészeket a színpadon, nem fogja őt lekötöni. Viszont, ha leguggolsz, ölbe veszed, játszol vele, az a szülő-gyermek kapcsolat mintáját hozza, és ez útmutatást ad a szülőknél is.

– *Mit vetsz be azoknál, akiknek elkalandozik a figyelme?*

– Szerepbe hozom őket. Biztos, hogy azt a gyereket fogom a legbátrabb legénynek választani, aki a legaktívabb és a legnehezebben leköthető a figyelme, hiszen ha kap egy feladatot, csakis arra fog koncentrálni. Megszabom a határokat és a kereteket, hogy az adott szerepben mit kell csinálnia. Ha te vagy a bátor legény, akkor mész a lovacskádon, aztán legyőzöd a sárkányt, aztán együtt táncolsz a tündérlányokkal, átugrod a varázstüzet stb. Ha feladatok elé állítom, nem lesz ideje kitekinteni. És nem is szeretne, hiszen beindul a fantáziatevékenység, elkezdődik a belső sztori, abból pedig nagyon nehéz kizökkenteni.

– *A gyermekműsoraitokat nem csak a zenei minőség és igényesség jegyében, de a gyermekpszichológiai tapasztalataid beépítésével állítjátok össze. Mikor és hogyan született meg a fejedben a koncepció, hogy a zenét és a pszichológiát ilyen formában összehozd?*

– A FolkEurópa Kiadó 2012-ben [akkoriban Klári a Makám énekesnője volt – a szerk.] keresett meg azzal, hogy – ha már gyermekpszichológus vagyok – készíthetnék egy gyereklemez. Akkor már egyértelmű volt, hogy a gyermekpszichodráma alapjait fogom felhasználni, és a mesére fogok építeni a koncerteken. Az első lemezemet, a *Szerelemcsütörtök, dobszerdat*, majd a másodikat, a *Kerekégyenjárt* is úgy alakítottam ki, hogy az ismert gyermekdalaink, mondókáink egymás mellé fűzésével alakul ki a klasszikus tündérmese, így a történet megfelelő pontjára helyezve értelmet nyernek a mindenki által ismert szövegek. Mindenképpen népzenei alapot szerettem volna, és az elképzeléseimnek kedvezett az is, hogy a zenekarom, a *Klári-sok* tagjai sokoldalú zenészek. Eredics Dávid és Buzás Attila a *Söndörgő* együttes tagjai, a délszláv zene jó ismerői, Porteleki Áron pedig a népzene mellett a jazzből is merítkezik, ezáltal nagyon nagy eszköztárunk lett ahhoz, hogy zeneileg is meg tudjuk teremteni az adott meseszituációt. A gyerekek könnyedén bele tudják magukat képzelni a szerepbe. A koncertjeinken van egy hangszerbemutató rész, amikor megállítjuk a mesét, és a zenészek bemutatják, elmesélik, hogy mi van a kezükben, honnan való egy-egy hangszer stb. Nem csak a gyerekek, de a szülők is tátott szájjal szokták hallgatni, sőt van, hogy vissza is kérdeznek. És ha véletlenül elfelejtjük megszólaltatni az adott hangszert, szólnak is, hogy hahó, a csellótambura még nem volt. A szülők egyre nyitottabbak arra, hogy igényes produkciót hallgassanak, olyat, amelyik kicsit összetettebb annál, mint hogy gépi alapra felénekelnek valamit.

– *A Kende Hanna-féle gyermekpszichodráma módszer ad útmutatást. Mi ennek a lényege?*

– Az alapja a mese, a fantáziatevékenység és a szerepjáték, ami óvodás és kisiskolás korban természetes a gyerekeknél, a módszer ezt használja ki, erre építi a terápiát. Ez tulajdonképpen egy kicsoportos foglalkozás, ahol a gyerekek szerepet választanak, mindig olyat, amelyik számukra a legfontosabb az adott pillanatban, majd együtt játszunk el a mesét. A terápiás folyamat lényege, hogy a gyermek a „csodavilágban”, a szimbolikus térben élheti meg az őt foglalkoztató problémákat, kijátszhatja azokat.

– *Hogy látod a zeneterápia helyzetét itthon? Mennyire van lehetőség kiegészítő terápiaként alkalmazni a hazai intézményekben?*

– A zeneterápia egyre jobban kibontakozó módszer. A Bethesda Gyermekkórház Gyermekrehabilitációs Osztályán a zene hatásmechanizmusait használjuk ki a zeneterápiás foglalkozásokon. A zene

az agyféltekék optimális, kiegyensúlyozott aktivizálása révén hasznos transzferhatásokat indukál, emocionális hatásai révén memóriafejlesztő hatással rendelkezik, és az idegrendszer jutalmazó rendszerén keresztül érzelmi többletet is nyújt. Tehát egy mozgásában vagy beszédében akadályozott gyermeknél a zeneterápiás foglalkozás során, a zene segítségével az idegrendszer bizonyos részének ingerlésével segíthetjük a mozgásfejlődést vagy a beszédindítást. A zeneterápiának ez a vonala, amelynek során a zenei fejlesztés kognitív transzferhatásait igyekszünk kihasználni (figyelem, memória, végrehajtott funkciók, mozgáskoordináció stb. fejlesztése), Magyarországon még gyerekcipőben jár. De szorongásoldásra, önismereti folyamatokra, időskori gondozásban vagy autizmusfejlesztésben is használjuk, ez elég jól működik itthon. A Bethesda Gyermekkórházban neuropszichológus kolléganőmmel, Szegleti Gabriellával néhány éve kezdtük el a rehabilitációban központi idegrendszeri sérültek vagy égési sérültek fejlesztésében használni ezt a terápiás módszert, és szerencsére egyre többen a gyógypedagógia területéről is érdeklődnek iránta.

– *Van-e olyan zeneterápiás élményed, amely mély nyomot hagyott benned és szívesen megosztanád?*

– Mi a rehabilitációban dolgozunk, ami komplex folyamat, ennek csak egy része a zeneterápia. Nem jelenthetjük ki, hogy a zeneterápia volt az egyetlen, ami segített. Heti rendszerességű foglalkozásról van szó, ami azért is fontos, mert a gyerekek a sok egyéni fejlesztés mellett végre egy közösségi eseményen is részt vehetnek. A zenének az önjutalmazó rendszerre tett hatását is kihasználjuk: a zene tulajdonképpen ugyanazokat a neurotranszmittereket, vagy köznyelven „boldogsághormonokat” szabadítja fel, amelyeket a kábítószer. Endorfin és dopamin szabadul fel, ezáltal eufóriát érzünk. Tehát az önjutalmazó rendszert aktiválja, és így a gyerekeknek sokkal jobb kedvük is lesz ebben a nagyon nehéz rehabilitációs folyamatban. Azoknál, akik baleset vagy agyvérzés következtében a beszédközpontot is érintő bénulást szenvednek, a közismert népdalokat hívjuk segítségül. Ez segíthet a beszédindításban. Kolléganőmmel hétről hétre tapasztaljuk a zeneterápia pozitív hatásait, hétről hétre látható a változás. Van egy kislány, aki agyvérzés következtében féloldali bénulást szenvedett, és a rehabilitációs folyamat alatt egyre jobban visszatért a mozgásképesége. Nagyon sokáig csak az egyik kezét használta, hiszen a másik bénult volt. Mindig egykezes hangszert választott. Óriási öröm volt, amikor kétkezes hangszerré nyúlt. Nem mi erőltettük rá, ő mondta, hogy „most már tudok azon játszani, kérem szépen azt a dobot”. Ezek nagy sikerélmények.

– *A Bethesda Gyermekkórház „Egészségsvökök” címmel nemrég saját terápiás könyvet adott ki, amelynek te vagy az egyik szerkesztője. Kinek az ötlete volt ez a könyv és mi a célja?*

– Azt tapasztaltam, hogy a kórházban töltött időt nem csak a gyerekek, de a szülők is nagyon nehezen élik meg. Ismeretlen helyzetbe kerülnek a kórházban, nem tudják úgy gyakorolni a szülői kompetenciájukat, ahogyan otthon. Szerettünk volna egy olyan eszközt létrehozni, amivel sokkal könnyebben teremtenek kapcsolatot a gyerekekkel például az intenzív osztályon is. A szülő ugyanolyan negatív és beszűkült tudatállapotban van, mint a gyerek, az se jut eszébe, milyen mesét mondjon, hiszen azzal foglalkozik, hogy életben marad-e a gyereke vagy sem. Viszont, ha a kezükbe tudunk adni egy könyvet, az már nagyon nagy segítség. Eleinte A4-es papírra nyomtattam azokat a meséket, amelyekről azt gondoltam, hogy segíthetnek. Tehát az én ötletem volt, hogy dolgozzunk mesékkel, de a kórházunk kommunikációs vezetője, Bese Nóra ösztönzött, hogy csináljunk belőle könyvet, főigazgatónk Dr. Velkey György pedig

Fotó: Deák Vera

támogatott ebben. Szegleti Gabriellával és Sorompó Anettel válogattuk össze a meséket, és fontos még, hogy az illusztrációk is házon belül készültek, Anett és Németh Zsófia kolléganőink festették őket. A könyvben varázsfák is szerepelnek, amelyeknek ágaira dolgozóink fényképeit tettük. Minden osztály orvosai, nővérei megjelennek rajta. Azzal, hogy bekerültek a mesevilágba, kevésbé lesznek félelemkeltők a gyerekek számára. A könyvet minden, nálunk hosszabb időt eltöltő gyerek megkapja. A nővér adja át nekik, aki különben szintén negatív szereplő, hiszen ő szúrja meg őket, ő vesz vért a tőlük. Ez által viszont pozitív szerepbe kerül, hiszen egy ajándékkal indít. Megmutatjuk nekik a könyvben, hogy melyik doktor fogja őket megoperálni, így kevésbé szoronganak a műtét előtt, és az ébredés is sokkal könnyebb lesz.

– *Hazaviszed a munkád?*

– Szupervízióra mindenképpen szükség van: azaz, hogy egy tapasztaltabb, idősebb kollégának elmondhassuk a nehézségeket, elakadásokat. Másrészről, a Bethesda Gyermekkórházban nagyon jó csapat van, és egy jó csapatban könnyebb megosztani a terheket is, ha elakad vagy nehézségekbe ütközik az ember. Szerintem az uniformis, a fehér köpeny is segít. A kórházi „varázsvilágban” felveszem a köpenyt, a kórházban pszichológus vagyok, aztán leveszem, és ezzel ezt a szerepet is leteszem. Ezek a rituálék – visszatérve a néphagyományra – segítettek az eligazodásban, hogy egyik szerepből a másikba átléphessünk, például, amikor kendő kerül a lány fejére az egyértelműsíti és tudatosítja mind saját maga, mind a külvilág számára is, hogy férjes asszony. Mindannyiunknak rengeteg szerepe van az életben, de az, hogy váltogassuk őket, nem egyszerű, és ebben a rohanó világban össze is csúsznak. Volt egy kolléganőm, aki mindig azt mondta, hogy ha nehéz napja volt, egy megállóval előbb leszállt a buszról és hazasétált, hogy kicsit ki tudja szellőztetni a fejét. Nekem sokszor az is elég, hogy bezárom kulccsal a szoba ajtaját a kórházban. Persze, ez nem azt jelenti, hogy az ember nem gondolkodik vagy nem áll mindig készenlétben, de a szerepeink között tudni kell különbséget tenni. Az, hogy énekesnő vagyok és hétvégén van két-három koncertem, szintén nagyban segít. Másik szerepben vagyok, egy másik oldalamat próbálok ki, ezáltal erőforrást, energiát kapok. Ha viszont sok koncertem van, akkor meg arra van szükségem, hogy még közelebb kerüljek az emberekhez és bemehessek a kórházba. Nekem nagyon sokat segít ez a kettősség.

– *Sok projektben veszel részt, mi van teruban még?*

– A *Klárások* zenekarral készülöben van a következő lemezünk, már el is kezdtük összerakni, télen, kora tavasszal ezzel fogunk foglalkozni. Bársony Bálinttal és a *Hangszersimogatóval* is az új lemezt tervezzük már. Szóval, produktív időszak áll előttünk..

Ménes Márta (061.hu)

Bogyiszlói népzene – brácsa-bőgő melléklet

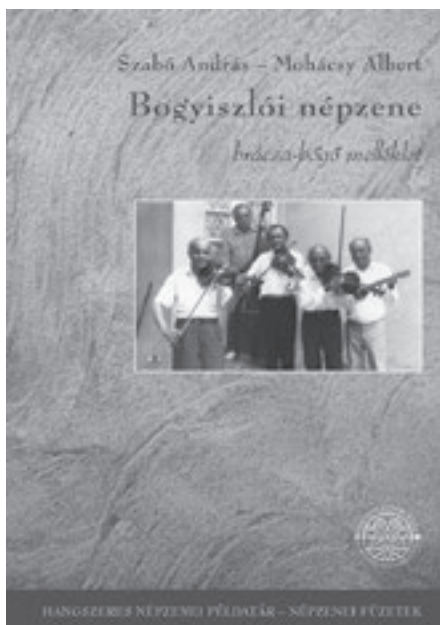
– Szabó András és Mohácsy Albert munkája –

Hangszeres Népzenei Példatár – Népzenei Füzetek • Hagyományok Háza, 2018.

BEVEZETÉS

Bogyiszló hangszeres népzeneje a táncházmozgalom kezdetétől ismert és kedvelt a táncházakban és a népzenei együttesek repertoárjában. Ez részben annak köszönhető, hogy az 1970–1980-as években még aktívan muzsikált Orsós Kis János és zenekara. A Duna menti és sárvári falvakba rendszeresen hívták őket, emellett Bogyiszlón az 1950-es években megalakult hagyományörző táncegyüttes állandó kísérőzenekaraként is működtek. Ez elősegítette a hagyományos repertoár továbbélését. Az 1950-es évektől több táncfilmzés is történt Bogyiszlón, és ehhez kapcsolódóan a táncházmozgalom indulását megelőzően, 1958-ban és 1968-ban is készültek jó minőségű hangfelvételek Orsós Kis János zenekarával. Másrészt a dél-dunántúli ugrós táncok a kezdetektől népszerűek voltak a táncházakban, és ezek tökéletes zenei kíséretét szolgált a bogyiszlói zenekar összeszokott játéka. Nem véletlen, hogy azokban az években, amikor a magyar hanglemezkiadás évente csupán 1-2 népzenei lemez kiadását hagyta jóvá, Sebő Ferenc munkája és szerkesztése nyomán 1984-ben megjelenhetett a bogyiszlói hangszeresekkel és énekesekkel készült hanglemez. [Sebő Ferenc: *A bogyiszlói zenekar. Hungaroton, 1984. SLPX 18095*]

A hazai hangszeres népzeneoktatást nagyban elősegítették a Magyar Művelődési Intézet (akkori nevén: Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete) által 1989-ben elindított *Népzenei füzetek – Hangszeres népzenei példatár* kötetei, amelyek egy-egy népi hangszer bemutatását, hegedű esetében egy-egy kiemelkedő falusi primás játéknak kottás lejegyzéseit tartalmazzák. A sorozatban az

Orsós Kis Jánosról készült kötet 1995-ben látott napvilágot, Olsvai Imre tanulmányával, Virágvolgyi Márta kottás lejegyzéseivel, fényképekkel, a gyűjtéseket és azok adatait tartalmazó listával. [Virágvolgyi Márta: *Bogyiszlói népzene – Orsós Kis János. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 1995.*] Ezzel párhuzamosan a kiadvány hangzóanyaga magnókazettán is megjelent. A kötet második, javított kiadását már a Hagyományok Háza adta ki 2010-ben. Az eredeti kötethez képest megújult a kottakép, kiegészült a dallamok szövegeivel, és a hanganyag is CD-re került. Ám egyik kötet sem tért ki a dallamok kíséretére, az azokat kísérő harmóniak és a kontraritmikus tekintetében semmilyen adat vagy instrukció nem került a hegedűsöknek készült könyvből.

Jelen kötettel ezt az immár több mint két évtizedes hiányt igyekezünk pótolni. Az Or-

sós Lajos brácsás, valamint Bogdánovics Antal, Bogdán Péter és Zsolnai József bőgősök játékaról készült kottás lejegyzéseket olyan muzikusok, népzeneatanárok végezték, akik számottevő zenei gyakorlatuknak és stílusismeretüknek köszönhetően az eredeti felvételeken előforduló tévesztéseket, esetlegességeket is kijavították. A kötet dallamanyaga teljesen egybevághat a hegedűkötettel, azzal párhuzamosan használható. A stílusos hangszerjáték elsajátítását nagyban segíti, hogy a kötetben megjelenő DVD-mellékleten a korábbi hanganyag mellett a pdf formátumú kották, valamint az egyes dallamokról készült eredeti videofelvételek is helyet kaptak.

Szorgalmas tanulást és jó muzsikálást kívánok minden érdeklődőnek!

Árendás Péter

PEARLY CLOUDS

Dezső Tóni, Szabó Enikő, Gary Lucas • FA 420-2 • Fonó, 2018.

A Pearly Clouds „avant-folk és etno jazz-blues” zenét játszik, ez a meghatározás talán érzékelteti is az album változatos, mély és finom hangzását. A számok és az előadás módja a tagok stílusainak egyéni keveredése, amelyben a magyar népdalok hiteles dallamai és mondanivalója sajátos, lírai és izgalmas zenei részekkel gazdagodik.

Gary Lucast a *New Yorker* úgy említette, mint „a gondolkodó ember gitáros hőst”, az *Independent* (UK) mint „a világ legnépszerűbb avant-rock gitárosát”, az „ezer ötlet gitárosaként” hivatkozott rá a *New York Times*, és az *fRoots* szerint „nem kérdés, hogy a ma játszó legötletesebb és legizgalmasabb gitáros”. A *Captain Beefheart*-tel töltött idején kívül jól ismertek közös munkái *Nick Cave*-vel, *Lou Reed*-del, *Patti Smith*-el, *Jeff Buckley*-vel és *Peter Hammille*-vel.

Szabó Enikő a magyar zenei élet egyik legérdekesebb és legsokoldalúbb énekesnője, gyönyörű hangját népzeneben Ökrös Csabával, jazz műfajban Balázs Elemérrrel közös fellépéseiből ismerhetjük és a *Tabulatúra* régizenei együttessel is rendszeresen fellép énekesként. 2014-ben a Szabó Enikő és Zenekara első albuma is megjelent, saját dalaival.

Dezső Tóni húsz éve ismert a kelet-európai avantgárd színpadán, erős dallamai szabad improvizációval ölelkezve bontakoztatják ki folyamatosan fejlődő stílusát. Európában és Amerikában is sokszor fellépett, *New Yorkban* találkozott először Gary Lucas-szal.

„Fehér holló feketében”

„A világ nehezül rám” – Csoóri Sándor emlékezete

Csoóri Sándor életművét jó lenne nem elfelejteni, hiszen tudott valamit, amit nekünk nélküle, magunktól kell megtanulnunk, felfedezniünk és megőrizniünk. (Fehér holló feketében. Csoóri Sándor emlékkönyv. Erdélyi Szalon-IAT Kiadó. Összeállította Balogh Júlia, szerkesztette Pálffy G. István. 368 oldal, keménytáblás kötés, színes képmelléklettel.)

Az Olvasó esendő jószág, így aztán – kár lenne ezen vitázni – nem csak az számított, mi az, amit olvas, de az is, hogy milyen „körítéssel”, milyen pillanatban, mi előtt, és mi után, honnan, kitől, hogyan került kezébe az adott mű. Az Író is esendő, hiszen legyen bármekkora koponya, bármilyen ihlettől hajtott remekíró, a viláéért, viláágáért felelősséget érző – vagy nem érző – vátesz, olyan nincs, hogy minden írása minden szempontból hibátlan remekmű. S ráadásul az sem mindegy, hogy egy-egy író/költő/gondolkodó művei milyen interpretációban jutnak el az olvasókhoz: itt lépnek képbe az esendő Közvetítők.

Ebben az esendőségeket és esetlegességeket halmozó rendszerben van különös, különleges és kiemelt helye Csoóri Sándornak, s ezt a piedesztálnak látszó, kiemelt helyet járja körül a Csoóri Sándor emlékkönyv, amelynek címében is ott a feszültség: *Fehér holló feketében*.

(S mert egy emlékkönyv szükségszerűen személyes, olvasóként én sem takargatom a versek által belém égetett Csoóri-képet, ami – a fenti esendőségek okán – nyilván eltér másokétól.) Szerencsém volt. Sze-

rencsém volt, mert kölyökként, középiskolás koromban kerültek a kezembe Csoóri Sándor írásai. A rendszerváltás előtt, egyházi középiskolában, ami akkor sokkal inkább az ellenállás helye volt, mint azóta bármikor. Csoóri költészete ott, akkor fontos tudott lenni, maradandóan fontos. Olyan fontos, hogy ezen a későbbi esetleges balfogások már nem tudtak – visszamenőleges hatállyal – változtatni. Ha Csoóri Sándor mint a politikai tér szereplője, a nemzetéért fokozottan aggódó gondolkodó tett is olyan kijelentéseket, amelyek (szándékosan fogalmazok finoman) mehökkentettek, attól még költő maradt – a Költő. Az, amit és ahogyan verseiből addig meríthettem nem nullázódott, nem vált semmivé.

Az 1988-ban megjelent *Csoóri-breviárium* most is kézközben van, s ha nem is veszem elő újra és újra, a lehetőséget mégis fenntartom magamnak. Mert az a könyv akkor, amikor már ismertem a verseket, fontos tudott lenni, maradni.

Ugyanakkor azt is értem, érteni vélem, hogy azoknak, akik Csoóri életművével nem így, nem ebben a sorrendben (a versekkel az élen) találkoztak, azoknak lehetnek ellenérzései, kifogásai: a közéleti Csoóri Sándoron keresztül nehezebben jutnak el a költőig, a versekig. Pedig érdemes.

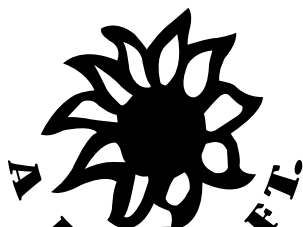
Az Erdélyi Szalon-IAT Kiadó gondozásában útjára indított életműkiadás jó alkalom arra, hogy szembenézzünk saját esendő olvasói létünkkel, saját megrögzöttségünkkel, saját magunkkal. Már csak azért is,

mert az eddig megjelent négy kötet azt mutatja, hogy a kiadó nem tradicionális úton jár, nem szolgai módon követi a megszokott életműkiadási stratégiákat. A kiadó mint közvetítő befolyásolni akarja olvasóit, és ezt jól is teszi. Az első kötet, a *Csillagkapu* felvilágított egy kevésbé ismert Csoóri-arcot. Hiszen kevesen vannak-lehetnek, akik Csoóri Sándort mint gyermekversek szerzőjét ismerik.

A második kötet, amely egy kevésbé bátor kiadói koncepció esetén nem is lenne-lehetne az életműkiadás része, s még bátortalanabb esetben az első kötet kellett volna, hogy legyen, nem Csoóritól való, viszont Csoóriról szól. Olyan alaposan járja körül szerzőnket, hogy önmagában is elég arra, hogy portrét rajzoljon szavakkal. Csak szavakkal. Nem a teljességre törekedve, de nem titkoskodva, nem egy-egy részletet elfeledve, viszont személyes momentumokat részletesen és hitelesen kidolgozva. Úgy, ahogyan az csak a halál után, a lezártág után lehetséges. Ahogy a röögök kopognak a lezárt koporsón, úgy koppannak a kötet elejébe gyűjtött gyászbeszéddek, amelyek szükségszerű emelkedettségükben legalább annyit árulnak el a megszólalóról, mint magáról az elhunytól. Ez ebben az esetben, az utóélet első pillanatában nem – nem lehet! – érdektelen. Főleg, ha Illyés Gyula lánya vagy Kósa Ferenc filmrendező szól.

A második nagy egység írásai személyes visszaemlékezések, amelyek az előbbi pátosz nélkül szólhatnak az emberről, az alkotóról, a gondolkodóról. Olyan írások, amelyek az elleplezés helyett, leleplezést nem ígérve, feltárják azt, amit kívülről, olvasóként vagy hétköznapokban zúgolódó könnyen ítélőként nem láthattunk. Persze lehet, hogy az igény sem volt meg bennünk. De most, két évvel Csoóri Sándor halála után – a „két év” alatt a kötet megjelenését értem, s nem a bármikor bekövetkező olvasást – itt az ideje, hogy ha kell, akár mesterségesen is felgerjesszük magunkban a kíváncsiságot. Így érdemes a múltba pillantva elolvasni a pályatársak és elemző-befogadók (befogadást segítő) régebbi és újabb írásait. Így találhatjuk meg a kötet címadó írását is, amelyet Sütő András vetett papírra 2005-ben: „Fehér holló feketében...”.

Grozits Károly
(www.librarian.hu)

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Enyedi Ágnes: „Édesanyám sok szép szava...”

FECD 066 • FolkEurópa Kiadó, 2018.

„Egész gyermek- és ifjúkoromat végigkísérte egy, a könyvespolcon pihenő régi könyv. A kötet, amely az *Édesanyám sok szép szava* címet viseli, gyergyóditrói üknagyanyám, Ádám Joákimné Kurkó Julianna repertoárját mutatja be. 1989-ben jelent meg a Kriterion Könyvkiadónál a gyűjtő, Albert Ernő szerkesztésében. Borítóján üknagyanyám 94-95 éves kori képe látható, szeméből kedvesség, szeretet, bölcsesség árad.

Egészen addig a pillanatig, amíg tudomást nem szereztem arról, hogy a kötetben szereplő dallamok gyűjtéseinek hanganyaga elérhető, az egész egy kicsit távolinak és megfoghatatlannak tűnt számomra. Ám amikor Kelemen Lászlótól megkaptam a többórás anyagot, végre nekiláthattam, hogy megtanuljam a szebbnél szebb népdalokat, balladákat. Ráadásul a felvételek között rátaláltam dédnagyanyám, Márton Ferencné Ádám Teréz énekeire is, akinek csodálatos hangja és előadásmódja szintúgy magával ragadott.

Az üknagyanyámtól és dédnagyanyámtól tanultakon túl Bartók Béla, Kelemen László, Lajtha László, Molnár Antal és Kallós Zoltán gyűjtéseiből válogattunk a lemezre. Munkánk eredménye igen színes zenei anyag lett: a legrégebb balladáktól, keservesektől a lendületes táncdallamokon át az újabb stílusú népdalokig a gyergyói népzene nagyon sok rétege és jellemző vonása jelenik meg. A lemezen változatos témák fogalmazódnak meg, amelyek alapvetően a paraszti élet fontos állomásaihoz, fordulóihoz is kapcsolódnak. Ugyan helyenként egy már szinte elmúlt életforma üzenetei csendülnek fel a költői szövegű régi énekekben, de ezek az évszázadok alatt tökéletesre csiszolódott dalok napjainkban is kapaszkodót nyújthatnak létezésünk fontos kérdéseire, legyen szó párvalasztásról, házasságról, hazaszeretetről, hitről, születésről vagy épp szereteteink elvesztéséről.

A gyergyói népdalok különböző értékes gyűjtésekből való megismerése olyan köteléket, erős gyökeret jelentenek számomra, amely hidat képez énekes létem és gyergyói származásom, rokonságom között. Az őseim dallamkincsével való találkozás igazi időutazással, eddigi életem egyik legnagyobb élményévé vált számomra.”

Enyedi Ágnes

*Salamon Soma, András Orsolya, Mihó Attila, Enyedi Ágnes, Enyedi Tamás
(Fotó: Dusa Gábor)*

„Gyergyó, Ditró... Ha ezt a két szót leírom, visszajön gyerek- és ifjúkorom. A Kelemenek dombja, körülöttünk a nagy család, szűkebb és távolibb rokonság. Nagyanyám, nagyapám nótái, nagybátyám furulyázása. A tollfosztó kalákák, ahova nagyanyám vitt el, ahol furulyászó mellett, énekelve, beszélgetve dolgoztak, és ahol jutalmként édes főtt kukoricát ehettem. A reggelek, amikor nagyapámnak vittem a mezőre enni valót, a »kihálások« a magunk készített kalyibában egy-egy nagyobb kaszáláskor, a pisztrangászás, gomba-szamóca-málna-kokojzaszedés. Nagyapámék-apámék bezárt ajtóik mögötti – akkoriban tiltott – énekei, mulatása. A tél és a karácsony minden szépségével, az első, magam fonta aprószentelők korbács, a szízesek az apám készített falécekkel és a farkasok az éjhezeten a dombtetőn, a korcsolyázások, szánkázások, nagyapám Don-kanyarból hozott tudása, mikor elfagyott a lábam. A

hegedűórák Petres Náci bácsinál, apám hegedülése, nagyapám citerája, az első maroszekei, amit Gál Pista alszegi prímástól gyűjtöttem. A későbbi, tudatos gyűjtések, először a családban, majd a közelebbi-távolabbi szomszédoktól, rokonoktól. A bartóki példa. Ezt a világot, amely bennem él azóta is, hozta felszínre a lehetőség, hogy valamilyen művészi formába öntsem, Albert Ernő gyűjtéseit is felhasználva. Azonban a feldolgozások inkább csak szerény keretet adnak mindannak, ami Gyergyó, Ditró, egy ottani élet kapcsán a népdalokban megfogalmazódik, amely úgy művészi módon egyedi, hogy közben mindannyiunké.

Enyedi Ágnes énekét hallgatva tehát nem csak az ő üknagyanyja, dédnagyanyja hangját hallgatjuk. Benne vannak ebben a lemezben az én énekeim, mindannyiunk énekei, sorsa is.”

Kelemen László

Kátai Zoltán históriás énekmondó

- Laudáció a Magyar Örökség Díj ünnepélyes átadása alkalmából -

Kátai Zoltán históriás énekmondó, zeneszerző-előadóművész 1954. november 3-án született Mosonmagyaróváron. Gyermekkorában zongorázni tanult, majd zenei tudását a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán fejlesztette tovább. Gitáron, kobzón, dudán, lanton, fidulán autodidakta módon tanult. 1983 és 1994 között a *Mákvirág* népzenei együttes énekes-zenészeként járta a világot, ezután önálló műsorokat készített.

A vele készült tv- és rádióműsorok a mai napig fontos elemét képezik a magyar kultúra, a magyar népzene és régizene, a históriás énekek, valamint a magyar irodalom népszerűsítésének. (*A magyar irodalom képes története, Hajdanában-danában, Élő népzene, Magyar történelmi arcképcsarnok, Vers mindenkinek, Újkori énekmondók*) Nemzetközi és országos népzenei és történelmi fesztiválokon, irodalmi esteken, katonai hagyományörző rendezvényeken, nemzeti és szakrális ünnepeinken hallhatják az emberek szakavatott interpretációit, korhű hangszeres játékaival kísért, egyedülálló énekhangját. Gyakran és szívesen járja az iskolákat is, rendhagyó óráival hasznos segítséget nyújtva az ének-zene, az irodalom és a történelem oktatásához. Leginkább reneszánsz költők, históriás énekesek szerzeményeit éneklí kivételesen hiteles tolmácsolással.

Első lemeze *Muzsikáló Erató* címmel jelent meg, ezt követte a *Magyar História*, amely válogatás a középkori magyar históriás énekekből koboz és lant kísérettel. A *Boriváshoz való* című könyv és CD XVI-XIX. századi bordalokkal, majd a 2005-ben, a

Hangzó Helikon sorozatban kiadott *Kátai-krónika* című, Jankovics Marcell által illusztrált hangoskönyv a legfontosabb történelmi eseményeket és azok nagy alakjainak cselekedeteit korhű módon megénekelve vezet vissza minket a magyar történelem sorsfordulóihoz, megidézve régmúltunk dalban megörökített krónikáit. 2007-ben jelent meg a Wathay Ferenc énekeskönyve alapján készített lemeze. Az énekek egy részéhez Kátai Zoltán választott korabeli dallamokat. Ezzel a lemezzel fejezi ki a művész saját ars poeticáját is, amely megfogalmazása szerint: „az önzetlen hazaszeretet és a mélységes Hit”. Az *„Elindula József...” – Énekek adventtől vízkeresztig* című lemez a magyar nyelvterület keleti és nyugati végeinek a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó énekes-zenés hagyományából ad ízelítőt. A *Hajdúk I. Világtalálkozója* alkalmából, 2014-ben megjelent *„...aki a Hazáért Győztes...” – Bocskai István emlékezete* című lemez célja, hogy méltó emléket állítson történelmünk e nagy alakjának, s példát mutasson a jelen nemzedéknek hazaszeretetről, becsületről és tisztességről. 2018-ban jelent meg *„Viadalhelyeken, véressen, sebessen...”* című lemeze katonadalokkal Tinóditól a Nagy Háborúig, valamint az erdélyi unitáriusok felkérésére *„Ditséjétek Istent...”* címmel Bogáti Fazakas Miklós és Thordai János XVI. század végi, XVII. század eleji zsoldárfordításaival.

A magyar nép történelmének, hagyományainak és kultúrájának ismerete nélkül nem lehet hiteles magyar jelen és jövő. Ká-

Fotó: Nagy Károly Zsolt

ta Zoltán négy évtizedes munkássága során arra törekedett, hogy a magyar nemzet összetartozását erősítse, megismertesse hiteles történelmünket, népi hagyományainkat, hogy azokra büszkéek lehessünk és megőrizhessük utódaink számára. Énekeit hallgatva megerősödik bennünk az az érzés, hogy a magyar nép az elmúlt korok jeles személyiségeinek tetteiből és történelmünk dicső eseményeiből építkezve büszkén vállalhatja a jelent és tervezheti jövőjét.

Freund Tamás

(Elhangzott 2018. december 15-én a Magyar Tudományok Akadémia Dísztermében.)

Szelfik gyerekjátékokra

Cserepes: My name is Elvis Presley

FA 421-2 Fonó, 2018.

Ez az album a hazaszeretetről szól. Egy tágabb haza szenvedélyes szeretetéről, amit úgy hívunk, hogy Föld.

Ezúttal a ma élő városi és iskolai gyerekfolkloort (*children's games*) szerettük volna megismerni és megmutatni. Segítségül egy kis utazást tettünk az interneten a Föld körül.

Az utazás során fény derült ezeknek a játékoknak szinte végtelen gazdagságára. De az is kiderült, hogy mennyire hasonlítanak egymásra: nem csak szellemükben, hanem konkrét formájukban is, sokszor szóról szóra azonosságot mutatnak, mondhatnánk egylényegűek.

A gyerekek által feltöltött szelfik csodálatos újdonsága, hogy nem csupán a dallamot, vagy a szöveget magát tartalmazzák (mint általában az archívumok felvételei), hanem azt a spontán örömet is, amit a gyerekek játszás közben átélnek.

Ezt a sokszínűséget és életörömet szerettük volna megosztani.

Párbeszéd – Hagományörzés?

A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség 2018. őszi konferenciájáról

Szakmai párbeszédre hívta szövetségünk a tagszervezetek képviselőit és a hagyományörző együttesek munkáját ismerő és a téma iránt érdeklődő szakembereket. Az elmúlt évek beszélgetései, vitái alapján fogalmazódtak meg a „párbeszéd” tézisei, amelyeket a következő kérdéskörökben adtak közre a szervezők.

1. *Az együttesek céljai, szerepe: hagyományörzés; szórakozás, klubszerűség, társas együttlét; ismeretszerzés és -átadás; színpadi megjelenés; közösségépítés, társadalmi szerepvállalás (helyi közösségekben, településen).*

2. *Hagyományismeret és alkalmazás a mindennapi életben és a színpadon: forrásanyagok, a táncismeret forrásai; beszéd, szövegfolklor, tájnyelv; ünnepek, közösségi szokások, családi események, munkaalkalmak; vallási és szakrális elemek, búcsúk, búcsújáró helyek; napjaink folklórja.*

3. *Színpadi kérdések, avagy hogyan legyünk koreográfusok: hová és milyen alkalomra készülnek színpadi összeállítások; mit viszünk a színpadra; segítik-e a munkát a régi gyűjtések archívumokban őrzött anyagai; van-e még lehetőség idős táncosok, zenészek, énekesek tudásának elsajátítására; elég-e a régebbi koreográfiák táncanyagának ismételtetése; alkotási folyamat, anyagértelmezés; csoportösszetétel, táncismeret, stílusgyakorlatok, a táncosok technikai felkészültsége; munkamódszer, csoportos és egyéni foglalkozás, közös értelmezés, vélemények figyelembe vétele.*

4. *Minősítések, versenyek, vetélkedők, elismerések, díjak szerepe országosan, nemzetközileg és helyben.*

5. *A helyi közösséghez való viszony: hogyan szolgálja az együttes a helyi közösség, a település azonosságátudatának megerősítését, a helyi emlékezet elmélyítését, s a korábbi hagyomány élő örökséggé formálását; hogyan fogadják a település lakói – mint a helyi közösség tagjai – az együttes hagyományörző tevékenységét; támogatják-e, kritizálják vagy elutasítják; kikből áll az együttes; tükrözi-e a falu társadalmi összetételét (tösgyökeres lakók, beköltözöttek, értelmiségiek, diákok, vállalkozók stb.).*

6. *A szakmai összefogás (a Szövetség) szerepe.*

*

A hozzászólásokat megelőzően a Szövetség elnökeként az alábbi bevezetőt tartottam, illetve két szempontot figyelembe véve foglaltam össze a hagyományörző együttesek tevékenységét.

*

A GYÖNGYÖSBOKRÉTA KORSZAKA

A XIX. században jelenik meg a „hagyományörzés” fogalma a magyarországi köz-

gondolkodásban. A millenáris kiállítás, az európai nagyvárosokban szervezett világkiállítások, az első londoni néptáncfesztivál, s nem utolsósorban az első világháborút követően szerveződő turizmus arra serkentett, hogy ezeken az alkalmakon országunk népművészete is megjelenjen. A népművészet, elsősorban a néptánc és népzene megjelenését a Gyöngyösbokréta mozgalom szervezte és alapozta meg.

Az 1931-től 1944-ig működő kulturális mozgalom elsősorban idegenforgalmi céllal szerveződött.

Ebben az időszakban a faluközösségekben még élt a hagyomány, az együttesvezető és a „hitelesítő akcióban” részt vevő szakemberek döntöttek el, hogy ennek melyik elemét szeretnék látni az együttesektől a „bokrétás” bemutatókon. Tudatos koreográfiai, művészeti munkáról nem beszélhetünk. Ez a „válogatás” és az, hogy mi maradt fenn a hagyományból egy településen, máig meghatározza az együttesek tevékenységét és mindannyiunk táncos ismereteit.

*

AZ 1948-TÓL 1956-IG TARTÓ IDŐSZAK

A korszak privilegizált műfaja a néptánc volt, az akkori kultúrpolitika szerint „a tánc fejezi ki legjobban a felszabadult nép életörömét”. Néptáncgyüttesek ezrei működtek az országban, s az ún. felszabadulási kultúrversenyeken a bokrétások is megjelentek, sőt ők voltak a szocializmus hős korszakának kiemelt csoportjai. A politikai ösztönzés hatására még nagyobb létszámmal működtek, mint a háborút megelőző években. A falu minden társadalmi rétege részt vett a munkában.

Művészi, koreográfiai megformálás nem volt jellemzője az együtteseknek. A helyi tánc- és szokásanyagot rendezték színpadi formába, és a lényeges vagy a csoportvezető által lényegesnek tartott mozzanatok kiemelésével érték el a művészi hatást.

A fiatalok az idősebbektől tanulták a táncot. Nagy tisztelet és megbecsülés övezte egy-egy faluban a jó táncosokat, és a családi és közösségi összejöveteleken még éltek a hagyományok.

Nem nevezném külön korszaknak az '56 utáni éveket, de a forradalmat követő társadalmi átalakulások az együtteseket is érintették. Az 1960-as évek elején, a kádári kultúrpolitika engedett a gyeplőn, több pénz került a kulturális ágazatba, és az együttesek már külföldön is reprezentálták a szocialista kultúrpolitika eredményeit. Kalocsa, Szany, Szil és a többi együttes állami szervezéssel

és kiküldetésben terjesztették a magyar népi kultúrát.

Rendkívül ellentmondásos korszaka ez a magyar történelemnek. Egyaránt jellemző rá a tévesztés, a falusi lakosság lélekszámának csökkenése, a körzetesítés és a községi iskolák megszűnése. A táncgyüttesek száma is erőteljesen lecsökkent, és a kistelepülések nagy létszámú együtteseinek is kevesebb lett a táncosa.

A mi szempontunkból azonban az országos szakmai hálózat kiépülése jellemzi ezt a korszakot.

Az MTA Zenetudományi Intézetének gyűjtései, a Népművelési Intézet szakmai képzései és fórumai, a megyei szakreferenciális hálózat, a minősítési, a területi és országos fesztiválrendszer jól szervezett, stabil szakmai alapokon nyugvó néptáncmozgalom eredményezett.

*

DUNAMENTI FOLKLÓR FESZTIVÁL

Az MTA Zenetudományi Intézetében dolgozó Martin György vetette fel a fesztivál gondolatát, s Vásárhelyi László (Népművelési Intézet) a Bács-Kiskun és Tolna megyei hivatalokkal, Baja, Kalocsa és Szekszárd városok vezetőivel együttműködve megszervezte a rendezvényt. A szándék az volt, hogy Európa néptáncutatói az országaik hagyományos kultúráját bemutató együttesek műsorán keresztül elemezzék a hagyomány továbbélésének és tudományos kutatásának módszereit. Az egyik ilyen konferencián hangzott el Egil Bakka, norvég táncutató professzor szájából a „magyar modell” kifejezés, ami arra is utalt, hogy a magyarországi gyűjtők, oktatók, koreográfusok együttműködése, amely egyedülálló a világon, megővta a magyarországi néptáncmozgalom a sematizmustól és létrehozta a „táncházat”.

Új koreográfus nemzedék jelentkezett: Timár, Novák, Györgyfalvy, Kricskovics.

A folklór egyrészt szervezeten beépült az ifjúsági kultúrába (revival mozgalom), másrészt a tematikus koreográfiák által a művészeti életbe. (Ez egy külön beszélgetés témája lehetne!)

Kérdés azonban, hogy miképpen hatott vissza mindez a forrásvidékre, a falura, a falusi együttesek munkájára. A közösségi táncalkalmak eltűnésével, a szokások átalakulásával, a hagyományok megtartói egyre inkább az együttesek lettek. Az átörökítés természetes közösségei helyett az együttesekre hárul a megtartás és megtanítás feladata, és az együttes próbák, színpadi alkalmak teremtik meg a folyamatosságot.

A TÁNCHÁZMOZGALOM KORSZAKA

A táncház új szemléletet és új módszert hozott. A Timár-módszer általánossá vált, ma már nem kérdés, hogy a táncos anyanyelv ismerete az alap. A táncgyűttesek és a gyerekcsoportok gyorsan átvették a módszert, s eredményei nyilvánvalóak. A hagyományörző mozgalmat azonban kissé átrendezte az új szemlélet; ennek okai között egyaránt megtaláljuk a falusi társadalom átalakulását, az együttesek munkafeltételeit és a hagyományos kultúrákkal kapcsolatos világméretű szemléletváltást.

*

A HAGYOMÁNYÖRZŐ EGYÜTTESEK MA

Többféle színvonalú, szemléletű együttesek jelenléte jellemzi ma területünket. Fórumainkon (minősítés, régiós fesztiválok) sokszor ütköznek is ezek a szemléletek.

A mai együttesekben a hagyományörzők ötödik generációja táncol. Az 50-60-80 éve folyamatosan működő csoportok még őrzik a régi repertoárt, s az együttesi munkába bekapcsolódó új korosztályok ezt a hagyományt viszik tovább. Vannak olyan együttesek, amelyeknek vezetői a táncházmozgalmat kezdetekor kötelezték el magukat a helyi hagyományok feldolgozására és továbbadására mellett. Helyi gyűjtések indultak, kutatómunka kezdődött, visszanyúlnak a régi archívumokhoz, gyűjteményekhez, felújították a viseletet, és új tartalmat adnak a szokásoknak, „újraértelmezik” vagy újra alkotják a helyi hagyományt. Tevékenységük ereje mégsem kizárólag a színpadi, művészeti teljesítményben van, hanem abban a háttérmunkában, amit saját közösségükben kifejtenek.

Régi hagyományok újraélése, gondolkodni itt a legénycéhekre, a betlehemezésre, a zöldág-járáásra és más egyéb szokásokra, amelyek újra helyet kapnak a faluközösségek életében.

Új jelenség a hagyomány- és közösségteremtés. Ahol sem a hagyomány színpadi megőrzésének nincs múltja, sem a helyi közösségi formák nem élnek már, a fiatalok táncszeretete és identitási törekvései a régi hagyományok felelevenítésével teremtenek új közösségi formákat és sikeres együtteseket. (például Badacsonytördemic, Gerence).

A vezető személyiségek szerepe óriási: szakértelem, elhivatottság, moralitás, emberi tisztesség és ízlés, mind-mind elvárás ezzel a munkával kapcsolatban.

A koreográfusoknak, csoportvezetőknek, szakembereknek, de a közösségek vezetőinek is óriási a feladata és felelőssége.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében hívtuk párbeszédre a szakma képviselőit és szólítjuk meg a lap olvasóit.

Héra Éva

Széki Soós János: Vándorforrás

Magyar Napló, 2018.

160 oldal, keménytablás, cérnafűzött

„Alázattal meríts a forrásból, intett anyám gyermekkoromban, ha friss vízért küldött, majd így folytatta: a kút közelében lassíts lépteiden, lopakodva közelítsd meg, nehogy felzavard! Szék falu kútjait emberemlékezet óta talajvíz, ahogy lakói mondják, vándorforrás táplálja. Hiába közelítettünk felé lábujjhegyen, imádkoztunk előtte levett kalappal. Egyszer csak elunták a szik földet, és arcunk tükröképeivel a hátukon elszöktek tőlünk! Azóta más tájakon csobognak. Az óévet búcsúztató első harangkondulás után vajon merít-e belőlük valaki »aranyos vizet«?”

Széki Soós János 1960-ban, a nagy múltú, hagyományörző, mezőszéki Széken született. Tanulmányai befejezése után közel egy évtizeden át szülőfalujában tízosztályos magyar tantervű iskolájában tanított földrajzot és történelmet. Verset, novellát, irodalmi riportot, esszét, publicisztikát 1984 óta közöl erdélyi – Iffjúmunkás, Igazság, Szabadság, Utunk, Igaz Szó, Székelyföld – és magyarországi – Magyar Nemzet, folkMAGazin, Lyukasóra, Hitel, Magyar Napló – lapokban, folyóiratokban. 1990 őszétől családjával Budapesten él. A folkMAGazin folyóirat rovatvezetője, népzeneész.

Megjelent kötetei:

Széki lakodalom. Esszék. Hagyományok Háza, 2014.

Holttengeri idő. (Vers, próza). Kráter, 2008.

Valaki fogja a kezem. (Vers, próza). Bartók Egyesület, 2005.

Zárójelentés. (Verse). TIT, 1995.

SZÉKI SOÓS JÁNOS

TIZENKÉT KÖMŰVES

Menjünk le a kert végébe, húzódjunk be a diófa alá, hogy rajtad kívül senki se hallja az ötven évvel ezelőtti szomorú történetemet. Megöregedtem, erőm megfogyatkozott, nem tudok többé hallgatni róla. A megfélemlítés kulcsával zárták belém. Mostanig...

Zilahon dolgoztunk egy környékbeli román csoporttal. Egy közülük bejött a hálónkba, s kezdett nekünk dirigálni. Így kezdődött számunkra a „nemszeretem” dolog. Csoportfelelősünk felkérte a hegyi mokányt, hagyja el a hálónkat, mire ő azt felelte, hogy aki bozgornak született, az tartsa örökké befogva a pofáját! Ferenc kartársunk szó nélkül megragadta a kötekedőt és kitette az ajtón. Kéthetente jártunk haza Meződombosra egy ponyvás teherautón, sofőrünk is a hegyi mokányokhoz tartozott, nem csak helyileg, lélekből is. Otthon szállást és ellátást adtunk neki, igyekeztünk a kedvében járni, a kocsmaszámláját is álltuk, olykor még sajnáltuk is, hogy nem érti beszédünket, Meződomboson csak a milicistával válthatott román szót, de az is csak addig volt hajlandó társalogni velem, amíg rendelte neki a konyakokat. Kedvességünk hiábavaló volt, néhány hét múlva nagy veszedelemben sodort minket. Csak

az est után tudtuk meg, hogy emelt fővel vállalta a bozgorok közelebbi vivését a halálhoz, ugyanis román testvérei azzal bízták meg, hogy hazafelé álljon meg velünk a Meszes-hágóhoz címzett panziónál, a többi az ő dolguk. Csodálkoztunk is, hogy megállt, hiszen mi sohasem szoktunk vendéglőben ebédelni, fogtuk a pénzt, volt mire költeni, fiatal házaspár lévén, mindannyian házépítésbe kezdtünk, alig futotta építőanyagokra, családra. Akkoriban, a Cseucsészku időkben, egy hónapban kétszer fizettek, előleg és fizetés volt. Sofőrünk bezárta a vezetőfülke ajtaját és szólt, hogy várjunk csak nyugodtan, ő most bemegy ebédelni. Kis idő eltelté után számolgatni kezdtük a pénzünket, hátha lecsíphetnénk belőle egy sörre való. Palkó csoportvezetőnk intett felém, hogy szálljak le, bemegyünk a restibe. Leülünk egy asztalhoz és beszélgetni kezdünk, erre a másik asztaltól ránk szólnak, hogy ne bozgorizáljunk itt, beszéljünk románul, mert román kenyeret eszünk! Palkó nem volt ijedős ember, viszszavágot, kinek mi köze ahhoz, hogy mi milyen nyelven beszélünk? Erre azok már rá is vetették magukat és ütlegetni kezdték, gondoltam beug-

rom közéjük, nem engedem, hogy agyonverjék a románok. Ők voltak vagy tízen, mi ketten. Mindegyre leverték, de én valahogy mindig talpra álltam, forgólódásom közepette egy szódásláda mellé kerültem, tele volt jó fogású szifonos üvegekkel, na, én azokkal kezdtem vendégelni a támadókat. Úgy hullottak tőle, mint érett körte a fáról! Pista bátyám a teherautó ponyvája alatt várakozva vette hírül, hogy mi, ott bent, elég nagy bajban vagyunk. Tizenketten voltunk a csoportban, mint ama kőművesek Déva váránál, ebből négyen már a panzióban voltunk, ötödiknek jött Pistánk, felvett egy nehéz rönkfa széket és behajította az ellenség közé, akik egyre többen lettek, így tört utat magának, hogy segítségünkre kelhessen. Máté tenyeres társunkhoz is eljutott a szörnyű hír. Amire a közelünkbe ért, már húzódtunk kifelé a restiből, a szeparéban üldögélő sofőrünknek is szólunk, azonnal jöjjön és indítsa az autót, hogy mielőbb elmenekülhessünk a pokolból. Meg sem hallotta, továbbra is ülve maradt. Be volt szervezve, az ő célja is az volt, hogy mi agyon legyünk verve. Ahogy hátráltunk kifelé, érkezett még egy segítségünk, vékonydongájú legény volt, őt azonnal leütötték. Bár ne jött volna, csak gyengített minket a védekezésben, ki kellett szabadítsuk a támadók kezéből. Kinn az udvaron a hegyi mokányok egy kőhalomra letek, mint én bent a szódásüvegekre. Futottak szembe velünk és méretes kődarabokat dobáltak ránk, ez így nem lesz jó, gondoltuk, még beveretjük a koponyánkat! Eszünkbe jutott, hogy a teherautó derekában van néhány új lapát- és csákány, azokat használat előtt mindig hazavittük, hogy a bognármesterrel igazíttassunk rajtuk, hogy jól kézre állóak legyenek. Mindünk kezébe jutott egy akác rúd. Szükség is volt rá, mert egyre több autó érkezett tele román munkásokkal és támadóink mind azt kiabálták, hogy jöjjenek a segítségükre, mert a bozgorok meg akarják ölni őket! Az erősítés kicsit elcsodálkozott a segélykérőkön, akik lehettek úgy hatvanan, mi, bozgorok tizenketten, de mégis támadásba lendültek. A csata végén már vagy százharmincan voltak ellenünk, akkorra közülünk csak négy fő maradt ütőképes, a többiek mind megsebesültek. Körbe fogtak, mint csaholó kutyák a sündisznót, és azt kiabálták, hogy „itt az erdőben egy bozgor temetőt csinálunk!”. Visszamasztunk mind a négyen a kőber alá a többiekhez, de a mokányok akkor sem hagyták abba. Nekifeszültek a teherautónak és döntögetni kezdték, arra gondolván, hogy mi ijedségünkben leszökdösünk a platóról és akkor rendre agyonverhetnek bennünket. Jól gondolták, valóban azt tettük. Én szöktem közibük elsőnek, kezemben egy vastag csákány nyéllel, kettőt azonnal lecsaptam, aztán ugrott Pista bátyám, de ő egy kétméteres autóvontató vasrúddal a kezében, azt forgatta maga előtt. A vasrúdnak senki nem felelt vissza, akit elért, az a földön maradt! Amire bá-

tyámat is bekerítették volna, felocsúdott a rettenetes erővel bíró Máté is, lapátnyéllal a kezében huppant közénk. Amikor fordult vele kettőt-hármat, az ellenség lemondott arról, hogy ismét bekerítsenek. Már közel négy órája tartott a harcunk, amikor megérkezett egy milicista és veszettül fújni kezdte a sípját, de az ő mokányai úgy kupán vágták, hogy azonnal összerogyott. Láttam, ahogy Pista bátyám mellkasáról hullnak a téglák. „Pista, fáj valamid?” – kérdeztem. „Miért, történt valami?” – kérdezett vissza felém se nézve, aztán aprította tovább az ellenséget.

Már harmadszorra menekültünk vissza a teherautóra, amikor fékezett mellettünk a zilahi milícia két szirénázó rabszállító autóbusha. Az egyikből öt felfegyverzett civil ugrott ki. Minket, a tizenkét „bűnös” kőművest megbilincselve beültettek a buszba és a zilahi milíciára szállítottak. Amikor vallasni kezdtek bennünket, ők mondták el, hogy mi és hogyan történt, aztán kényszerítettek, hogy írjuk alá az általuk állítottakat. Nem írunk alá semmit, mert nem ilyen formában történt az összecsapás! Mi nem akarunk megölni egy románt sem! Ők támadtak ránk! Ha az őrnagy elvtárs jobban tudja, mint én, akkor írja alá maga! Már kaptam is tőle a nagy pofonokat. Aztán beküldött hozzám egy alacsonyabb rangú tisztet, aki egy szót sem bökött ki a száján, csak egyfolytában ütött. Négy általuk megírt jegyzőkönyvet utasítottam vissza, nem írtam alá. Néhány nap múlva végre kíváncsiak lettek az én vallomásomra is. Azt már aláírtam. A hegyi mokányok támadói között volt egy magyar nevű, igen buzgó ember, Mészáros Máténak hívták, ő volt a leghevesebb támadónk, nyilván bizonyítani akarta a „többség” mellett való hűségét. Már indulhattunk volna haza, de jött a rossz hír. Mészáros Máténak az ütközetben szétnyílt a koponyája, most mütötték meg Kolozsváron, várják, hogy magához térjen. „Ha ez az ember meghal, akkor legkevesebb öt év börtönre számíthatnak, imádkozzanak, hogy szólaljon meg!” – közölte velünk az őrnagy. Még két napig tartottak a zilahi milícia fogdájában, aztán tudatták velünk, hogy megszabadultunk, Mészáros Máté magához tért, beszél. Húsvét harmadnapjára érkeztünk haza Meződombosra. Feleségem lánykorában cselédként szolgált egy kolozsvári magyar professzornál. Kértem minden csoporttársamat, hogy írja le pontosan a Meszesekben történt kálváriánkat. Bevittem a professzorhoz, aki országgyűlési képviselőként Bukarestbe vitte és megvédte irományainkat. Két hét múlva hívtak bennünket a zilahi milíciára, egy őrnagy fogadott egyedül. Engem a falhoz állított és verni kezdte a fejemet a falba. Majd jött egy másik tiszt, ő már székel kínált, s arra kért, mondjam meg őszintén, közülünk kinek van pártfogója a belügyminisztériumban. A behemót Máté odakiáltja, hogy neki Cseucseszku a keresztapja...

Joszip és Jurij Csernavecre emlékezve

Havas szerda reggel 2019 januárjában. Azért jöttem az ukrainai Técső kisvárosába, hogy részt vegyek Joszip Csernavec harmonikás és együttesvezető temetésén, akit – akár az apját egykor – a helybeliek csak „Manyo”-nak, „csalagató”-nak neveztek (muzsikálása olyan hívogató volt, hogy az emberek nem tudtak másra figyelni, csak a játékára). Joszip harminc éven keresztül vezette a külföldön Técsői Bandaként ismert Manyo Családi Zenekart (Родина Маньо). Önfeledt tánczenéjük és fülbemászó, feledhetetlen balládáik magával ragadó egyvelegének hatására Budapest romkocsmáitól a New York-i Central Parkig a lábaik előtt hevert a közönség. Stílusuk és hangszerelésük a Felső-Tisza-vidék máramarosi területére jellemző – husli (hegedű), bajan (gombos harmonika), bubyn (cintányérral felszerelt dob) és nyakba akasztható kiscimbalom –, de gazdag és változatos repertoárjuk megkülönbözteti őket a többi környékbeli bandától. A Técsői Banda a hagyományos ruszin lakodalmi zenék mellett hucul, magyar, román, zsidó, cigány, szlovák és orosz dallamokat is játszott. Kivételes „zenei idő kapszula” volt a zenekar – kapcsol a soknemzetiségű Kárpátalja háború előtti múltjához.

Dacolva a fagyos időjárással, több mint száz ember gyűlt össze, hogy lerója tisztelétét Joszip előtt. Soha azelőtt nem láttam ennyi autót az utcájukban. Az összezsúfo-

*Йосип Георгійович Чернявець „Маньо”
Joszip Csernavec Georgijovics „Jóska”
1945. március 15. – 2019. január 7.*

*Юрій Олександрович Чернявець
Jurij Csernavec Olexandrovis „Júra”
1951. november 7. – 2018. június 14.*

lódott, gyászoló tömeg végén egy csapat muzsikus állt, köztük Ivan Popovics hegedűs és a cimbalmos Vaszil Hudak, mindketten régóta tagjai a bandának. „Véget ért egy korszak”, mondom, „Nehéz lesz nélküle, de mindent megteszünk, hogy életben tartsuk a zenét”, válaszolja Vaszil. Joszip mindössze hét hónappal élte túl unokatestvére, Jurij halálát, aki a zenekar dobosa és énekese volt sokáig. Az ő eltávozásukkal egy négy generáción átívelő rutén-cigány zenei dinasztia halt ki.

„Természetesen szeretném, ha az unokáim továbbvinnék ezt a zenei hagyományt, amit az apám hagyott rám, és amit én fenntartottam. Remélem, hogy ők még több emberhez eljuttatják majd ezt a zenét, amit én megőriztem a lelkemben és a szívemben.” (Joszip Csernavec, 2014.)

Bár négy gyermeket és kilenc unokát hagyott hátra, Joszipnak soha nem sikerült egyiküket sem bevonni a családi zenekarba. Legnagyobb reménysége erre legidősebb fia, Artur volt, aki tragikusan fiatalon hunyt el a kilencvenes években. Mindközben, Jurijnak és feleségének nem születhetett gyermeke. Így hát, a Manyo zenei örökség azoknak a zenészeknek a kezében van, akik az évek során együtt dolgoztak a Csernavec családdal. Szerencsére, óriási repertoárjuk legegységesebb darabjai megőrződtek öt megjelent albumjukon: „Ruszin népzene” és „Vertek engem, vertek...”. Kiss Ferenc és az Etnofon Kiadó, három további lemez a cimbalmos, Vaszil Hudak és az ukrainai Med Records Kiadó gondozásában látott napvilágot („Мелодії Закарпаття”, „Русинські коломиївки 1”, és „Русинські коломиївки 2”). Zenéjük és koncertjeik két dokumentumfilmben is rögzítve lettek: „Az utolsó kolomejka” (rendezte: Sívó Júlia és Surányi Z. András, 2008.); „Zakarpattia” (rendezte: Shaun Williams, 2018.).

Kiss Ferenc népzeneész meghívására kezdtek el Magyarországon koncertezni

Remembering Yosyp and Yuriy Cherniavets

By Shaun Williams, Ethnomusicologist

It's a snowy Wednesday morning in January 2019. I've come to the small town of Tiachiv, Ukraine to attend the funeral of Yosyp Cherniavets, an accordionist and bandleader who, like his father before him, was known locally as "Manyo" – the beckoner (because when he played, townspeople would drop what they were doing to go revel in his music). For over thirty years, Yosyp led the Manyo family band (Родина Маньо), better known abroad as the "Técsői Banda" (band from Tiachiv), whose intoxicating mix of raucous multi-ethnic dance tunes and haunting ballads brought audiences to their feet from the basement beer halls of Budapest to New York's Central Park. The band's style and instrumentation were typical of the mountainous upper Tisza region – husli (violin), bayan (button accordion), bubyn (drum) and tsymbaly (hammer dulcimer) – but its rich, diverse repertoire set it apart from other local groups. Manyo played not only the traditional Rusyn (Ruthenian) wedding tunes typical of the region, but also Hutsul, Hungarian, Romanian, Jewish, Romani, Slovak, and Russian tunes. The band was a unique musical time capsule – a link to Transcarpathia's ethnically-diverse pre-war past.

Over one hundred people braved the frigid temperatures to pay their respects to Yosyp; I've never seen so many cars lining his street. Near the back of the weeping huddled crowd stands a group of musicians, among them fiddler Ivan Popovych and tsymbalist Vasyl Hudak, longtime members of Yosyp's band. "End of an era", I say, to which Vasyl replies, "It'll be difficult without him, but we'll do what we can to keep the music alive". Yosyp's passing came just 7 months after the death of his cousin Yuriy, the band's longtime drummer and singer, bringing to an end a Ruthenian-Romani musical dynasty that spanned more than four generations. "Of course, I would like for my grandchildren carry on this musical tradition that my father left to me, and that I've sustained. I hope they will bring this music to more people, this music that I've preserved in my soul and in my heart." – Yosyp Cherniavets, 2014. Although he left behind four children and nine grandchildren, Yosyp never managed to interest any of them in the family's musical trade. His greatest hope for a successor, his eldest son Artur, died tragically as a youth in the 1990s. Meanwhile, Yuriy and his wife Cillia were unable to have children. Thus, the Manyo musical

a kilencvenes évek végén, így vált világszerte ismertté a Csernavec család, kiváltéppen a klezmer műfajon belül. Bob Cohen amerikai zenész és író számos dallamot felhasznált a Manyo-repertoárból saját zenekara, a Di Naye Kapelye 2009-ben megjelent „Traktorist” című albumán, valamint szervezett is a bandának 2010-ben egy New York-i koncertet. Jómagam 2009-ben ismertem meg Joszipot és Jurijt, amikor az amerikai Békehadtesttel önkéntes angoltanárként megérkeztem Kárpátaljára. Zenéjük iránti lelkesedésem vezetett el végül a népzene tudományi tanulmányaimhoz, ez lett az alapja a diplomamunkámnak és annak a dokumentumfilmnek, ami az életükről és a munkásságukról szól.

Joszip Csernavec 1945-ben született az ukrainai Visken, egy magyar többségű közösségben, Ukrajna délnyugati részén, a román határnál. Apja, Jurij, a „Manyo” néven ismert legendás hegedűs cigányzenész családja a Máramarosszigethez közeli Kistécsőből, Romániából származott. A család 1920-ban átköltözött a Tisza északi partjára, hogy az abban az időben Csehszlovákiához tartozó területen telepedjen le. Joszip édesanyja viski magyar volt. Férje gyakori távolléte miatt egyedül nevelte fel Joszipot és testvérét, Mísut. A fiúk Visken, magyar és ruszin nyelvi környezetben nőttek fel unokatestvéreikkel, akik közül többen is fogékonyak voltak a zenére. Misu kis kora óta cimbalmozott, Joszip

pedig tizenévesen kapta az első bajan-ját. Az 1960-as években már lakodalmakon és mulatságokon játszottak az apjukkal. Fiataltabb másodunokatestvérük, Jurij „Júra” Csernavec később csatlakozott a bandához mint dobos és énekes.

Jurij Manyo minden Técsőn élő nemzetiség lakodalmában muzsikált. Azokban az időkben a településen a ruszinok mellett sokkal nagyobb arányban éltek zsidók, magyarok és románok, mint ma.

„Apám főként zsidó és ruszin lakodalmakon játszott. Amikor fiatal volt, sok zsidó élt itt Kárpátalján és sokszor fogadták fel muzsikálni zsidó lakodalmakra. Abban az időben nem volt egyáltalán zsidó zenész erre felé, úgyhogy csak apám és néhány cigány ismerte a zsidó lakodalmi zenét.” (Joszip Csernavec, 2013.)

Apja halála után 1982-ben Joszip vette át a banda irányítását. Folytatták a lakodalmi zenélést, felváltva muzsikálva helyi hegedűsökkel, köztük Ivan Popovics-csal, Petro Babicccsal és Ion Simannal. Misu 2007-es halála óta a banda különböző cimbalmosokkal játszik, leggyakrabban a taracközi Vaszil Hudakkal, aki jelenleg a Técsői Járási Kultúrház igazgatója. Joszip a legutóbbi évekig aktív vezetője volt a Técsői Bandának, felléptek lakodalmakban és koncerteken Kárpátalja-szerte, valamint évente vállaltak magyarországi turnékat, amelyeket menedzserük és jó barátjuk, Keszthelyi Imre szervezett. Felléptek Szlovákiában és az USA-ban is, valamint 2018 novemberében Bukarestben. Ez már Joszip utolsó turnéja volt.

legacy rests in the hands of the many musicians who collaborated with the Cherniavets family over the years. Fortunately, the most unique parts of their vast repertoire have been well-documented on their five albums: “Ruszin Népzene” (Rusyn Folk) and “Vertek engem, vertek” (I Was Beaten) produced by Ferenc Kiss for the Hungarian folk label Etnofon Records, and three discs produced by tsymbalist Vasyl Hudak on the Ukrainian Med Records label: “Мелодії Закарпаття” (Melodies of Transcarpathia), “Русинські коломиївки 1” (Ruthenian Kolomyiky 1), and “Русинські коломиївки 2” (Ruthenian Kolomyiky 2). Their music and lives were also captured in two documentary films, “Az utolsó kolomejka” (2008, dir. Júlia Sívó and András z. Surányi) and “Zakarpattia” (2018, dir. Shaun Williams).

Beginning with their first concerts in Hungary in the late-1990s at the invitation of folklorist Ferenc Kiss, the Cherniavets family gained worldwide renown, in particular within the Klezmer music scene. American musician and writer Bob Cohen included several tunes from the Manyo repertoire on his band Di Naye Kapelye’s 2009 album “Traktorist” and even brought the band to New York for a concert in 2010. I met Yosyp and Yuriy in 2009 when I arrived in Transcarpathia as a volunteer English teacher with the US Peace Corps. My fascination with their music eventually led me to study ethnomusicology and base my MA thesis and a documentary film on their lives and work.

Yosyp Cherniavets was born in 1945 in the village of Vyshkovo (Visk) Ukraine, a majority-Hungarian enclave on Ukraine’s southwestern border with Romania. His father Yuriy, a legendary local fiddler known as “Manyo”, came from a family of Romani musicians in Teceu mic near Sighetu-Marmatiei, Romania, and had moved north of the Tisza river in the 1920s to settle in what was then Czechoslovakia. Yosyp’s mother was a Hungarian from Vyshkovo. With her husband largely absent, she was left to raise Yosyp and his brother Misha on her own. The boys grew up in Vyshkovo speaking Hungarian and Rusyn (a dialect of Ukrainian) alongside their cousins, many of whom were also musical. Misha was playing the tsymbaly from an early age, and Yosyp got his first bayan in his teenage years. By the 1960s they were already playing at weddings and parties with their father. Their younger second-cousin Yuriy “Chupliuk” Cherniavets later joined the band as a drummer and singer.

Yuriy Manyo played weddings for all of Tiachiv’s ethnic groups, which in those days included a much higher proportion of Jews, Hungarians and Romanians than are present there today. “My father mostly he played Jewish and Rusyn weddings. When he was young, many Jews lived here in Transcarpathia, and he was hired to play lots of Jewish weddings. There weren’t any Jewish musicians here at that time, so just my father and some Gypsies knew the Jewish wedding music.” – Yosyp Cherniavets, 2013.

Joszipot kielégíthetetlen kíváncsiság hajtotta minden fajta zene iránt, és égett a vágytól, hogy megoszthassa, ha valami újat hallott. Amikor zenélt, ragyogott a szeme, varázslatos vonzereje volt, a mosolya átragadt mindenkire. Az őt ért veszteségek és anyagi nehézségei ellenére is optimista maradt zenéje és szülőföldje, Ukrajna jövőjét illetően. Joszip a halála előtti éjszakán késő éjszakáig karácsonyi énekeket énekelt és harmonikázott. 2019. január 7-én reggel, az ortodox karácsony napján szívinfarktust kapott.

Jurij Csernavec 1951-ben született Técsőn, ruszin-cigány szülők egyetlen gyermekeként. Apja, Oleksandr, Manyo unokatestvére volt, hozzá hasonlóan Romániában született. Jurij apja „frontovik” (frontkatoná) volt a szovjet hadseregben, amit Jurij büszkén hangoztatott is. Annak ellenére, hogy külseje alapján bárki cigánynak gondolhatta volna, útlevelük szerint mindkét szülője ukrán volt.

Jurij mestere volt a ritmusnak, legyen szó akár táncolásról, dobogásról vagy dobolásról; annyira jól ismerte a dallamokat, hogy dobolása nem csupán kísérte a melódiát, hanem egybefonódott vele. Kiváló énekes is volt, különösen a vándordalok, a betyárnóták és a gyakran igen obszcén szövegű dalok voltak a specialitásai, a 14 szótagú kolomejkáknak pedig a királya volt.

„Nem született még senki, aki úgy tudná énekelni a mi dalainkat, ahogyan én

tudom. Főleg, egy kis kárpátaljai vodka után!” (Jurij Csernavec, 2013)

Emellett, valószínűleg ő volt a világ legjobb *plonka* játékos. Miközben énekelt, egy vékony műanyag lapocskát rejtegetett a szájában, amit aztán – a közönség legnagyobb megrökönyödésére – váratlanul elővarázsolt, és az alsó fogsora és az ínye közé szorítva, ezen „dudálta” el magas hangon az adott dallamot. Valójában ez a „hangszer” az erdélyi pásztorok által egykor használt levélcsipnek volt a kezeket szabaddá tevő változata.

Ha Joszip volt a vezető és a krónikás a bandában, akkor Júra a mulattató és a komikus. Ő volt a társaság lelke, bármilyen háztartási eszközt dobbá tudott alakítani, és sosem fogyott ki a trágár viccekből. Akkor sem veszítette el humorérzékét, amikor 2017 vége felé torokkrákot diagnosztizáltak nála, magabiztosan hitt abban, hogy minden jóra fordul.

Isten veletek, barátaim – a Manyo Csáládi Banda végül újra összeállt.

Shaun Williams
Fordította: Bede Judit

After his father's death in 1982, Yosyp took over the band. They continued to play for weddings with a rotating cast of local fiddlers, including Ivan Popovych, Petro Babych, and Ion Şiman. Since Misha's passing in 2007, the band has played with various tsymbalists, most often Vasyl Hudak from the village of Teresva, now director of the Tiachiv Regional House of Culture. In recent years, Yosyp remained active as the leader of the Manyo family band, performing at weddings and concerts throughout Transcarpathia and embarking on yearly tours to Hungary organized by their manager and dear friend, Imre Keszthelyi. They have also performed in Slovakia, the United States, and most recently, Bucharest, Romania, where Yosyp played what would be his final tour in November 2018.

*Yosyp had an insatiable curiosity for music of all kinds, and was as eager to share as he was to listen to something new. He had a certain magnetism, a contagious smile and a sparkle in his eye as he played. Despite his many losses and financial hardships, he remained optimistic about the future of his music and his native land, Ukraine. Yosyp was up late singing carols and playing his accordion the night before he passed away. He suffered a fatal heart attack the morning of January 7th, 2019, Orthodox Christmas Day. **Yuriy Cherniavets** was born in Tiachiv in 1951, the only child of Rusyn-Romani parents. His father, Oleksandr, was Manyo's cousin, and had also been born in Romania. Yuriy's father had been a "frontovik" in the Soviet army, and Yuriy was proud to state that, despite what anyone may say about him being a Gypsy, his parents*

were both documented as "Ukrainian" on their passports. Yuriy was a master of rhythm, whether dancing, stomping, or playing the bubyn (drum); he knew the tunes so well that his drumming was not simply supporting the melody, it was intertwined with the melody, an integral part of it. He was also an accomplished singer, specializing in haunting wanderer's songs, rowdy and often X-rated lad's songs and king of the ubiquitous 14-syllable kolomeyka.

Nobody's been born yet that can sing our songs like I do. Especially when I've had a little Transcarpathian vodka! – Yuriy Cherniavets, 2013.

In addition, he was also perhaps the world's greatest player of the plynka (or "film"). He would hide the thin piece of X-ray film in his cheek while singing, then suddenly flip it around to the front of his mouth and honk out a high-pitched version of the melody to the bewilderment of the audience. In fact, his instrument was a more versatile, hands-free replacement for the leaf or fish scale once played by Transylvanian shepherds.

If Yosyp was the leader and historian of the group, then Yura was the performer and comedian; always the life of the party, he could make any household object into a percussion instrument and was never lacking in dirty jokes. Even after he was diagnosed with throat cancer in late 2017, he didn't lose his sense of sense of humor, and expressed confidence that better days were ahead.

Farewell, my friends – the Manyo Family Band is together again at last.

Legidősb Ferencek

Írta: Móra Ferenc

Fortélyos cím ez, tudom, de nemigen találtam okosabbat e fölé a családtörténelmi tanulmány fölé, amelyik itt következik. Ha kiírom becsületesen, hogy én itt genealógiai értekezést fogok szerkeszteni, akkor az olvasó beéri a címmel, és szalad tovább. Tudom magamról, mert én is pártában szoktam hagyni azokat a szépségeket, amiket a genealógia és rokon tudományai kínálnak.

Most már azonban, hogy idáig elcsalogattam a gyanútlan olvasót, be merem vallani azt is, hogy a tulajdon családfámon akarok hintázni. S nem veszem rossz néven, ha erre az olvasó azt mondja:

- De hát mi közöm nekem az úrnak az őseihez?

Ebben tökéletesen igaza van az olvasónak. Annyira egyetértek vele, hogy azt felelem neki:

- Hiszen éppen azért nézhetünk szét az őseim közt, mert attól tartok, nekem sincs hozzájuk semmi közöm se.

Nem tudok én az őseimről a világon semmit, pedig Isten kegyelme, gondolom, nekem is csak annyit juttatott belőlük, mint az angol királynak. Sőt, ha utánaszámítok, nekem alighanem több az ősem egygyel, mert én egy korsztállyal fiatalabb vagyok őfelségénél. De azért nem nézem le az angol királyt, már csak azért se, mert ősek irányában ő bizonyosan jobban ki van tanulva, mint én. Nekem az egyetlen ősem, akiről biztosat tudok, az édesapám volt. Az apám apjának a keresztnevéről már nem tudnék beszámolni. Mestersége szerint különben vérben dolgozó ember volt, de azért nem történelmi alak. Mint juhvágó tevékenykedett Jászberényben. Lehet, hogy a fia, Márton, az én apám, ott kedvelte meg a juhbőrrel való foglalkozást az apja mellett, de már szelidebb formában. A juhokról legombolt ruhákba ő embereket öltöztetett, kit ködmönbe, kit subába. Ilyen irányú tanulmányait Jászárokszálláson

végezte, mégpedig Tejbetök András nevű szűcsmester keze alatt, aki nem lehetett nagyon élelmes ember. Mert ha az lett volna, akkor ezzel a névvel okvetetlen karriert csinált volna. Ennek azonban nem hallottam hírét soha. De lehet, hogy csak azért, mert a tejbetökről nevezett András hamar kimaradt a családi krónikából. A tanítvány ugyanis, amint leszolgálta az inas éveket, hátat fordított a jász-kunok földjének, és beköltözött a kiskunok tartományába.

Úgy látszik, már apámnak is az volt a sorsa, ami nekem: mindig máshova érkezett meg, mint ahová elindult. Szegény vándorlegény ugyanis úgy vette nyakába a világot, hogy meg se áll Szegedig, azoban Félégyházán mégiscsak megállt egy kis időre. De éppen csak azért, hogy megbámulja, valamelyik duttyánban milyen ügyesen hajigálja valami jó ember a kártyát valami másik jó ember előtt, azt kérdezgetvén tőle, hogy „hol a vörös?”. A másik jó embernek ördöge volt, mert mindig meg tudta mutatni a leborított kártyákon, hogy „itt a vörös”. A szűcslegény addig nézelődött, hogy utoljára ő is belevegyeledett, és ő is megmutatta, hogy „itt a vörös”, de mindig máshol mutatott, mint ahol volt. A vége az lett, hogy a két jó ember, akik összetanult *spillerek* voltak, az utolsó krajcárjából is kifosztották a szegény vándorlegényt. Mit volt mit tenni az istenadtnak, letarisznyázott a kiskunok között, ott is házasodott meg, s vagy ötven esztendeig szabta, varrta, foltozta nekik a bőrből való ruhát. Igazi kiskun azonban sohase tudott lenni. Jobban ismerte a vadvirágok nevét, és sokkal jobban szeretett olvasni, mint ahogy az született kiskunhoz illett, már abban az időben. Ha a műhelyablakból meglátta, hogy valami könyvlevelet sederget a szél az udvaron, letette az öléből a félbe-subát, kiment a nyomtatott papírért, elolvasta mind a két oldalát, s csak aztán varr-

ta tovább az irhát. Ezért nem is hagyott ránk egyéb ingatlant, mint a kacsalábon forgó várat, az Isten áldja meg érte haló porában is. Mert ezen az örökségen nem veszünk össze, osztozkodni se kellett rajta, mindnyájunknak egész jutott belőle. Én vigyáztam is a magaméra, s adom tovább az unokáimnak, ahogy én kaptam: éppen azért nem szerettem hozzá semmit, hogy ököztük is megmaradjon a békesség, mert mégis csak az ér legtöbbit a világon.

Azaz hogy mégiscsak hagyok én még valamit a *maradváim-ra*, amiből nekem nem jutott örökség. Ősöket hagyok rájuk, nyilván többet is, mint kellene.

Amikor az apám félbeszakított útját folytatva vagy ötvenesztendei késéssel én érkeztem meg helyette Szegedre, sejtelmem sem volt róla, hogy én ide hazakerülök. Mint újságíró a közigazgatási szakot műveltem, s a konkurrens laptárs rendőri riportérének kollegiális figyelme tudatta velem először, hogy kiterjedt atyafiságom van nekem ebben a városban. *Nagy lókötés városunkban* – ez volt a címe szenzációs cikkének. Kéthasábos, vastag betűs főcím. De az alcím kétakkora betűkből volt szedve, s azt kurjantotta ki a világba, hogy *Móra Ferencet beszállították a Csillagbörtönbe*. Ez olyan fényes ötlet volt, hogy legalább öt korona külön honoráriumot adott érte a szubvenció ellenkiadó. Még akkor ifjú ember voltam, s gondba estem, nem kellene-e nyilatkoznom, hogy nem vagyok azonos ezzel az életrevaló emberrel.

De aztán idősebb kollégáim felvilágosítottak, hogy nem érdemes az ellentiltakozás, ha tévedésből jó hírbe keveredik az ember. Legföljebb megcsóválják a fejüket a hitetlenkedők, és azt mondják:

– Érdekes, nem néztem volna ki ennyit ebből a csön-dös emberből.

Később aztán megszoktam a nevemet a rendőri rovatban. *Vermésük* van itt a szegedi határban a Móráknak, s ilyen nagy hadban könnyen akad, aki fellöki a szenteltvíztartót. De a legtöbbitük igen rendes ember, s valamennyiük szegény ember, szántóvető, zsellér, akivel lelkemben mindig szívesen vállaltam a ki nem mutatható rokonságot is. Különösen a virágkertészekkel, s titokban mindig reménykedtem is, hogy hátha vetek én még valamikor senyvedt betű helyett élő violát is.

Egyszer azonban – már akkor kezdtem úrszámba menni, a törvényhatóságba is beválasztottak – beállított hozzáam egy őszbe csavarodott domaszéki magyar azzal, hogy az ő neve is az, ami az enyém, a vezetékneve is, meg a keresztnéve is. Hamar kiderült, hogy van köztünk egyéb rokonság is. Kegyetlen köhögtető dohányt szítt, ki is találtam, hogy az fán termett.

– Jól mondja, hallja – pöffentett nagyot a cseréppipán –, mert kutya egy dohány az enyim, muszáj meggyfalevéllel szöledítenöm.

– No – mondom nem éppen önzetlen atyafiságos jóindulattal –, tegye le a pipát, gyűjtsen rá erre a bőrszivarra.

Kapott is mohón a rövidszivaron, de könnyes lett a szeme az első szippantástul.

– Maga ezön él? – nézett rám egy kicsit megütődve.

– Ezen.

– Jó is ez – bölintott –, csak marhatüdő köll hozzá. De ha a pört mögnyernénk, akkor magának se volna muszáj evvel viaskodni, futná magának is pipára.

A pört, ahogy elmagyarázta, a császár ellen kellett volna indítani.

– Mert nagy nömbül való enbörök a Mórák, tudja. Valamikor az ántivilágban övéké volt a Móra-város, mög a Móra-halom, mög az egész Móra-kapitányság az Alsótanyán. De mikor elmúlt az ántivilág, beestellött a Móra-nemzetnek, mindönt elvött tőlük a császár. De nem ez a most való császár, hanem még ennek az őse.

Úgy vettem ki a beszédjéből, hogy az ántivilág a kurucvilág volt, s abba igen belekeverte magát bizonyos nevezetű Móra Gergely, akit megnótáztatott a császár, vagyis magára íratta a házait meg a földjeit.

– Nem hallottam én ennek soha hírét se – ráztam a fejem vízszintesen.

Az öreg drusza azonban fölülről lefelé mozgatta a fejét.

– Pedig az így volt, mert levelet is írt haza Törökországbul ez a Gergely nevezetű illető, akire kórét tört a császár. Azt is írta haza a családjainak, hogy inkább öszi odakint a korpát, mint hogy itthon a császár ebe lögyön.

– Hol az a levél? – elevenedtem neki, mert egyszeribe megszerettem ezt a Gergely nevezetű kontrabontot.

– Odakint van minálunk a tanyán, a gerendán, az adókönyvben. Ott tartogatom én is, mert az öregapám is abban őrizgette. Osztán maga nem olvasta eztet a történetkönyvben?

Láttam, hogy nagyon megingott a belém vetett reménye, mikor azt mondtam neki, hogy nincs ilyen történetkönyv. Hiába biztattam meg, hogy betársulok a pörbe, ha a levelet elhozza, sohase jelentkezett többet, kerestetni is hiába próbáltam később a pusztazókkal, nyoma veszett.

Nem lehetett pedig ez a Gergely nevezetű illető egészen mese, mert néhány esztendővel később egy vasutas névrokon is ilyesmiket mondott róla, aki pedig domaszéki atyánkfiáról sohase hallott. De írott, illetve nyomtatott nyomát sehol se találtam.

Találtam azonban keresés közben Szeged monográfijában néhány ősmet, de attól félek, ők nem vállalnának leszármazottjuknak, mert egy-két olyan száz esztendő van köztünk, amelyiknek nincsen hídjá. Annak meg éppen háromszáz esztendeje, hogy egy Balázs nevű őszám szegedi főbíró volt. Muszájból, szegény, mert különben a Hóbajárt basa leüttette volna a fejét. (Azt hiszem, ő volt az utolsó magyar ember, akit így kényszerítettek főhivatalra. Kiveszem természetesen azokat a magyarokat, akiket az októberi forradalomban szintén fejvesztés terhe mellett kényszerítettek főispánságra.) Egy Ferenc nevű őszám pedig különösen nagy szerző lehetett. Vagy öt utca az övé volt Szegedből – ez a furbic viseli most is a Móra-város nevet –, s igen jóban lehetett a Leopoldus császárral is, mert az adta neki 1662-ben azt a szép talitarka címeres levelet, amelynek százvalahány éve hitelesített másolata valahol a könyvtárunk limbusában van eldugva, egyszer volt a kezemben. Van abban levágott török fej is, galamb is, leopárd is, mégpedig kitátott szájú és kipödrött nyelvű – nem tudom, melyik országban viselnek ilyen bolond divatot a leopárdok –, a legfurcsább pedig az, hogy ennek a nemes-ségszerző Ferencnek egyetlen gyermeke volt, mint nekem, az is lány volt, s azt is Pankának hívták, mint az enyémet. Egyéb bizonyítéka azonban nincs is a rokonságnak.

Hát ez elég legidősb Ferenc, de van ennél legidősebb is. Furcsa játéka a véletlennek, hogy a mohácsi vész idején Szeged főjegyzőjét úgy hívták, mint engem hívnak. Valószínűleg nem volt annyi írnia, mint nekem, s bőven meggyőzte írottollal az a lúd, amit e célra fogadott fel és ho-

norált kukoricával a civitas regia ac libera. (Hohó, hol volt még akkor a kukorica! Alig szabadulhatott ki a Kolumbusz markából! De hát akkor mivel etették a város lúdját? Az akkori közigazgatás érdekében jobb ezt nem keresni. Még kiderülne, hogy a ludacskát kicsapták legelni a városháza udvarára, de azért a számadáskönyvbe beírták a törökbúzáat.)

Sokáig úgy tudtam, hogy ezzel a legeslegidősebb Ferenczel meg is szűnik az őstörténelem, de valami különösebb bánatot sohase éreztem e miatt. Ád nekem elég gondot a családfám lemenő ága is, minek törném magam a fölmenőkkel? Legföljebb regényt írok róluk egyszer, ahhoz vannak elegendő, s ha megszorulok, szerkesztek én magamnak annyi őst, amennyit akarok. Hiszen azért demokrata az ember.

Történik azonban néhány esztendővel ezelőtt, hogy elmegyek Miskolcra, pódiumról előszóval fecsegni, s bevezetésképpen elmondom, amit olyan helyen szokott mondani az ember, ahol először jár. S akkor mosolyogva rám pirít valamelyik odavaló tudós barátom azzal, hogy de bizony jártam én már ott máskor is, valamikor 1720 körül, van róla írás is, hiába akarom letagadni, meg nincs is miért. Más is megtette azt, amit én, az volt akkor a korszelem.

- De hát mit tettem én itt 1720-ban?

- Csapattad a jobbágyokat - nevettek a miskolciak -, ami kötelesség is volt, mert akkor szolgabíró voltál Borsodban.

Alig értem haza, kiderült, hogy volt nekem ennél nagytelentetűbb üköm is a hajdankorban. Pataky csendőrezredes úr lepott meg vele, aki a Wenczel-féle Árpád-kori Új Okmánytárat tanulmányozta a könyvtárunkban.

- Ide nézzon, igazgató úr, megtaláltam egyik őset egy oklevélben, soproni comes volt Kun László királyunk idejében.

Odanéztem és be kellett ismernem, hogy a latin szövegben csakugyan benne van az én családnevem. És hiába tudtam, hogy ez a nagyhatú úriember nem tartozhatott az én őseim közé, mert azok bizonyosan szántóvetők, csordapásztorok, favágók, szóval magamforma jobbágyok voltak, egy-két óráig mégis egész jó hangulatban tartott a Kun László várispánja. Fölvettem a családi legendakörbe, és akárhogy tagadtam magam előtt is, titokban mégis büszkeséget éreztem, hogy nekem is volt pallosjogos ősem. (Gondolom, el is vágatta volna a nyakamat mint elvetemedett destruktívét.)

Azt is elhatároztam, hogy több őst most már nekem nem is kell, sőt az eddigieket is ritkítom, az ősem pallosjoga alapján. Legelőször is kizárom az atyafiságból azt a spanyol herceget, akit Daudet *Mora* néven szerepeltet *A nábob*-ban. (Különben két híres spanyol festő is viselte ezt a nevet, s a madridi postán két éve kegyetlenül leigazoltattak, mikor a sürgönyeimért jelentkeztem. Annyi ott a Móra név - mert hosszan ejtik -, mint nálunk a Török.) Föláldoztam azt a finn falut is, ahonnan azért küldött anikszot egy ott csavargó francia barátom, mert az is olyan nevet visel, mint én. Megszüntettem a görög és latin kapcsolatot is, s elhatároztam, hogy nincs közöm ahhoz a *Móra*-hágóhoz sem, amelyen Stein Aurél átkelt, amikor Indiában Nagy Sándor nyomdokait kereste. Ősökért se olyan messzire, se olyan magasra nem mászkálok el a háztól. Beérem a soproni Purgstallal is, s egész falka brahminért

nem adom oda a jó öreg várispánt. Hogyisne! Egy olyan őst, akinek már hatszázegynéhány esztendővel választói joga volt! Egymagának egy egész vármegyében! (Többet is ért az, mint most egy egész vármegyéé.)

Szép is lett volna ez így, ahogy eddig volt, ha a múltkoriban levelet nem kapok Kemény Lajos úrtól, Pozsony város nyugalmazott főszámvevőjétől, akit hírből rég ismerem mint tudós embert. Erkel Ferenc őseit is ő ásta ki régi pozsonyi írásokból, azok is mind muzsikások voltak már 1640-ben is. Ez is szép idő, de az én ősem, akit a főszámvevő úr megtalált, még ezt is fölözi, mert az már 1633-ban élte világát Pozsonyban. S hozzá ezt is Ferencnek hívták, amely névbe, mint az eddigiekből is látható, igen szerelmes lehetett a Móra-nemzet. (Rapallói sírkövön is találkoztam *Francesco Mora*-val, akivel nemcsak az életkorunk, hanem még a születésnapunk is egyezett. Meg is írtam akkor haza, hogy járjanak utána, megvagyok-e még, s én vagyok-e én, vagy elcseréltek bennünket.)

Ez a pozsonyi druszám - egykorú, hivatalos írás van róla - a Papok utcájában lakott, a Thurzó Szaniszló-féle házban, amely ma is megvan még, most Káptalan utca 13-nak hívják. Csak éppen azt nem tudja róla kimutatni az én tisztelt barátom-uram, akinek még eddig meg se köszöntem a szíves figyelmét, hogy mivel szolgálta a közjót ez a quidam. De úgy sejtí, hogy nem annyira a közjót szolgálta, mint inkább házigazdáját, a palatinust, ami különben minden tekintélytisztelő ember felfogása szerint ugyanezt jelenti. Nyergese, szíjjártója, mije lehetett neki, vagy esetleg szűcse. Egy azonban biztos: hogy vérbeli magyar ember volt. Tudniillik öt aranyforintnyi adóhátraléka volt följegyezve a pozsonyi kamarai pénztár adókönyveiben, amelyek ez okon őrizték meg az emlékezetét. Ez háromesztendei hátraléka, 1635-ben elszármazott Pozsonyból. Nem hiszem, hogy megbántanám vele, ha fölteszem róla, hogy az adófizetés elől lépett meg.

Persze még akkor lehetett, de próbálná meg most! S éppen ez a ténykörülmeny tette indokolttá - most veszem észre, hogy még eddig nem komolyítottam hozzá a stílust ehhez a tudományos értekezéshez -, mondom, ez muszájtott rá, hogy a nyilvánosság előtt üsse szét az őseim közt. Önvédelemből.

A főszámvevő úr megállapította, hogy az öt aranyforint körülbelül százkilencven pengőnek felel meg. A késedelmi kamatokkal együtt, a mai kulcs szerint, mostanáig mintegy kétszázmilliónak. Már most mit tudhatom én, hogy a mai szorult világban milyen állásontra helyezkedik a pénzügyminiszter? Nem, nem vállalhatom ezt az őst. Sőt elővigyázatból a többiről is lemondok. Azokról is, akiket eddig prezentáltak, meg azokról is, akik eztán kerülnek elő.

Azaz egyet mégis megtartok, hogy az unokáim tékozlónak ne mondjanak. A tropikus Amerika őserdeiben él egy negyvenötvenméteres fafajta, *Dimorphandra excelsa*-nak hívják a botanikusok, az ősi indián neve azonban mórafa. Úgynevezett haszonfa, mint a legkitűnőbb hajóépítőfa szerepel a kereskedelmi forgalomban. Az indiánok azonban nem értenek a világi dolgokhoz, és nem foglalkoznak kereskedelmi forgalommal. Ők csak árnyékot keresnek a fa alatt és furulyát faragnak belőle. Azt hiszem, ez a fa az én igazi családfám.

[In: *A vadember és családja; Nádihegedű. Móra Ferenc válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.*]

Madéfalvi Rokolya

- Egy új CD-lemez margójára -

Külön öröm minden egyes határon túl megjelenő zenei kiadvány, amelynek híre eljut a szélesebb tánczás, népzene-szerető közönséghez, hiszen még mindig nincs elegendő rálátásunk arra, milyen pezsgő, intenzív mozgalmi élet jellemzi a „végeket.” Egy-egy nagyobb rendezvény – mint legutóbb a székelyudvarhelyi táncháztalálkozó – döbbsenti rá a hozzám hasonló, első generációs „öregeket”, hogy mennyi a fiatal zenész, énekes, táncos, akik ugyanúgy tudnak lelkesedni ezekért az értékekért, mint mi a „hőskorban”. Ők persze kicsit másképp, talán felszabadultabban, talán kicsit kevesebb küldetéstudattal, de nagyobb merítéssel, köszönhetően a rendelkezésre álló felgyűjtött anyagmenyiségnek. A bőség zavara persze hozott némi felszínességet is, de ez egy másik történet...

A madéfalvi Rokolya Népi Énekegyüttes tavaly megjelent „Azt akartam én megtudni” című CD-lemeze az egészséges lokálpatriotizmus dicséretes példája. A dalok kizárólag Csík vármegyéből, elsősorban Bartók 1907-es gyűjtéséből kerültek be a rendkívül igényes, jól átgondolt összeállításba. Egy zenei válogatás gyakran szubjektív (a „kedvencek”), ritkábban ismeretterjesztő célzatú (egy-egy falu, vidék, vagy előadó egyéniség bemutatása), de sokkal ritkábban az alapos szakmai munkára, tudományos igényességre és jól átgondolt koncepcióra épített gyűjtemények. Az ilyen sok szempontot vesz figyelembe, nemcsak a dallam régiségét, szépségét, különlegességét mérlegeli, de a szöveget is meghatározó tényezőként kezeli, annak költészeti értékével, érzelmi töltetével, fontos társadalmi-politikai üzeneteivel egyetemben. Ez a kiadvány kiemelkedik a válogatás minőségével.

A revival mozgalom, ahogy terebélyesedett, úgy ágazott szét egyre több irányzatra, amelyek közt a „hagyományörző” gondolat, cél

meghatározó jellege manapság mintha visszazorulóban lenne. A fiatalok többségét ma már nem az motiválja, hogy át kell menteni az értéket (a „lángot”) a „túlsó partra”, lehetőleg minél épebb formában, megőrizve minden meghatározó sajátosságát. Hogy ez lehetséges-e, arról régóta folyik a vita, de kétségtelen, hogy a mozgalom indulásánál ez volt az egyik fő mozgatórugó. Most, hogy sokan lettünk, sokféleképpen viszonyulunk az elért eredményekhez. Ma már van, akinek ez csak egyszerű szórakozási forma; van akinek menedék az elidegenült, urbanizált fogyasztói társadalomban; mások a közösségteremtő erejét értékelik elsősorban, és persze még mindig vannak megrögzött „értékmentők”. Utóbbiak érzésem szerint talán többen vannak a határon túli közösségekben, mert számukra ez az értékörzés szorosan összekapcsolódik a megmaradással, az identitásörzéssel, ami nyitott határok ide, Európai Unió oda, ma sem egyszerű kihívás. Már feltéve, hogy nincs kedvünk felolvadni egy nagy, globális kulturális masszában...

Nos, a 2010-ben alakult Rokolya Népi Énekegyüttes tíz tagja egyértelműen letette a garast a hagyományörzés, az értékmentés mellett. Mint az ízléses, a dalok szövegeit is tartalmazó kiadvány bevezetőjéből kiderül, nemcsak a szellemi és tárgyi értékeket gyűjtik (mint például a székely népviselet ikonikus ruhadarabját, a „rokolyát”), hanem küldetéstudattal „terjesztik is az igét”. Hitvallásuk szerint: „... pedagógusként feladatunknak érezzük a zenei anyanyelv értékeinek tudatosítását, továbbadását. El akarjuk vinni minden házba, hogy ez a zenei örökség minél szélesebb körben nyerjen népszerűséget, munkánk által közösségünk egyre több fiatalja éljen a hagyomány tiszteletében. [...] Fontosnak tartjuk, hogy minél több gyermek megismerje a vidékünkön gyűjtött népdalokat, hiszen ezekkel vigasztalódott, ünnepelt, mondta el bánatát, tudatta a világgal boldogságát és örömét a székely népünk.”

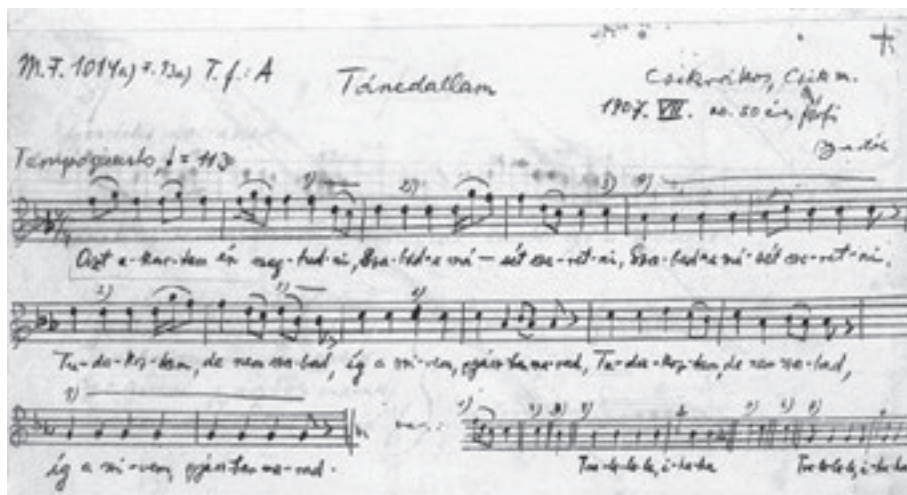
A székely öntudat erősítéséhez pedig két frappáns idézetet is találtak. Egyik Kodály Zoltán intelve, aki 1927-ben kijelentette: „A magyarság tisztéle szilánkból állott össze: aki közelebről látta, tudja, hogy a ma-

gyar lélek egy-ugyanaz Somogytól Szatmárig és Csíktól Nyitráig. Ilyen volt valaha a magyar zene nyelve is. Valamikor a székely dal volt a magyar dal: törmelékei, maradványai a többi magyarság közt mindenütt ott vannak. Ma a székely a legmagyarabb magyar és a magyar csak úgy lehet újra magyar, ha mennél széke-lyebbé tud válni. Ez a megújulás útja, ezt kell követnie a magyar dalnak is, ha nem akar el-senyvedni egyre vértelenebb maga-ismételgeté-sében.” A másik idézet pedig Domokos Pál Pétertől van, aki 1937-ben, Kolozsvárott írt tanulmányában feljegyezte, hogy „a ma-gyar dal Mekkája Csík, mert itt él a Székely-földön, főképpen az Olt és Maros felső folyá-sánál szinte érintetlen formában a legrégebbi magyar dallamanyag”.

Azóta persze sok víz lefolyt az Olt és a Maros medrében, és sok ezer órányi gyűjtéssel gazdagodott népdaltudásunk, aminek kö-zönhetően kicsit árnyaltabban látjuk a kérdést. Kodálynak kétség-telenül igaza van népdalkincsünk közös gyökereit, a magyar nép-nek a regionális sajátosságok ellenére is jól érzékelhető kulturális egységét illetően. Az is tény, hogy a székelység nemcsak a történel-mi határokat őrizte hűséggel és bátorsággal, hanem az ősi dallamok is még mindig szálltak szájról szájra, amikor a nemzet többségének polgárosodása már kikezdte a régi népdalréteget. Az egyszeri tánc-házás viszont valószínűleg csodálkozva olvassa Kodály, vagy Domo-kos Pál Péter áradozó szavait, hiszen az általa ismert székelyföldi (el-sősorban felcsíki) anyag aligha vetekszik például a mezőségi gyűjté-sek régi stílusú dallamaival, előadásmódjával. És itt jön a rokoklás lányok lemezének egyik hozzáadott értéke, hogy gondos válogatás-sal felszínre hoztak Bartók 1907-es és Lajtha 1912-es Csík várme-gyei gyűjtéseiből igazi gyöngyszemeket.

Az együttes egyik lelkes tagja, Sárosy Katalin a Zenetudomá-nyi Intézet öt archívumát kutatta végig kitartóan, hogy rátaláljon ezekre a felcsíki „vadvirágokra”. A kiválasztott dallamoknál a fő

szempont a régiség, a kötetlen, recitáló és minél díszítettebb elő-adásmód volt, és egyazon dal több felgyűjtött szövegváltozatát is gondosan összeillesztették, hogy minél teljesebb legyen a rekonst-rukció, amikor megszólaltatják. A címadó, Csikrákoson felgyűjtött dal eredeti fonográf felvétele is megszólal a lemezen, a kiadványhoz pedig a Bartók kottalejegyzését és gyöngybetűit őrző támlapot is megszerezték a Néprajzi Múzeumtól, mert jól láthatóan a csapat büszke arra, hogy „csak tiszta forrásból” merít. Szakmai segítőkük nem más, mint Györfi Erzsébet népdalénekes, Madéfalva szülöttje, a csikszeredai Barozda együttes ismert tagja, aki az erdélyi tánc-házmozgalom indulása óta mentora a fiatalabb nemzedékeknek. Az autentikus megszólalás érdekében az együttes a csíki hagyomá-nyos hangszereket is bevonta a produkcióba, a gardonkíséret mel-lett külön kiemelendő Ségercz Ferenc minőségi furulyajátéka. Az együttes tagjai Boldizsár Katalin, György Orsolya, György Viola, Regián Melinda, Regián Réka-Kata, Sárosy Katalin, Szentes Éva, Szentes Juliánna, Szép Erika és Ványolós Orsolya. Külön említést érdemel még Kóka Rozália mesemondó, aki felhívta figyelmünket a kiadványra.

Székely Levente

24. ORSZÁGOS SZÓLÓTÁNCFESZTIVÁL – BÉKÉSCSABA

Békés Megyei Népművészeti Egyesület különdíja: **Gyetvai Júlia, Bíró Éva**

Sikentáncz Szilveszter különdíja: **Fodor Mátyás** • Élőforrás Hagyományörző Egyesület különdíja: **Móricz Bence**

Fitos Dezső Társulat különdíja: **Németh Eszter – Molnár Bálint**

A békéscsabai Tabán Táncegyüttes különdíja: **Podpácz Beáta – Kirch Zoltán**

Az Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes különdíja: **Okányi Mihály, Farkas Lilla – Hankó Tamás**

Az Örökség Gyermekek Népművészeti Egyesület különdíja:

Orsós József, Vajda Péter, Farkas Ágnes, Józsa Tamás, Demarcsek Dániel

Gál László Emlékdíj – Békés Megyei Néptáncosok Szövetsége: **Farkas Ágnes, Gera Zoltán**

„Unikális nő” – Örökös Aranygyöngyösök különdíja: **Farkas Lilla**

„Unikális férfi” – Örökös Aranygyöngyösök különdíja: **Kovács Gábor Norbert**

Martin György Néptáncszövetség különdíja: **Gazsi László, Balogh Károly**

Talentum Díj - Szögi Csaba különdíja: **Kilyénfalvi Áron** • Junior Díj: **Kupec Zsolt**

Oskó Endréné-díj – legjobb női táncos: **Tóth Alma** • Vásárhelyi László-díj – legjobb férfi táncos: **Kiss Balázs**

Aranygyöngyös táncos cím: **Gál Nóra, Kenéz Enikő, Marosy Gerda, Németh Eszter, Szilágyi Zita**

Aransarkantyús táncos cím:

Gellén Péter, Gera Zoltán, Husvét Dániel, Mir Dávid Hessami, Molnár Bálint, Opiczner Márton, Patócs Donát, Sáfrán Balázs

Kétszeres Aranygyöngyös táncos cím: **Bacsó Lilla, Farkas Fanni, Kovács-Jelinek Emese, Tóth Alma**

Kétszeres Aransarkantyús táncos cím:

Fodor Mátyás, Gazsi László, Kele Kristóf, Kiss Balázs, Kovács Gábor Norbert, Kovács József

Örökös Aransarkantyús táncos cím: **Németh Antal**

A „FÖLSZÁLLOTT A PÁVA” MARGÓJÁRA

Egy, az advent kapcsán készült televíziós műsorban országos szakmai intézményünk egyik munkatársa nyilatkozatából megtudhatuk, hogy a hagyományosan élő paraszti kultúra immár nem létezik, ezért a városi intézmények feladata, hogy azt tovább örökítsék, bemutassák. Nos, neki is címezzük az alábbi képet, ahol kilenc helyi vagy környékbeli személy is látható, jelentős életkori eltérésekkel. Mindannyian ismerik a regölés helyi dallamát és szövegváltozatát, amellyel évről-évre végigjárják egy százlelkes, paraszti gazdálkodásból élő falu házait. A felnőttek emellett ismerik a gazdálkodás, állattartás, növénytermesztés fortélyait, többen tudnak kosarat kötni, ostort fonni, lovat szerszámozni, hajtani, lovagolni, feleségeik pedig el tudják készíteni a hagyományos ünnepi ételeket, süteményeket. A paraszti kultúra tehát létezik. Mindemellett köszönjük a városi kultúrát képviselő intézményeknek, hogy igyekeznek a vidéki – paraszti – értékeket közkinccsé tenni, bemutatni, ezáltal nevelni, érzékenyebbé tenni a nagyvárosok lakóit.

A fenti tépelődés természetesen éppen annyira sarkított, mint az a megállapítás, amelyre reagálásként született. A tévében nyilatkozó személy messze nem úgy gondolta, ahogyan kimondta. Mi pedig kimondhatatlanul fontosnak tartjuk, hogy a városokban működő közművelődési intézmények, szakmai szervezetek, egyesületek a lehető legszélesebb körök számára tegyék mindennaposá a népdal, népzene, „kézi” alkotóművészetek átélését, „használatát”. A kérdés csak az, hogy „mit és hogyan?”. Nem szabad nem észrevenni, hogy a népművészet mára kiemelt megélhetési ágazat lett, amelyben – más területekhez hasonlóan – egyre nagyobb teret kap a verseny, a „minőségbiztosítás”, a jónál is jobbra, gazdagabbra, sikeresebbre való törekvés. No, hát itt válik el a két vágány egymástól. Amíg a paraszti kultúrában az élet lelki jobbjá tételének része volt a népművészet, a városiban inkább gazdasági tényezővé vált. A pénz pedig nagy úr!

Hofi Géza máig élő szavai csengenek a fülemben, amikor egy augusztus 20-i ünnepség kapcsán ezt mondta a rádiókabarában:

Fotó: Bánhelyi József

„[...] be akarják csomagolni a Lánchidat [...] szép, rózsaszínű, fényes, rezgős [...] takonyba!”. A nyugati világ majmolása volt ennek a kemény poénnak a háttere, amelynek határozottan része volt a valós kritizálási szándék. A túlzásokba forduló cicomázás, torzulást eredményező extrázás ellen harcolt már akkor is. Vizuális típus vagyok, így akár magam elé is idézhetném ezt a szürreális képet. Nem kell hozzá más, mint a Lán-

chíd, meg az említett, életidegen csomagolóanyag. Az egyik évszázados érték, amely elődeink nemzetépítő munkáját dicsérve hirdeti a világnak a magyarok tudását, a másik pedig gyorsan előállítható, értéktelen szemét.

Átvetíthető ez a kép zenei és táncos kultúránkra is. Az egyik eszköz az évszázados paraszti kultúrából merített matéria, a másik a cukormáz, amely viselkedésben, akrobatamutatványokban, revüelemekben, túlcico-

Felújított hagyomány – regölés Kiscsősön

Nagy László költő feleségével, Szécsi Margit költőnővel, Víg Rudolf népzene kutató társaságában 1959-ben gyűjtött Iszkázon, a közep-dunántúli településen, Nagy László szülőfalujában. A Somló térségének vidéke sajnos alig őrzött meg népzenei emlékeket, az említett gyűjtés – Békefi Antal lejegyzéseit leszámítva – az egyetlen jól használható anyag ebből a térségből. Éppen ezért számít különleges értéknek, hogy a magyar nyelvterület egyik ritka, ősi szokásjátékának, a regölésnek több változatát is rögzítették.

Az Élő Forrás Hagományörző Egyesület az Iszkázzal szomszédos Kiscsős településen működik, céljai között kiemelkedő a helyi értékek kutatása, újjáélesztése. Így természetes, hogy fennállásunk óta minden évben felelevenítjük a szokást, amelyet igyekszünk a régi világot idézve bemutatni Kiscsős lakóinak. Kezdetben szűk szakmai társaság (elsősorban a környék néptáncosai) járta a falut, később bővült a résztvevők köre, így ma már országos rendezvényről beszélhetünk, amelyben a magyar néptáncélet ismert személyiségei vesznek részt.

A program – mint minden évben – tavaly is december 27-én zajlott. A regösök dél körül kezdtek gyülekezni egyesületünk pajtájánál, ahol házi finomságokkal vártuk őket. Falatozás közben újra átgyakoroltuk a regölés helyi szövegváltozatát és a hozzá csatolt újjévköszöntő játékot, amelyet a résztvevők felváltva, a szerepeket kiosztva adtak elő. A regösének elhangzását követően a Gyimesben ismert „harsogtatás” (Moldvában „urálás”) köszöntő szövegei, jókívánságai hangzottak el, majd a Dunántúlon is elterjedt „odoricsolás” játékkal zártuk az előadást. Különös figyelmet fordítottunk az öltözködésre is. A regösök

téli pásztor öltözetekben jelentek meg. Öröm számunkra, hogy több résztvevő is volt Kiscsősről és a környékről, a helyiek száma évről-évre emelkedik.

A faluban élő családok szívesen fogadták a regösöket. Az idősebbek néhány szövegfoszlány erejéig be is kapcsolódtak az énekünkbe. A régi szokásnak megfelelően ünnepi süteményekkel, kolbásszal, szalonnával és innivalóval igyekeztek kedveskedni a jelentős létszámú vendégseregnek.

A program második szakaszában – nagyjából a falu közepén – kiegészültünk becses vendégeinkkel, a Debreceni Regösökkel, akik a Motolla Egyesület segítségével kiadványban is bemutatják a Kárpát-medence regölés változatait. Vendégeink a következő házaknál önállóan is bemutatkoztak, szinte minden helyszínen újabb regösének-változatot előadva. Ez a különleges szokás csak néhány helyen maradt fenn a Kárpát-medencében, éppen ezért fontos a megőrzése, újjáélesztése. A következő években a debrecenieikkel összefogva szeretnénk rendszeres találkozóvá alakítani a Kiscsőszi Regölést. (Kovács Norbert „Cimbi”)

„Fölszállott a páva 2018” – A nyárádszeredai Bekecs Néptáncgyűttes a zsibongóban (fotó: Farkas József)

„Fölszállott a páva 2018” – Novák Péter műsorvezető a kolozsvári Tokos zenekarral (fotó: Farkas József)

„Fölszállott a páva 2018” – Zsuráfszky Zoltán, Sebestyén Márta, Sebő Ferenc, Agócs Gergely, Diószegi László (fotó: Váradi Levente)

„Fölszállott a páva 2018” – A döntő vendégprodukciója: Bartina Néptáncgyűttes, Szekszárd (fotó: Váradi Levente)

„Fölszállott a páva 2018” – Simon Alexandra és Darabos Eszter, Szentendre Táncgyűttes (fotó: Váradi Levente)

„Fölszállott a páva 2018” – Id. Németi János juhász, Balmazújváros (fotó: Váradi Levente)

„Fölszállott a páva 2018” – Okányi Mihály, Kovács Norbert „Cimbi”, Ónodi Béla, Balogh Károly (fotó: Farkas József)

„Fölszállott a páva 2018” – A Debreceni Hajdú Táncegyüttes a zsbongóban (fotó: Farkas József)

X-faktor vs Páva – valószínűtlen összehasonlítás

A televíziós műsorok egyre furcsább világában kevés üdítőbb produkció születik ma a magyar nyelvterületen, mint amilyen a „Fölszállott a páva” volt. Mellette az X-faktor nézhetetlen bővlivá süllyedt. (www.liget.ro, 2019. január 4.)

Sablonos, unalmas, szánalmas – jelzők, amelyeket a „Fölszállott a páva” című, a magyar közmédia Duna TV elnevezésű csatornáján futtatott műsorra egyáltalán nem tudunk ráaggatni. Szemben – mondjuk – az RTL Klub X-faktorával, amelyek legutóbbi adásában hiába nyert egy kolozsvári rapper duó, ez a tény sehogyan sem tudta feledtetni velem azt, hogy mennyire nézhetetlen maga a produkció. A műsor formátumából származó keretek adóttak, de az már a készítőkön és a szereplőkön múlik, hogy mi az a plusz sajátosság, egyedi ízvilág, ami hozzáadódik a nemzetközi formátum által szabott követelményekhez. Amennyi a legutóbbi kiadásba ebből az RTL Klubnál került, az szerintem inkább elvett, mintsem hozzáadott a színvonalhoz.

A „Fölszállott a páva” viszont teljesen magyar találmány, de nem feltétlenül ettől lesz jó. Illetve hát persze, dehogynem, hiszen éppen attól szeretjük a legjobban, hogy magyar népzenevel, néptáncsal örvendeztet meg, méghozzá szórakoztató, fogyasztható formában. Amiért viszont nekem a legjobban „bejön”, az a produkció természetessége. Jó, persze, ennek a műsornak is megvan az a látványvilága, amely vetélkedik az X-faktoréval: látványos színpadkép, méregdrága fények, ide-oda röpködő kameramozgások. Ebből a szempontból ma már egy népzenei vetélkedő összehasonlítható egy X-faktorral. De csak ebből. A többi szempont viszont nem a könnyűzenei vetélkedő felé billenti a mérleg nyelvét. Legalábbis szerintem.

A szereplők, a versenyzők emberibbek, barátságosabbak a „Fölszállott a pávában”, és ez az ötletes kisfilmekben, interjúkban ki is derül róluk. A zsűritagok pedig nem csak hogy szakmájuk legnagyobbjai, műveltségük, jóságuk, emberi nagyságuk oly tiszteletet parancsoló, hogy mindenki megtiszteltetésnek érzi, hogy tőlük tanulhat. Itt nem probléma, ha évről-évre ugyanazok a zsűritagok, nem szempont, hogy mekkora nézettséget tud produkálni egy-egy név.

De kicsoda nevek! Sebő Ferenc Kossuth-díjas zenész, a nemzetművésze, Sebestyén Márta Kossuth-díjas énekes, Agócs Gergely néprajzkutató, népzeneész, Diószegi László történész, koreográfus, Zsuráfszky Zoltán Kossuth-díjas táncművész, koreográfus... Hozzájuk képest a legutóbbi X-faktor zsűritagjai vagy „mentorai”, ahogy nem túl találóan még nevezik őket, nem csak hogy nem azonos ligában játszanak, de mintha egy teljesen másik bolygóról érkeztek volna.

Az egyetlen gyengéje a „Dunán” látható műsornak érzésem szerint a műsorvezetés. A Morvai Noémi és Novák Péter alkotta páros ezúttal is elvégezte a feladatot, de meg kell állapítanom, hogy előbbinek ez picit jobban megy és jobban is áll. Novák talán túl sokat akar, túlságosan igyekezik, miközben néha az az érzése az embernek, hogy inkább sörözgetne a haverokkal a tévében való kétségbeesett ugrálás helyett. Egy nyugodtabb, pátosmentesebb produkció talán neki is testhezállobb lehetne.

Üdítő, természetes, színvonalas, szórakoztatóan tanulságos – ezek azok a jelzők, amelyekkel viszont kapásból jellemezni tudom a „Fölszállott a páva” adásfolyamát. A milliós nézettségeket ennek ellenére az X-faktor, meg a hasonlók hozzák, igaz, összehasonlítani nem lehet őket, mert a közmédia műsorainak nézettségéről nincsenek információk. De ez már egy másik történet. Igaz, nagy jelentősége ennek nincsen. Bár párhuzamosan futottak, a „Fölszállott a páva” nem vetélytársa az X-faktornak. És nem azért, mert más műfajban alakítottak: ha úgy vesszük, mindkettő zenés televíziós vetélkedő. Ráadásul az, hogy a zene a közmédiában a folklórból származott, manapság már mintha nem is volna hátrány, sőt. De nem ez adja az alapvető különbséget, hanem a színvonal. És ebből a szempontból az X-faktor mintha labdába se rúgott volna.

Rédai Attila

mázott viseletekben ölt formát. A néptáncmozgalom és a népzenei élet nagy személyiségei újra és újra elmondják az ezzel kapcsolatos aggályaikat. Már-már elhinném nekik, hogy ők is Hofi Géza véleményén vannak. De aztán jön a zsűrizés, a döntés, az eredmény, a díjazás, amely kiemeli, nagyra értékeli, példának állítja a rezgős takonyba való csomagolást. „Persze, persze, tudjuk, hogy nem minden tökéletes, de értékelni kell, hogy milyen jelentős műhelyekről van szó, hogy mekkora utánpótlást nevelnek, milyen sok előadást tartanak, és hogy hányszor képviselik hazánkat a világban.”

Rendben. Értékeljük! De hol a közösség? Az érték, amit ennek a közösségnek képviselnie kellene?

Ilyenkor szívesen megidézném Martin György szellemét és megkérdezném tőle, hogy mit gondol arról, amikor ötven lezseléztet hajú srác örült tempóban, tablóba rendezve táncolja egyetlen személy legényesét,

minden lehetséges manírt és színpadi térváltást bevetve, örülten rohángálva, rángatózva, artikulálatlanul üvöltve. Vajon büszke lenne? Szerintem utálná, megbotráncozná. Pedig az ötvenből legalább húsz még az „adatközlő” orrcimpa-rezzenését is leutánozta. Hát még, ha látná a próbateremben az elasztikus, herekivillantós pókember ruhákat és az izületkímélő, méregdrága neonszínű edzőcipőket! Egyet biztosan tudok: Erdélyben csak azért nem verik meg az ilyen srácokat a bálban, mert soha eszükbe sem jut elmenni Erdélybe. Ha mégis kialakulna ilyen szituáció, akkor a bölcs falusiak csak legyintenek: „bolond, hagyjuk!”.

Az ilyen előadásokat látva gyakran azon vacillálok, vajon nem eleve paródiának szánták-e a művet. Mindenesetre abban biztos lehetek, hogy ezek a srácok nem ismerik a paraszti kultúrát, nem is kerültek vele kapcsolatba, és – sajnos – a mestereik sem szándékoznak ezeket a gyökereket kialakítani

Lapunkban a „Fölszállott a páva” televíziós produkcióra időről időre kitérünk, ütköztetve akár az egymásnak ellentmondó álláspontokat, véleményeket. Mostani számunkban az írásba foglalt gondolatokhoz a Hagyományok Háza Maácz László Galériájában 2019. január 21. és február 21. között látható, „A páva tündöklő színei 2012–2018” című kiállítás alkotóinak, Farkas Józsefnek és Váradi Leventének a színes fotóiból válogattunk. (A szerk.)

és mélyebbre eresztetni. A táncos csak esz-köz csakúgy, mint maga a tánc is. Az önmegvalósítás eszköze, amely háttérbe szorít minden más érdeket és értéket. A koreográfus-oktató önmagát akarja sikerre vinni. S ha egy táncos droid véletlenül öntudatra ébred, hogy a mátrixból megszabadulva személyiséggé csiszolja magát, vagyis elköszön a droidhadseregtől, nos, azt leárusítja, kitagadja, levegőnek nézi. Ebből máris láthatjuk, hogy pedagógiai szándéknak nyoma sincs, hiszen a pedagógus a világra készít fel, utat mutat adni és büszke rá, ha a tanítványa az életben érvényesül és kiteljesedik.

No, de mi köze a *Fölszállott a páva* műsornak ahhoz, amit eddig összehordtam?

Az a véleményem, hogy az idej „Páva” zászlajára tűzte a takonyba csomagolást. Mindvégig úgy éreztem, hogy a szakma és a televízió totálisan szembemegy egymással. Amit a tévé este „becsomagolt”, azt az együttesek, mentorok, zsűritagok reggelre megpróbálták „kicsomagolni”, sajnos sikertelenül.

Kezdjük mindjárt a forradalmi ötlettel: a zsűri helyett a közönség döntsön!

Nem tudom, hogy a zsűri tagjai végig gondolták-e a szerepüket, mielőtt elvállal-

ták ezt az évadot, de abban szinte biztos vagyok, hogy a középöntők tájékan már elgondolkoztak rajta. Tulajdonképpen szinte semmit nem tudtak befolyásolni. A televízió minden pillanatban azt sugallta, erőltette, hogy itt most nincs vesztenivaló. Szervezőnk szavazókat és sikerre vihetjük a produkciókat! A zsűri veretes szakmai véleményét a zsbongóból rendre a „szavazz a ...-as kódra!” kontrák követték. A szavazásra való buzdításnak a legváltozatosabb, leggyűnyesebb formáit megismerve kalandozhattunk végig az adáson. Állítólag a nézettség növelése volt a cél. Nos, valós adatokat nem tudunk, de én biztos vagyok benne, hogy idén csökkent a nézettségben. Azt is tudhatjuk, hogy a szavazatok nem az adott produkció látványára érkeztek, hiszen nyolcvan százaléknál az adás első tíz percében megérkezett, az utolsó produkcióra is! Ez tehát számunkra egyetlen üzenetet hordozott: szervezz és nyerhetsz! (Csak széljegyzetként említem, hogy egyszer szívesen meghívnám ebédre azt a híres közjegyzőt, akit évek óta minden adásban emlegetnek, mint a krimisorozatban Columbo soha meg nem jelenő feleségét). Az egyetlen ok, amiért a szavazások megoldás nem hozott nagyobb botrányt, az volt, hogy az együttesek, szólisták – az eddigi legtisztábbak viselkedést tanúsítva – még így is képesek voltak örülni egymás sikerének.

*

„Zsbongói örület”

A „Pávák pávájának” koncepciója az állandó vidámság, a fiatalos, lendületes örömtelenség volt. „Nem adunk időt az önmarcangoló izgulásnak, a színpadra lépés előtti felkészülő elmélkedésnek, itt a lényeg az, hogy mindenki mindig vidám és még annál is vidámabb! Spontán örömeinket pedig mindig éppen elkapja egy kamera.”

A valóságban úgy zajlott mindez, hogy a zsbongónak nevezett várakozó helyiségben egy határozott televíziós „smaszter” előre beidomított mindenkit, elmondta, hogy mettől-meddig kell teljes tődőből mulatni. Majd, amikor eljött a pillanat, erőteljes hangon vezényelte a harsány mulatozást. Ha az őrzőgés alábbhagyott, széles gesztusokkal integetve követelte a fokozását. Az első adásnapokon teljes fejtelenség alakult ki, hiszen ezt az elképzelést nem egyeztetették előre a szereplőkkel. A zenészek így rendre rázendítettek a legocskább műdalokra, többször előkerültek a román hatéganák, a Fásy-mulatót megszegyenítő dajdajozások. Miután ezt szóvá tettem, nem történt más, mint hogy a következő adásokban az aktuálisan jelen lévő zenekarokat bízták meg a helyszí-

nen, vállukra téve ezzel a felelősséget a zsbongói minőségért. Egy idő után már mind egy volt, hogy mi szól, mert állandósulnia kellett a harsogásnak, ugrálásnak, szurkolásnak. Így eshetett meg, hogy a gazdag népviseletbe öltözött fiatal menyecskek diszkóba illő ugrabugrálással, viktóriajelet mutogatva, sikongatva kérték a szavazatokat vagy hogy a kimértségükről híres székelyek viselét hordó legények „áj, romale, áj, savale” csingerálással mulattak a lépcsőkön.

Rosszállásomat látva smaszter barátunk egyszer aztán félig gúnyosan megkérdezte tőlem, hogy milyen zenét szeretnék hallani. Körülöttünk ott állt a Szentendre Táncegyüttes felöltözve a legmesésebb rábaközi viseletbe. No, ezt a kérdést kellett volna feltenni két hónappal az adás kezdete előtt, hiszen a zsbongó volt a „Páva” második legkiemeltebb színtere! A teljes kiborulásom akkor következett el, amikor Hideg Annát, a híres mezőszéki énekest is a hangosan zsvalygó tömegben akarták interjúra bírni. A nagyothalló asszony szégyenkezve szomorkodott, hogy nem érti a kérdéseket, így a válasza sem voltak méltók ahhoz, amit ő itt képviselni szeretett volna. Nem baj, no, Anna néni túlteszti magát ezen. Hiszen ez a műsor nem órára szól, örüljön, hogy ott lehetett!

*

Dizájn

Azt hittem, hogy a két évvel ezelőtti „vérbirkák és vértűkok” után már nem jöhet rosszabb. A műsor esztétái azonban idén is megtették a magukét. „A természetes formák világa nem kell, elég csak, ha ránézünk! Mi sem egyszerűbb, mint egy gyönyörű, régi formavilágot felhasználni és ellopni. Ezt csinálják manapság a silány etno-világzenei együttesek is, sikerük is van, hát miért ne lehetne ugyanezt a népművészet formavilágából merítve megtenni?” Csakhogy a digitális megoldások nem sok szépet tudtak ebből kihozni. Okányi Misi mögött pl. az Enterprise úrhajó parkolt, mellette hullott a lelőtt ellenséges hajók robbanásából származó tüzeső. Hallhattunk vicces megjegyzést a Titanic gépházáról és Super Mario akadálypályájáról is. Állandó villogás, csillogás,

életidegen színek és effektek, köztük az alig látható énekes, vagy szólista... Mindez mire jó? Kinek tetszik? Kit akar elkápráztatni? Mit akar üzeni? Ezzel akarták a modern és a hagyományos világ közötti kapcsolatot erősíteni? Szerintem nem sikerült. Sikerült viszont elmarni a hagyományos világban élő nézőközönség jelentős részét és a szakmabelieket is. A néptáncosok százezres tömege egyszerűen nem nézte a „Pávát”. Ezt első kézből mondhatom, hiszen rendszeresen járom a vidéki együtteseket és mindenhol szóba került a téma. Nem ért annyit a műsor, hogy a pénteki próbát elhalasszák miatta. Őszintén sajnáltam a műsorvezetőket is gyakran viccesbe hajló öltözetük miatt.

*

Belső hangulat, küldetés

Az előző időszakban a válogatások, nyári táborok során rendezett találkozóorozat már önmagában közösségteremtő erővel bírt. Az előzetes alkalmakkor a csoportok ismerkedhettek, találkozhattak, közösségi élményekkel és szakmai értékekkel gazdagodtak. Magyarul: ők is nyertek valamit, nem csak a tévé. Most nem volt válogatás, nem volt találkozó, sem tábor. Egyszerűen csak meló szerződésszerűen. Pontosan ennek megfelelően viselkedtek a szereplők is. Különösebb belső töltöttség nélkül elvégezték a vállalt munkát. A kiesők elkönnyvelték, hogy többet nem kell jönniük, majd egy „no, végre egy nyugodt advent” elmormolása mellett lezárták magukban a „Pávát”. A *Fölszállott a páva* tehát többé nem közösségépítő műsor, amely az értékek átadását célozza, hanem egyszerű show, amely néhány televíziós szerkesztő, tanácsadó elképzeléseit tükrözi.

*

Hadd soroljak fel azért néhány pozitívumot is!

A „Pávák” történetének legtisztább, legszínelonásabb sorozatát hozták a záró műsorszámok, amelyeket Fitos Dezső és Kocsis Enikő szerkesztettek. Nagy értéket állítottak színpadra.

Elismerés jár a szólistáknak, zenekaroknak és táncegyütteseknek, amiért önmagukat a lehető legméltóbb módon képviselték a műsorban. (Azért itt sajnós volt néhány megkérdőjelezhető produkció, ami alapvetően az előzetes szakmai kontroll hiánya miatt kerülhetett be.)

Pál István Szalonna és Bandája nagy alázattal és tökéletes színvonalon „szolgált” mindvégig a szereplőket, köszönet jár érte.

A zsűri – talán érezve a bajt – egyre mélyebbre hatoló értékelésekkel próbálta korrigálni a kialakult szakmaiatlanságot.

Kovács Norbert „Cimbi”

„Újságíró leszek”

1985 januárjában levelet kaptam a *Kisdobos* szerkesztőségéből. Józsa Teréz újságíró küldte, aki három évvel azelőtt meglátogatta a Kodály-táborunkat. Az írta, hogy küldjek a lapjuk nyári magazinjába egy vidám mesét. Mellesleg megírta, hogy Nagy Katalin írónő, kedves kolléganőjük nyugdíjba vonul, keresnek egy jó munkatársat. Hosszan részletezte, hogy az új munkatárs ilyen legyen, meg olyan legyen. Ahogy olvastam a sorait, azt gondoltam: „Hát, én pont ilyen vagyok!”.

Akkor már 42 éves voltam, de sehogy se találtam a helyemet, jobban mondván a munkahelyemet. Állandóan azon járt az eszem, hogy mi legyek. Gyerekújságíró még nem voltam, megpróbálom. Előkaptam egy tréfás mesécskét a sokból. *A hazug kecske* című moldvai csángó népmesét választottam, és beállítottam a *Kisdobos* szerkesztőségbe, ami a XI. kerületben, az Orlay u. 4-ben működött. Kedvesek voltak a munkatársak, leültettek, kérdezgettek. Áadtam a kért mesét, majd egy kicsit feszengve kiböktem, hogy szeretnék jelentkezni a megüresedő állásra. Zavart mosolyok, összenézések. Bekísértek Jani Gabriella főszerkesztő szobájába, aki azt mondta, hogy ők csak olyan munkatársat vehetnek fel, akinek hosszabb úttörővezetői gyakorlata van.

– Öt évig voltam Érden csapatvezető, kiváló úttörővezető ki-tüntetésem is van – feleltem.

– Nagyszerű! De sajnos, mi férfi munkatársra gondoltunk.

– Hát, sajnos ezen nem segíthetek – feleltem megszeppenülve és gyorsan távozni akartam.

– Azért adja be az életrajzát, majd meglátjuk!

Eljöttem a szerkesztőségbe, eléggé letört voltam, de azért másnap beküldtem az életrajzomat. Azzal a biztos tudattal, hogy sohanapján kapom meg a választ. Több hónap eltelt, amikor már el is felejtettem az egészet, közölték, hogy ha még mindig akarom, akkor felvesznek újságíró munkatársnak.

Egy hét múlva beléptem a *Kisdobos* szerkesztőségébe. Az akkori időkre jellemző, hogy nemsokára, amikor a kedves, öreg lektor néniel kettesben maradtunk, így szólt hozzám:

– Rozi, igaz Istenedre kérlek, mondd meg nekem, ki áll mögöt-
ted!

Önkéntelenül megfordultam, nem állt mögöttem senki. Értet-
lenül pislogtam, nem értettem, hogy Gizka néni mit akar.

– Na, ne szórakozz velem! Nekem nagyon fontos, hogy tud-
jam, ki áll mögötted. Ide nem lehet csak úgy, az utcáról beszél-
ni, itt mindenki mögött áll valaki.

Felfogtam a kérdés lényegét és elmondtam úgy, ahogy történt, a felvételem. Másnap Gizka néni selyempapírba göngyölt csomagot nyújtott át. Egy szép kalotaszegi blúz volt benne. Akkor ő „mögém állt”, segített mindenben, amiben csak tudott, nem is tárgított mel-
lőlem, amíg csak gyengülő szemei megengedték, hogy dolgozzon.

Azonnal bevetettek a mélyvízbe, a természettudományos rova-
tok írását, gondozását bízták rám. Május eleje volt, éppen a lap
szeptemberi számát szerkesztették. Én azelőtt soha életemben nem
írtam egyetlenegy cikket se. Kiadták a feladatot, hogy menjek el a
Budakeszi Parkerdőbe, és írjak tudósítást az őszi erdő szépségeiről.
(Májusban!) A cikk maximum egy flekk lehet, egy lapoldal lesz be-
lőle illusztrációval együtt.

Irgalmas Isten, mibe keveredtem?

Azt se tudtam, hogy mi az a flekk. (Aztán megtanultam, hogy

Fotó: Kunkovács László

30 sor, soronként 60 leütés.) Az első fogalmazványom hat flekk lett. Vagy ötször átdolgoztatták velem. Józsa Terike, kissé felhúzott szemöldökkel, azt találta mondani rosszállóan:

– Ez is egy szakma.

Rosszul esett nagyon, pedig hát igaza volt. Végül addig húzo-
gattak ki a szövegemből, hogy a hatból egy flekk maradt. Nagyon
rosszul éreztem magam, szinte fizikai fájdalmat éreztem teljes alkal-
matlanságom tudatában. Elhatároztam, hogy akármi legyen, meg-
tanulom én ezt a „szakmát”. Megtanulom én, hogy hogyan kell rö-
viden, érdekesen és érthetően írni a gyerekeknek. Elvégzem az új-
ságíró iskolát is.

Az írásba néhány hónap alatt úgy belejöttem, hogy azután már
soha, senki nem húzott ki a cikkeimből még egy sort sem. Végül
elvégeztem egy egyéves újságírói tanfolyamot is. Igaz, annyit hiá-
nyoztam az órákról, hogy végül alig akartak bizonyítványt adni.
Akkor készült az első meselemezem is, rengeteg szereplésem volt,
Érdről jártam be. Nehéz volt mindezt összeegyeztetni.

Egyik nap futár vitte a Magvető Kiadóból a *Kisdobos* szerkesztő-
ségébe Lőrincz Imre bácsi könyvének a korrektúráját. Nem voltam
benn, a kolléganőknek majdnem kilyukadt az oldala a kíváncsiság-
tól, hogy mi lehet a terjedelmes csomagban. Másnap alig várták,
hogy megérkezsem és megnézhessek. Kibontottam a csomagot. A
benn lévő kísérőlevélben az állt, hogy a közel hétszáz oldalas kor-
rektúrárt két héten belül javítsam ki.

Szörnyen megijedtem, a korrektúra jeleket sem ismertem, nem
is láttam még. Gizka néni sietett a segítségemre, adott egy újság-

írónaplót, amiben benne volt az összes jel. A javítással határidőre elkészültem.

A Kisdobosba, az én belépésem előtt a természettudományos cikkekhez is grafikusok rajzolták az illusztrációkat. Felvettem, hogy ezeket az írásokat nem rajzokkal, hanem fotókkal kellene megjelentetni. Kitágultak az orrcimpák és megállt a levegő az „okoskodásom” hallatán. Végül a főszerkesztőnk rám hagyta a dolgot. Ha akarom, keressek jó fotósokat, akik hajlandók a lapunkba képeket adni.

Nagyon biztos akartam lenni a dolgomban, ezért kiváló fotósokhoz fordultam. Senki nem utasított vissza. Így már az első, sőtalan kis írásaimhoz is nagy emberek, dr. Móczár László professzor, Szalánczi Béla rádióbemondó, dr. Kapocsy György és dr. Kátólás Zsolt fotóművészek adtak képeket. Hamarosan Magyarország legelismertebb fotóművészei illusztrálták a cikkeimet. Kunkovác László, Bécsy László rendszeresen adtak képeket a lapunkba. Később állandó fotós munkatárs, Karasz Lajos kísérgetett az országjárásaim alkalmával. Dr. Schmidt Egon természettudós, dr. Juhász Árpád geológus is rendszeresen írtak a rovataimba. Írásaikat saját fotóikkal jelentettük meg. Barát József meteorológus, dr. Czeizel Endre orvosprofesszor is dolgoztak nekünk. A Nemzeti Galériából kaptam a képzőművészeti rovatomba a műalkotásokról készült, kiváló minőségű diaképeket.

Az első meghökkenést követően a munkatársaim soha többé nem kérdőjelezték meg az elképzeléseimet. Az újságírói feladataimat egyre könnyebben és gyorsabban megoldottam. Mellettük ráértem néprajzi gyűjtéseket végezni, az együttesemmel foglalkozni, előadásokat tartani, még utazgatni is. Gyönyörű öt év volt az életemben a Kisdobosban eltöltött idő. Most, ahogy átlapoztam a bekötve megmaradt hatvan lapszámot, a művészen illusztrált mesefeldolgozásaim, az „Egyszer volt, hogy is volt” több éven át futó néprajzi sorozatom fotói láttán ma is öröm tölt el. Természetesen látom az újságunkban a „fűrészport” is, amelynek kötelező megjelentetését hétről hétre kiadták a főszerkesztőknek a Parlamentben. A lapunk annak idején 275 ezer példányban jelent meg, eljutott az ország minden iskolájába. Néhol még most is őriznek egy-egy számot a könyvtárak, iskolák, s mikor ott járok, aláíratják a cikkeimet vagy a meséimet.

Még a Kisdobosnál dolgoztam, amikor megismerkedtem Ferenczy Csongorral, a Marosvásárhelyről áttelepült kiváló színművészzel. A Nemzeti Színházban játszott. Amikor először láttam, az *István, a királyban* a halott Géza fejedelmet „alakította”. Megtudtam, hogy Juhász Róza művésznővel gyönyörű bukovinai székely estjük van, amit Tamás Menyhért műveiből szerkesztettek. A címe: *Beszegzett ég alatt*. Meghívtam ezt az estet az érdi művelődési házba, és természetesen meghívtam az érdi székelyeket is az előadásra. A székely dialektusban elmondott költemények a bácskai menekülés képeit idézték fel. Megrendülten hallgattuk. Egy dolog bosszantott csak: az összeállításban a művészek különböző tájegységek népdalait énekeltek a versek között, de bukovinai székely népdal talán egy se hangzott el.

Előadás után meghívtam a két előadót a lakásomba. Gratuláltam a nagyszerű műsorukhoz, de szóvá tettem a népdalok kérdését. Ferenczy művész úr nagyon megsértődött, felpattant, még a rétesemből se akart enni. Juhász Róza megértette a felvetésemet, elmondta, hogy ezt a zenei anyagot Rossa László szerkesztette a műsorba, nekik meg se fordult a fejükben, hogy ide bukovinai székely dalokat keressenek. Amikor el akartak indulni, Ferenczy Csongor kezébe nyomtam a készülő kötetem, az *Egy asszon két vétkesekéje* kéziratát és arra kértem, hogy olvassa el. Ha tetszik, szerkesztek belőle egy estet, szeretnék vele együtt dolgozni. Hümmögött valamit, de látni kellett volna az ábrázatját! Amikor elmentek, azt gondoltam magamban, na, többet se látom én ilyen közléről Ferenczy Csongor művész urat. Két hét múlva Gyuláról érkezett a képeslapja: nagyon tetszenek a történetek, alig várja, hogy találkozzunk. Hamarosan megszületett a közös estünk, a fergetes *Egy asszon két vétkesekéje* című előadásunk. Számos alkalommal bemutattuk a Várszínházban, az Egyetemi Színpadon, évekig voltak előadásaink vidéki művelődési otthonokban, klubokban. Állandó közreműködőink voltak Gulyás Ferenc népzeneész, a Kalamajka Együttes és legtöbbször a Mente Folk Együttes.

Fellépéseink után lelkes, méltató cikkek jelentek meg a lapokban. Kettőből szeretnék idézni. Mindkettő az 1987. májusi, Egyetemi színpadi estünk után jelent meg. Az elsőben az előadást megnyitó Pálffy G. István saját bevezetőjéből idéz a Magyar Ifjúság 1987. május 22-én megjelent számában.

„Kóka Rozália és Ferenczy Csongor olyasmit művel, ami nem egészen szokásos a hazai pódiumokon. A népet hozza színpadra. Magát a népet, nem pedig azokat a sablonokat, amelyeket népbábrázolás címen oly gyakran látunk a magyar színházakban. Az előadók személyes sorsukkal is kötődnek ahhoz a közösséghez, amely általuk megszólal. Mindketten a székelelységből valók. Bár az életútjuk egyben s másban különbözik, a hitük ugyanaz: hogy ugyanis kötelességük megvallani ezt a kapcsolatot. Nem fölfelé törnek tehát ők sem, hanem lefelé. Vissza oda, ahol a könnyekkel – mint nagy írókortársunktól tudjuk – rózsakerteket lehetne fölnevelni. Persze, itt ma vidámság lesz, s a könnyeket a kacagás hívja elő.”

A Magyar Nemzet 1987. május 20-i számában, Petróczi Éva tollából szellemes, mély, ragyogó ismertető jelent meg. Legszívesebben az egészet idemásolnám, de maradjunk csak néhány sornál. A saját nagyszerű szavai mellé Tamási Áron *Győztek a székelelyek* című, az 1930-as években megjelent írásából kölcsönzi a mondatokat.

Tamaska Angéla,
kedves kis tanítványom
Fotó: Karasz Lajos

„Egy asszon két vétkecskéje”
Gulyás Ferenc, Ferenczy Csongor,
Kóka Rozália és Vass Árpád
Fotó: Kunkovács László

„Nem is elégséges az a szó, hogy szépek voltak; azt kielégítőleg csak a ruházatukra mondhatom. Ők több voltak mint szép: az erő és az erkölcs (hozzáteszem: az erkölcs nem egyenlő a szemforgatással és a hamvába holt érintetlenséggel) együtt. Nemesek, póz nélküliek, igazi emberek: csak álltak a zúgó ünneplésben; a templomban és a tavaszi nap-sütésben szoktak így állani. Nem hajlongtak, csak a szívükben. [...] Most is megölték az igazi művészetet és az igazi élet elleni közönnyt, és főleg megölték a sok, silány hamisítványt, amely székelj elzű alatt [...] itt Pesten ágál és ront.”

Ferenczy Csongor színész léteére úgy tudott mesélni, mint egy igazi, nagy, népi mesemondó. Szavaival a hallgatóság lelki szemei elé varázsolta a jeleneteket és mindig magával ragadta a közönséget. Most is a fülemben van a hangja, s a közönség közben-közben feltörő kacaja, majd a nagy elcsendesedések...

Az előadásaimra mindig örömmel eljöttek a kollégáim is. Előfordult, hogy vidéki meseműsoromra a főszerkesztőm fuvarozott el személyesen. A várszínházi toalettemhez Józsa Terike nekem adományozta a hosszú, lánykori hajfonatát is, hogy szép frizurám legyen. Egyszer csak nyaggatni kezdtek, hogy gyűjtsen kötetbe a történeteimet, meséimet és adassam ki. Végül még kiadót is kerestek nekem, ahol nem kértek se önrészt, se pályázatot nem kellett benyújtanom. Így született meg az *Egy asszon két vétkecskéje* című első könyvem, harminchárom bukovinai székely, moldvai csángó és gyimesi mese, élettörténet egybefűzéséből. Mivel csaknem minden történetet fejből tudtam, némelyiket állandóan meséltem az estjeimen, egyáltalán nem jelentett nehézséget a könyv elkészítése. 1987-ben adta ki az Ötlet Kiadó, azután a TIMP Kiadó Isten tudja, hogy hányszor. A végén még „kalóz kiadást” is megért szegény könyvecském. Szegeden, a piacon borító nélkül árulták sokáig.

Újabban színjátszó társulatok tűzik műsorukra a történeteimet. Néha meg is hívnak az előadásaikra. Kinek így, kinek úgy sikerül visszaadni azt, amit mondani szerettem volna. Ez a könyvem egyedül annyi „műbíró” érdeklődését vonta magára, mint a következő tizenöt összesen. Csupa-csupa jó kritikát kapott és nagyon népszerű lett.

Sokan azt gondolják, hogy amit olvasnak a könyvemben, az hatalmas néprajzi gyűjtés, úgy is bánnak vele. Olyan „művész” is akadt, aki, mert ismerte az adatközlőmet, azt állította, hogy a címadó történetet ő gyűjtötte. Az ebben a könyvben szereplő minden történetet két, olykor három forrás nyomán és a saját élményeimet is felhasználva írtam meg. Az is megtévesztő lehet, hogy történeteimet tájázolásban alkottam meg. Nekem a bukovinai székely dialektus és a székelyes csángó dialektus is természetes anyanyelvem. Élőszóban is, írásban is egyaránt minden nehézség nélkül használom.

2003. február 8-án Pécsen tartottam előadást. A rendezők néhány nap múlva elküldték nekem a vendégkönyv bejegyzéseinek másolatát. Nagy örömmel fedeztem fel benne Dr. Andrásfalvy Bertalan írását a nyelvhasználatomra vonatkozóan.

„Elskeleyesedő, romló magyar nyelvünket frissíti, javítgatja a népnyelv erőteljes képeivel – Kóka Rozáliának ez az egyik fontos hivatása. A szép nyelvezet mögött pedig felsejlik egy másik, elfelejtődő, kemény és felelősségteljes értékrend: a magyar nép hagyományos magatartása. Ez a szép nyelv és ez a történetekben rejlő értékrend lehet mindnyájunk, főként fiataljaink számára az öntudatlan, vagy inkább tudatalatti magyarságunk táplálója, ami nélkül nem lehetünk igaz emberek sem. Adjon Isten még sok erőt és éveket Kóka Rozáliának hivatása teljesítéséhez! Andrásfalvy Bertalan”

A népzenei tanszék megalakítása

Részlet Jávorszky Béla Szilárd *A Vujicsics/Söndörgő-örökség* című, készülő monográfiájából

Vizeli Balázs lényegében azóta a Vujicsics együttes tagja, hogy hosszas megfontolás, taktikázás és előkészítés után végre elindulhatott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen a népzenei szakirány. A Zeneakadémia 2007-es „bevétele” nemcsak a presztízs miatt volt fontos, hanem az utánpótlás szempontjából is. És ezzel végre a népzene területén is teljessé vált a hármas szintű oktatási rendszer. Hogy ennek megvalósulása érdekében pontosan ki, mikor és mit tett, az a későbbi visszaemlékezések alapján nem mindig egyértelmű, különösképpen Eredics Gábor szerepe maradt homályban. E könyvben viszont értelemszerűen éppen az ő története válhat ismertté. Utólag – a családon belüli hagyományátörökítés elsődlegességét nem vitatva – azt mondhatjuk, hogy szerteágazó tevékenységének igazi központi magja mégis a Kárpát-medencei népzenei hagyományok alap-, közép-, és felsőfokú oktatásának az ügye, amely a kodályi és bartóki elvek szerint a magyar és kisebbségi anyagok közös jelenlétével valósul meg.

A folyamatok mozgatórugóinak megértéséhez érdemes jó pár évtizedet visszautazni az időben, hiszen a hetvenes évek derekán a Népművelési Intézetbe bekerülő Sebő Ferenc is úgy látta, a továbblépéshez immár szükség van a megfelelő utánpótlás nevelésre. Akár tanfolyam formájában, akár valamiféle többhetes nyári intenzív együttműködésben.

Sebő Ferenc: „Vitányi erre annyit mondott, hogy olyan bájos ez a mozgalom, nem kéne intézményesíteni. Mire mondtam, »Iván, a magyar nyelv ügye is bájos mozgalom volt egykor, de hol lennének, ha a nyelvoktatást nem vezették volna be az iskolákban. Ezt nem lehet félvállról venni.« Tisztában voltam persze az intézményesítés buktatóival, de meg kellett lépni. Távlati célom az volt, hogy miként Skandináviában láttam, népfőiskolaként szervezzük meg. Hónapról hónapra működjön, a nyári táborban intenzívebben, és úgy kell megszerkeszteni a tananyagot, hogy bármikor bele lehessen kapcsolódni egy-egy részbe. Sok vita után végül sikerült rábeszélnem Ivánt. Így lehetett 1974-ben Tokajban, a következő évben Zircen, majd 1976-ban Abaújszántón táborozás. Ez utóbbi, majd a következő évi székesfehérvári táborozások már egyben Országos Táncházzvezetői Tanfolyamok is voltak, amelyek a Népművelési Intézet közreműködésével év közben havi összejövete-

lekkel is kibővülve (amolyan Népfőiskolaként) az egész országban hiányzó népzene és néptáncoktatást voltak hivatva pótolni.” [A szerző interjúja, 2012.]

Amikor Eredics Gábor 1982-ben a Népművelési Intézetbe került, már javában működtek ezek a – főleg a néptáncoktatásra – fókuszáló tanfolyamok, de ő magasabb szintre vágyott. Így 1983 áprilisában kollégájával, Vavrincez Andrással és a Zene tudományi Intézetben dolgozó Olsvai Imrével Bulgáriába utazott, hogy közelebről megvizsgálják azt a hármas szintű népzenei oktatási rendszert, melyet Kotelben (alapfok), Sirokalakában (középfok) és Plovdivban (felsőfok) valósítottak meg.

Aztán sajnálattal tapasztalták, hogy az az algoritmus nálunk nem használható. Bulgáriában ugyanis az történt, hogy Todor Zsivkov ellátogatott egy ünnepségre Kotelben, ahol egy idős bácsi dudált, mire megkérdezte, hogy „a helyi gyerekek tudnak-e dudálni”, mire mondták, „nem”, mire ő: „rendben, akkor legyen itt mielőbb egy zenei általános iskola, hogy később is legyenek dudások”. [Todor Zsivkov (1911–1998) a Bolgár Kommunista Párt főtitkára volt 1962-től 1989 novemberéig.] Vélhetően hasonló pártutasításra jött létre a népzenei közép- és a felsőfokú oktatás is. Miközben a zeneszerzők – központi utasításra – megbízást kaptak, hogy minden bolgár népi hangszerre (kaval, gadulka, tambura stb.) hangszeriskolákat készítsenek és írjanak hozzá etűdöket.

Eredics Gábor: „Ma már persze tudjuk, hogy ez nem pontosan az a rendszer, amire vágyunk, de ez ott legalább létezett, és a képzési módokat teljesen ráállították arra, hogy a bolgár félhivatásos és hivatásos néptáncegyütteseknek meglegyen a kísérete. Ezek az együttesek szerte a világban hatásosan szerepeltek, virtuóz táncokkal, virtuóz zenékkal. Mi viszont azt szerettük volna, hogy egyrészt ezt a nyelvet mindenki beszélje, és ne csak a koreográfiák zenéit tudják játszani népi hangszereken, másrészt a néprajzi változások kedvezőtlen alakulása esetén a hagyomány átadhatóságát az intézményes rendszer vállalja át.” [A szerző interjúja, 2018.]

Ennek előkészítésére Eredics Gábor a Népművelési Intézetben *Népzenei füzetek* címmel 1986-ban kiadványsorozatot indított el, amelynek 2000-ig volt sorozatszerkesztője. A huszonnégy kötetet számláló kottakiadási program Rajeczky Benjamin *A népzene kutatás története* című tanulmányával indult el. A folytatásban – amelyet

közvetlen munkatársa, Vavrincez András segített – a fiatal kutatónemzedék több évtizedes munkájának, tapasztalatának eredménye összegződött korszerű szemléletű, hangzó melléklettel közreadott népihangszer iskolák, példatárak formájában, amelyek az újrendet, vonózást, fogásokat, néprajzi, társzművészeti vonatkozásokat, a díszítések kivitelezésének törvényszerűségeit didaktikai felépítésben adták közre.

Eközben 1997-ben Eredics Gábor lehetőséget kapott arra, hogy Budakalászon elindítson és vezessen egy olyan alapfokú zeneiskolát, ahol „a klasszikus zene és a népzene egymást gazdagító egysége megjelenhetett”. Ekkor Nyíregyházán már évek óta működött a felsőfokú képzés, de ott némileg „öszvér” diplomát bocsátottak ki, hiszen szak elindítója, Joób Árpád (1946–2016) azt szerette volna, hogy az ének-zene tanárok ne csak a klasszikus zenében szerezzenek tudást, hanem a népzeneben is, és ennek kapcsán tettek választhatóvá egyes népi hangszereket. A művészetoktatás, a zeneiskolák számára nem ez volt az igazi megoldás. És váci, középfokú tapasztalatai kapcsán Eredics Gábor előtt egyértelművé vált, hogy ezt a képzést szabályosan és hatékonyan sehol máshol nem lehet megoldani, csakis a Zeneakadémián.

Egy új tanszak akkreditációja hosszas és bürokratikus folyamat: a befogadó intézmény által elkészített anyag bekerül az akkreditációs bizottsághoz, amely két független szakértő javaslatai alapján eldönti, hogy indítható-e a szak vagy sem.

Eredics Gábor: „Úgy véltem, taktikailag szerencsésebb, ha a rektor előtt egy, az intézményen belül dolgozó kolléga veti fel az ötletet. Elsőként Borbély Misire gondoltam, aki éppen akkor vette át a nyugdíjba vonuló Gonda Jánostól a jazz-tanszakot, hogy megkérem őt, egy évre bővítsen ki azt jazz- és népzene szakra, ami aztán a kapun belülről kerülve egy év múlva önállósdhatna. Misi ezt nem tartotta járható útnak. Úgyhogy hosszas tanakodás után 2004 novemberében előbb Vikárius Lászlót avattam be tervembe; ő biztatott, de sajnos nemet mondott. Beszéltem még Sári Józseffel, Petrovics Emillel, Csemiczky Miklóssal, Vajda János-sal, majd eljutottam Richter Pálhoz, akit december elején meghívtam vacsorára a feleségével, akit régről ismertem. Palival akkor találkoztam először, hosszasan átbeszéltük az egész problémát, az akkreditáció fontosságát, halaszthatatlanságát. Ő figyelmesen

hallgatta, tetszett neki, de azért voltak közbevetései, amelyekre válaszul én elszántan érveltem, hogy az ügy elodázhatatlan. December 6-án csörgött aztán a telefon (előtte való nap volt az a botrányos népszavazás az erdélyi magyarok szavazati jogairól), hogy igen, igazam van, legalább a tanszékalapításnak álljunk akkor neki. Kértem, beszéljen meg egy találkozózt Batta András rektor úrral. Várakoztam, majd jött az üzenet, hogy – úgy emlékszem – 2005. február 15-én a rektor úr vár bennünket.” [A szerző interjúja, 2018.]

És – hogy milyenek a véletlenek – három nappal korábban, egy szombati napon az Óbudai Társaskörben illusztris társaságban ünnepelték Petrovics Emil hetvenötödik születésnapját. A korábbi alkalmakkor a szerb származású zeneszerző lánya, Eszter rendszeresen felkérte a Vujicsics együttest zenélni, ezúttal azonban, közös ötletük alapján az akkor tíz éve működő Söndörgő együttest hívta meg meglepetésvendégként. Nagy sikert arattak a fiúk, a kóloba maga Petrovics Emil is beszállt. A végén pedig odalépett hozzájuk egy elegáns úriember, hogy miként vannak, játszanak-e még az „öregek”. A végén pedig kaptak egy névjegykártyát, rajta a név: Batta András.

Eredics Gábor tehát abban a biztos tudatban mehetett el arra a bizonyos rektori találkozóra, hogy Batta Andrásnak friss élménye van a Söndörgő együttes játékaról, és tapasztalata arról, hogy az Eredics fiúk mindegyike konzervatóriumi szinten egyaránt tanul klasszikus és népzene. Ezen a rektori megbeszélésen Eredics Gáboron és Richter Pálon kívül Mohay Miklós rektor-helyettes, Borbély Mihály és Tari Lujza is jelen voltak. Elhangzottak az érvek a népzenei tanszék szükségyszerűsége mellett. Mire Batta András megkérdezte: „Ez mind rendben van. De kik fognak ide járni?”. Mire Eredics Gábor előhúzott a zsebéből egy, a Művészetek Palotájában tartandó, a Vujicsics harmincadik jubileumi koncertjére szóló meghívót, átadta, majd csak annyit válaszolt: „például olyan fiatalok, mint a Söndörgő együttes tagjai. De hiszen hallottad őket a múlt szombaton.”. És ekkor végérvényesen zöld utat kapott a kezdeményezés.

Eredics Gábor: „Andrásnak a találkozó végén elmondtam, hogy fontos lenne olyan stratégiát alkalmazni, hogy Dobszay tanár úr hallatlan tudásával és szakértelmével segíthesse a tanszékalapítást. A rektor úr csak annyit mondott, hogy ezt bízzuk rá. Majd felkérte Devich Jánost és Dobszay Lászlót, hogy a Zeneakadémia valamennyi akkreditációjának szakszerűségét felügyeljék. A találkozó után elsőként Kobzos Kiss Tamást,

Juhász Zoltán és Pál István
(Zeneakadémia, 2006. november 25.)

másodikként pedig Joób Árpádot hívtam fel, hogy egyrészt az Óbudai Népzenei Iskolából sok tanárra számítunk, másrészt, hogy ez a kezdeményezés nem a nyíregyházi képzés ellen megy. Az volt a munkamegosztás köztem és Richter Pali között, hogy én a leendő gyakorlatot oktatóknak, ő pedig az elméleti tárgyakat oktató kollégáknak szól. Így is történt, elkezdődött az előkészítés.” [A szerző interjúja, 2018.]

Richter Pál: „Bevallom, amikor Gábor először megkeresett a tervével, bizonytalan voltam: képzettségem, szakmai és klasszikus zenész múltam alapján nem gondoltam, hogy feltétlenül nekem lenne a feladatom a zeneakadémiai népzeneisképzés létrehozásában oroszánrészt vállalni. Tudtam, hogy időigényes és nagy munka egy új szak akkreditációja, és nem igazán hittem, hogy a népzene kutató kollégákon kívül a táncmuzika zenészekre komolyan számíthatok majd az óratervek és tantárgyak leírásánál. Minden aggályomat, kételkedésemet felülírta azonban 2004. december 5. számomra sokkoló élménye. Úgy éreztem, hogy a népzeneisképzés létrehozása értelmesen enyhítheti a teljes magyar közösségben okozott sérülést. Batta András rektor úr rögtön nyitottnak mutatkozott a kezdeményezésre, sőt, kifejezetten jó ötletnek tartotta a közelgő Bartók és Kodály (2006, 2007) évfordulók miatt. A későbbiekben azután segítette a szak elindítását az osztott képzésre való áttérés a felsőoktatásban: a Zeneakadémiának is újra kellett minden képzését akkreditáltatni, és így került be – némi ellenállás mellett, amelynek legyőzésében Batta Andrásnak multhatatlan érdemei vannak – az előadóművészi szak egyik szakirányaként a népzene is az alapképzések közé.” [A szerző interjúja, 2019.]

Batta András: „Pesti, belvárosi gyerek lévén bevallom, semmi közöm nem volt a népzenehez – legalább is az említett Sön-

dörgő-élményig nem. Aztán, a tanszék megalapításának nyitányaként 2006. november 25-én a Zeneakadémia Kistermében – még a nagy felújítás előtt – volt egy számomra felejthetetlen nap, amikor bemutatkoztak a táncmuzika emblematikus előadói, Sebő Ferenc, Sebestyén Márta, valamint népszerű hagyományőrzők, többek között Pál István, a szászcsávási banda, Versendi Kovács József és zenekara, közismert revival formációk és a szak leendő tanárai. Az esemény házigazdája Halmos Béla volt. Itt Andrásfalvy Bertalan tartott egy sodró lendületű, a magyar reformkor jeles alakjaira emlékeztető beszédet. Tulajdonképpen ezen a reprezentatív eseményen szerettem bele a népzenebe. Soha nem gondoltam volna, hogy épp én leszek az a révész, aki átviszi a népzene a felsőfokú oktatás folyójának túlsó partjára. Ma már egész rektori tevékenységem egyik legjobb döntésének, valóban történelmi jelentőségű pillanatnak érzem. De azért persze a tanszék létrehozása Richter Palit, Eredics Gábort és a többieket dicséri. Én csak eveztem, de a csónakban ők ültek.” [A szerző interjúja, 2018.]

A Zeneakadémia népzenei tanszéke – amelynek létrejöttében tehát elvülhetetlenek a Vujicsics együttes vezetőjének, Eredics Gábornak mint kezdeményezőnek az érdemei – végül 2007 őszén indult el. 2008 szeptemberében kerültek a jazztanszékkel közös társbérletbe a Köztelek utcába, 2014-ben viszont ebből a szempontból is önállóvá váltak és átköltöztek a Semmelweis utcai épületbe, ahonnan azóta, mondhatni, ontják a tehetségeket.

Eredics Gábor pedig – ha lehet – még nagyobb aktivitásra váltott: 2013-tól az MMA levelező tagja, 2016-tól az NKA két kollégiumának kurátora (Népművészet, Halmos Béla Program), 2017-től pedig a Dankó Rádió csatornaigazgatója is lett.

„MONA NÉNI” – SEBESTYÉNNÉ FARKAS ILONA

folkMAGazin XIV. különszám

BEVEZETŐ

Kodály Zoltán utolsó tanítványainak egyike, Sebestyénné Farkas Ilona – vagy ahogyan a kollégák és barátok emlegetik: Mona néni – a hazai zenepedagógia egyik ikonikus alakja. Mint egykori Békés-tarhosi diák még a múlt század negyvenes éveinek legvégén lett az új szellemű zenepedagógia lelkes követője. Köröstarcsai néptanító szülők elsőszülött gyerekeként került Gulyás György legendássá vált intézményébe, ahol Kodály Zoltán egyik látogatása alkalmával felfigyelt tehetségére, és később nemcsak szakmailag, hanem emberileg is folyamatosan támogatta őt. 1958-ban vehette át a zeneakadémiai diplomáját, majd Kodály tanácsára és javaslatára a zuglói Hunyadi János Ének-zenei Általános Iskolában formálta tizenhat éven keresztül az alsó tagozatosok zenei ízlését. A legendás zenepedagógus, Szabó Helga 1975-ös távozása után további öt esztendőn keresztül vezette az iskola kórusait, majd a nyolcvanas években – engedve szűkebb szülőházaja hívó szavának – Békés megye zenei életét pezsdítette fel. Olyannyira, hogy amikor 1991-ben visszaköltözött Budapestre, öt prosperáló kórust hagyott maga mögött. Nyugdíjasként azóta is kellően aktív, iskolai minősítő versenyek állandó zsűritagja, a Békés-tarhosi Zenei Napok kórustalálkozójának szakmai irányítója, 2006 óta pedig az egykori növendékeiből álló Hunyadi Véndiák Kórus karnagya. Nem mellesleg a Kossuth-díjas népdalénekes, Sebestyén Márta édesanyja, valamint nyolc fiúunoka büszke nagymamája.

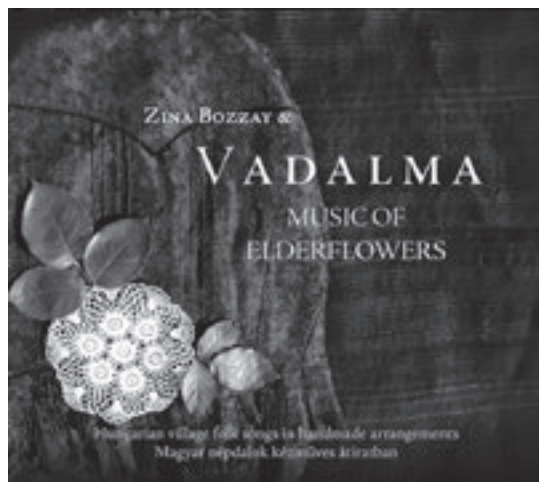
Az elsőéves zeneakadémista Farkas Ilona Olsvai Imrével (jobbra) járt gyűjtőutakra. Középen id. Kapoli Antal, a Népművészet Mestere, Somogyhárságy.

„Csak boldog gyermekből lehet boldog felnőtt, s csak ezekből lehet boldog ország” – fogalmazta meg Kodály Zoltán 1956-ban sokat idézett intelmét, amely jelmondata is lehetne az immár nyolcvannegyedik életévét taposó Mona néni idén éppen hatvanéves szakmai pályafutásának. Miként hangsúlyozni szokta, az első kórusélményeket még azok az egykori alsós diákok jelentették számára, akik közül ma sokan – ötven év elteltével – ott énekelnek a keze alatt a

Hunyadi Véndiák Kórusban. És hiába az utóbbi tíz évben kapott számos kitüntetés és díszpolgári cím, a mindenki által tisztelt és szeretett zenepedagógus-karnagy számára a legnagyobb boldogságot az okozza, hogy egykori tanítványai a mai napig ragaszkodnak hozzá, és hogy mekkora örömmel mesélik, hogy az ő életükben – noha zömükben nem lettek zenészek – mennyire meghatározóak voltak Mona néni énekórái.

Vadalma együttes: Music of Elderflowers

Elder Records • ELD-013 • 2018.

Bozzay Zina Kaliforniában, San Franciscóban született és nevelkedett a második világháborúban hazáját elvesztett magyar bevándorló apa gyermekeként. Mesterdiplomát szerzett zeneszerzésből, majd Magyarországra érkezett népdaléneklést tanulni többek között Fábíán Évától, Navratil Andreától, Agócs Gergelytől és számos, különféle régiókból származó falusi énekestől. Az Egyesült Államokban fellelhető hagyományos magyar népdalok aktív előadójaként és oktatójaként sok éven át arra törekedett, hogy ez az örökség minél szélesebb körben elérhetővé váljon. Szólista volt a San Francisco Ethnic Dance Festival-on, a Yerba Buena Center for the Arts művészeti központban, a New York-i Golden Festival-on és Los Angelesben, az ötvenedik Kárpátok Gálán. A Bay Area környéki magyar közösség is rendszeresen meghívja fellépni. Zina alapította meg a San Francisco-i magyar Népdalkört, amely 2010 óta tart heti népdalórákat falusi felvételek segítségével. Workshopokon, fesztiválokon tart előadásokat, magyar népzenei éneklő kórusokat tanít, előadásokat tart, és aktív szerepet vállal a Magyarország és a diaszpóra közötti kutatási és kulturális munkában. A Vadalma együttes alapítójaként maga válogatja ki a népdalokat, amelyek eredetéhez háttértörténetet nyújt, és saját eredeti elképzelése szerint hangszereli őket. Célja, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel, értéken gyöngyként kezelve, tisztelettel emelje át és tartsa életben a népdalokat az óceánon túl élő falusi hagyományban.

„Mert ott vannak az ördögök...”

Száz éve, 1919. február 25-én született Pál István nógrádi pásztor, dudás, furulyás, mesemondó és énekes, a Népművészet Mestere. Az alábbiakban az ő történeteit Agócs Gergely 1997-ben, a Nógrád megyei Kétbodonyban készült felvételeiből idézzük, amelyeket a gyűjtő „A szlovákiai magyarok hagyományos hangszeres zenei kultúrája” című, 2010-ben megvédett doktori disszertációjában is felhasznál.

HOGYAN LEHET MEGTANULNI DUDÁLNI? – I.

„...szóval nyiszörgött avval a dudával ott mindig...

– Nem leszöl soha jó dudás, hogyha csak – kérem szépen – azt meg nem csinálod...

Na, hogy akarom mondani: egy fiatal dudás került, kérem szépen, az egyik faluba. És az a fiatal dudás mindig rosszul dudált, de kérem szépen, soha nem káromkodott, és aztán csak imádkozott, és nem hazudott soha. De nem is tudott dudálni. Majd akkor, kérem szépen, találkozott egy fiatalemberrel, egy olyan barna fiatalemberrel az utcán, és mondta, hogy:

– Idehallgass! Nem tudsz te dudálni?

– Tudok, de nem jól.

– Hát idehallgass! Hogyha dudás akarsz lenni, vagy káromkodsz rendesen, és nem jársz templomba, és akkor – kérem szépen – fogsz még hazudozni összevissza, és akkor maj’ jó dudás leszöl.

Néki ez úgy megtetszett, oszt elkezdett nagyon káromkodni, satöbbi, mégse tudott dudálni. Utána aztán, kérem szépen, leütötte ottan az egyik gazdának a kutyáját, annak a gazdának a társa, akivel össze vót esküdve, az meg egy ördög vót. És akkor az az ördögnek a kutyája vót, de az a duda meg nagyon szépen szólt neki. Örült is ennek a dudának, de aztán, mikor lelt a kilenc napja a dudával, akkor egyszeribe’ elhalkult a duda, úgyhogy nem szólt semmit, majd oszt elkezdett, kérem szépen, hogy:

– Hát az a Jóisten se segít meg engemet, hogy – aszondja – most dudáltam, milyen jó, és ezután most mán megint nem szól a duda. Édes Istenem, segíts meg!

A duda olyan pofont adott néki, hogy fölfordult. Akkor. Így akkor, kérem szépen, hogy fölfordult, akkor ő, kérem szépen, megfogta a dudát, oszt akkor úgy ellökte, így a küszöbre. Mire fölkel, mán a duda nem vót ott. Neki. És aztán nem vót ott a duda, és ment hátrafele, körülnézett, hát ott vót egy bokor alatt a duda beszorogatva. Megfogta a dudát, bevitte, és aztán ahogy aztat, kérem szépen, bevitte oda... Hát úgy megin’ akarta, sehogy nem szólt, sehogy nem szólt, se semmi, akkor osztan, kérem szépen, megmondta neki egy illető:

– Mármost csak akkor leszöl jó dudás, hogyha összeszedöd magadot, és egy lucaszéket megcsinálsz Lucátó’ karácsonyig, Krisztus születéséig, megjegyzed egy csipkebokor rügyet tavaszkor, és azt megjegyzed, mikor ugyanarra az évre kivágod, mikor megjegyzed, az nagyon tövises lesz. Evvel ezt a csipkevezsőt kiveszed, akkor olyan halottkötelet keresel, ahol, kérem szépen, fölakaszkodott rajta az illető, de annak csak egy szálát kiveszel belőle, és körúcsavarod szépen a csipkevezső körú’, és kimész a keresztútra. Éjfélkor, tizenkét órakor odaviszed szépen a széket, ráülsz, és annak a körnek [ti. a csipkevezső-karikának] a közepibe ülsz. A duda legyen a lábad között. Majd fog szaladni feléd ilyen, amolyan, szóval ilyen veszélyes állatok is fognak feléd szaladni, de te ne ugorjál ki onnan, mer’ hogyha kiugrasz, akkor má’ csak nem leszöl jó dudás, mer’ akkor téged szétszaggatnak. De bírd ki, és aztán mindig csak azt mondd, mikor kérdi:

– Mi akarsz lenni?

– Az!

– Mi akarsz lenni?

– Az!

És mikor mán kilencedszer szaladnak hozzád, és akkor is aszondod, hogy »Az«, de meg ne mozdulj onnan, akkor a duda meg fog előtted szólalni. De nehogy kiugorj, hogy megihedsz a dudátó’, mer’ oszt hogyha kiugrasz, akkor szétszaggatnak. Csak ott, mikor osztan a kakas megszólal, akkor osztan, kérem szépen, szedd magadot össze, otthagyhatsz mindent, vidd haza a dudát, soha többet a duda el nem fog hagyni, szépen fogsz tudni dudálni.

Után’ má’ meg akkor úgy meg má’ akkor teljesen az ördögök karmai között vót. Utána mán, kérem, hogyha megfogta a dudát, fölfújta, bedobta az ágy végibe, ott is szólt a duda néki, ezt megcsinálta. És kibírta, úgyhogy aztán ő oszt nagyon jó dudás lett...

No oszt erre van az, hogy osztan akkor ez az ember meghalt, [...] ez a dudás. Meg is öregedett, a duda állandóan vele vót, satöbbi, és meghalt. És mikor meghalt... de mielőtt meghalt volna, azt mondta a komájának, hogy ő meg fog ekkor és ekkor halni, de az a helyzet, ötet szépen el fogják temetni, de majd ugyanezt a csipkefa... – mer’ abba ugye, az ördögnek ereje nincsen... Ilyen csipkefa megnő három méter magasan is... csinálj karikát, és annak a közepibe... Azon az egyéves csipkevezsőn má’ nincsen hatalma néki, belépni oda, az illetőhöz, aki ott ül bent.

És mondta néki, hogy:

– Én komám, meghalok, de éjfélkor, mikor eltemetnek, huszonnégy órára éjfélkor gyere ki a temetőbe, és így csinálj meg a csipkefa vezsőt, avval a halottkötéllal körúcsavarva – satöbbi, miegymás, elmondta néki – és aztán te üljél csak szépen le a földre ott a közepibe, de egy szalmahúzó kamó legyen nálad – szalmahúzó kamó, amivel úgy szalmát húztak kazalbo’ régen – mer’ fog éjfélkor jönni három ember. Pillanatok alatt ki fogják a síromat takarni, és aztán megfogják a koporsót, fölszakítják, megfogják a fejemen a szört, a haját, fölemelnek, megrázzák, az összes csontom, a húsom, a bőrömbül mind kimegy. Ezt ki fogják dobni a gödörbő’ a szélire. Még aztán ők rendbehozzák a sírt. Te azalatt az idő alatt nyúlja’ ki a gödörbő’, vagy a karikábő’, a szalmahúzó kamóval, és húzd be magadhoz, és tedd a lábad közé a bőrömet. Azok mindent fognak néked, gazdaggá tesznek, aranyat, mindent fognak kínálni, de ne add oda. Először fog neked szaladni – kérem szépen – tüzel egy bika, az orrán a láng fog járni, a száján a tűz fog menni. Szalad, úgyhogy ki ne ugorj, mer’ már odébb nem bír menni, mikor mán a csipkefavesszőhő’ ér. Ott hirtelen megáll, de te ki ne ugorj, mer’ ha kiugrasz, akkor megölnek. És akkor ne szólj semmit, akarmit mondanak. Fogják nagyon kérni, hogy:

– Add ide, te jó ember, azt a bőrt nekünk, ennyit adunk, annyit adunk érte.

Nagyon nagy pénzeket fognak [ígérni], de nehogy odaadd, vagy kilépjé’, mer’ akkor te is meghalsz. Így e! Addig fog ez menni, míg a kakas meg nem szólal. Mikor megszólalt a kakas, akkor teljes simába lesz minden, akkor fölkelhetsz, és elvidd haza a bőrömet, új, másik koporsót csinálj, azt szentölje föl a pap, és utána temesetek el, hogy én nyugodtan fekédjek. Te is nyugodtan fogsz fekédni utána.

Hát oszt így is csinálták, és így tudott hát a legenda szerint, meg a mese szerint, az, hogy hát nem a pokolba jutott a bőré-

vel együtt, hanem... – szóval azon a megszentelt koporsón nem vót nekik a – körülfüstölte a tömény – [itt: *tömjén*] nem vót az ördögnek ott má' hatalma az ő bőrön, úgyhogy így nyugodott nyugodtan.

Szóval ez egy ilyen legenda, de ne úgy vedd, hogy ez igaz, ez csak ilyen dudás kitalálás, satöbbi, oszt ilyen rihasztgatás, hogy csinálja meg a dudát, de vigyázz, mer' ez ördögmuzsika. Ugye, oszt evvel csak az ördögök dolgoznak, és az a jó dudás, aki az ördögökkel cimborál, ugye... És minél többet dudáld el aztat, kérem, hogy: »Aki dudás akar lenni, a pokolba kell annak jutni. Mer' ott vannak a férges kutyák, abból vannak a jó dudák.« – akkor annál jobban fognak az ördögök szeretni, nem is veszed észre, de látogatni fognak...»

*

HOGYAN LEHET MEGTANULNI DUDÁLNI? – II.

„Vót egy juhászlegény, nagyon meg szeretett vóna tanulni dudálni. Csináltatott egy nagyon jó dudát. Akárhogy akart dudálni, nem tudott. Bánkódott. Ahogy ment a juhokkal, feléje ment egy szép lány. Kérdezi:

- Mít szomorkodsz, te juhászlegény?
- Hogyne szomorkodnék, amikor ilyen jó dudát csináltattam, és nem tudok dudálni!

- Jól akarsz tudni dudálni? Na, hát akkor csináld meg azt, amit én mondok. Lucától karácsonyig – tizenkét nap – minden áldott nap csinálj a széken valamit! Majd Krisztus születése napján vidd ki a keresztútra azt a széket! Egyéves csipke vesszőt kössél karikába egy olyan madzaggal, akire má' valaki felakaszzkodott. Tedd ki azt a csipkevesszőt, tedd bele a széket, a dudádat magad alá, és üljél azon a széken! Majd fognak feléd szaladni – tüzes lángot fog hányini bika, vadkan, de ne ugorj ki, mert ha kiugrasz, megölnék. Mindig megkérdezik:

- Mi akarsz lenni, jó ember?
- Jó dudás akarok lenni!

Nahát, azt ő meg is csinálta. Fogta a kisszéket, karácsonkor, éjfélel misekor kiment a keresztútra, letette a csipkevesszőt, ráült [a *kisszékre*], a duda nála vót, hát kérem szépen, oszt akkor szaladt is egy nagy tüzes bika feléje. Már majdnem kiugrott, de nem mert kiugrani. Stoppol a bika:

- Mít kívánsz, te?
- Jó dudás akarok lenni!
- Eredj innen – aszondja –, mert összegyúrlak!
- Nem, jó dudás akarok lenni.

Körülzaladt rajta a bika, elment. Hú, körül sem fordult, szalad rája nagy tüzes lánggal egy vadkan, hogy szétszaggatja, megeszi.

- Mi akarsz lenni?
- Csak jó dudás! – így.

Elment ő is onnan. Kis idő múlva szalad rája kegyetlen nagy lázzal egy farkas, hogy szétszaggatja.

- Nem, én jó dudás akarok lenni!
- Jól van – akkor aszondja –, nekünk adod a lelket, de ha meghalsz, a mienk lesz a bőröd. Fog szólni a duda, úgy, ahogy akarsz.

Eltűntek. Ahogy eltűntek, felvette a csipkevesszőt magára, a dudát a vállára dobta, megy egy kis darabkán, ááh, felfújja a dudát. Még a hóna alá sem tette, már játssza a nótákat. Feldobta a vállára, egész hazáig szolt a duda. Hazaért vele, örült, jó dudás vót.

De hát meg is öregedett. Megjött az, kérem szépen, hogy meg kell halni. Akkor meg azon búsult, hogy ha meghal, mi lesz velem? A mennyországba nem juthat, a pokolba fog jutni, abba a tűzbe. Mít fog ő ott csinálni, abban a katlanban, ahol a

többi ördögök fognak alája tüzelni? Nagyon bánkódott. Megint megy feléje egy öregasszony.

- Mít búsulsz, te öregember?

- Hogyne búsulnék, mikor ördögnek adtam azért a lelket, hogy jó dudás legyek, és most itt vagyok, meg kell halni, és a mennyországba nem mehetek

Aszondja [az *öregasszony*]:

- Én megmondom néked, mit csinálj. Szerezzél magadnak egy szalmahúzó kamót. És azt a széket, amin ültél, és azt a csipkevesszőt add oda a komádnak, meg a szalmahúzó kamót, és mondd meg neki, hogy téged, mikor eltemetnek, éjjel tizenkét órakor menjen ki oda, üljön arra a székre, vigye oda a szalmahúzó kamót, és figyeljen. Magyarázd meg neki, hogy téged ki fog gyorsan három ember kaparni, akkor rögtön a koporsóból kivesznek, megráznak a hajon fogva tégedet, az összes hús, csont belőled kihull a koporsóba, kidobják a bőröd. Ő azt húzza be a kis csipkegarádba, csavarja össze, oszt üljön rá a bőrödre. Fogják keresni a bőrt, mindent fognak kínálni, de ne adja oda!

Úgy is történt. Megbeszélte a komájával, a komája el is vállalta. Mikor eltemették őtet, hát a komája kiment a szalmahúzó kamóval, meg a kisszékkal. Hát tényleg megy ottan egy öregebb, egy fiatalabb, meg egy másik fiatalabb. Ezek a lányok vótak a testvérei, ördögök. Pillanatok alatt szétdobták a sírt, föl a koporsót, megrázták [a *halott dudást*], minden kiesett belőle, kidobták, gyorsan megcsinálták a sírt, ahogy vót. Keresik:

- Hova tetted a bőrt?
- Ide dobtam.
- Hát nincs itt.
- Hol van???

Nézik, hát látják, hogy a koma ott ül a széken. Könyörögnek neki, hogy adja oda azt a bőrt, gazdaggá teszik, satöbbi. Nem vót szabad megszólalni, nem szólalt meg egyáltalán, csak várt. Nem vót szabad onnan elmenni, míg a kakas meg nem szólalt. Elmentek. Megint visszamennek, könyörögnek, – nem adta oda. Egyszer megszólalt a kakas, nyakába vette az egészet, hóna alá a komájának a bőrét, elvitte a paphoz, megszentelte, újból eltemették. Így jutott a mennyországba.”

*

AZ ÖRDÖGÖS DUDÁS TÖRTÉNETÉNEK MAGYARÁZATA

- *Annak a juhásznak, aki úgy megtanult dudálni, hogy a vállán is szolt a duda, Pista bácsi meséjében ugyanúgy meg kellett szabadulnia a tudománytól halála előtt?*

- Igen.

„Ottan már a bőrét mentették meg, és azt szentelték föl, mer' másképp ő már nem tudott megszabadulni tőle [ti. a *tudománytól*]. Csak úgy, ugyanúgy mondta el az ördögnek a lánya, aki megmondta, hogy hogy tanulsz meg dudálni az apámtól, a bátyámtól és az öcsémtől [ti. a *tüzes bika, a vadkan és a farkas az „ördöglány” testvérei vótak*], mint ahogy utána, mikor megöregedett, és megint találkozott, és:

- MÉR' vagy szomorú?
- Azé', hogy hát dudálni tudok, de most a pokolba mén a lelkem. Itt megint megadta neki a tanácsot:

- Úgy tudsz megszabadulni, hogy ha majd eltemetnek, beszéld meg a komáddal – ajándékozd meg őt jól –, hogy vegyen egy szalmahúzó kamót, és majd mikor odamennek az én bátyámék, és kikaparnak, megráznak a hajdon fogva, minden csontod és húgod kihull a koporsóba, a bőröd kidobják, a komád akkor mentse meg a lelket. Húzza be a szalmahúzó kamóval, de ugyanarra a kisszékre üljön, amivel te megtanultál, avval a lucaszékkal, dudálni. Csavarja össze, üljön rá, akarmit

kínálnak, ne adja oda, és csak akkor keljen föl, amikor meghallja a kakasszót, menjen el a paphoz, és szentelje föl, utána temettessenek el, akkor fog megszabadulni a lelked.

Így van. Ahogy az öregek mesélték, én is csak úgy tudom elmesélni.”

*

A MAGÁTÓL MEGSZÓLALÓ DUDA

„...Ösmertem ezt a Koóst [Koós József juhász, Pál István apjának barátja] személyesen is, nagyon szeretett is engem ez a Koós, és mikor azt mondtam neki, hogy:

– Józsi bácsi, de szépen tud dudálni, szeretnék majd én is így dudálni...

– Fogsz majd, gyerekem, te tudni így dudálni, de ne tőlem tanúlj, hanem apádtól, mer’ apád még szebben dudál, mint én. De tudod, fiam, én milyen dudás szeretnék lenni? Olyan, mint amelyet a régi öregek emlegetnek, hogy földobta a vállára, vagy bedobta az ágy alá, vagy ő mulatott, a duda meg a szögön szólt. De ezt csak mondták, de én még nem hallottam, de hát mondják, én is mondom.

Így mondta nekem ez az öreg Koós.”

*

A PATKÁNYŰZŐ

„A Maruszki gazda, nála vótam kocsis, ő szokott hozzánk jönni állandóan. Úgy a falu végén laktunk Bánkon, és aztán aszondja, hogy:

– Jaj, Pista, annyi a potkány a tehenészetbe’, hogy aki ügyes, hatot is leüthet egyszerre.

No, akkor oszt aszondta, kérem szépen, apám, hogy:

– Hallottam én – aszondja –, még gyerekkoromban, hogy valami ember úgy tudott babonázni – aszondja –, hogy elment oda, oszt körűfurulyázgatta ott, ahol vót a patkány, elindút, a patkányok meg úgy mentek, mint a csirkék utána, elvándoroltak onnan mind – aszondja.

– Pista – aszondja –, egy komenciót annak annak, aki azt megcsinálná!

De én ebbő’ nem tudok semmit mondani. Hát, apám is csak az ő apjátó’ hallotta.”

*

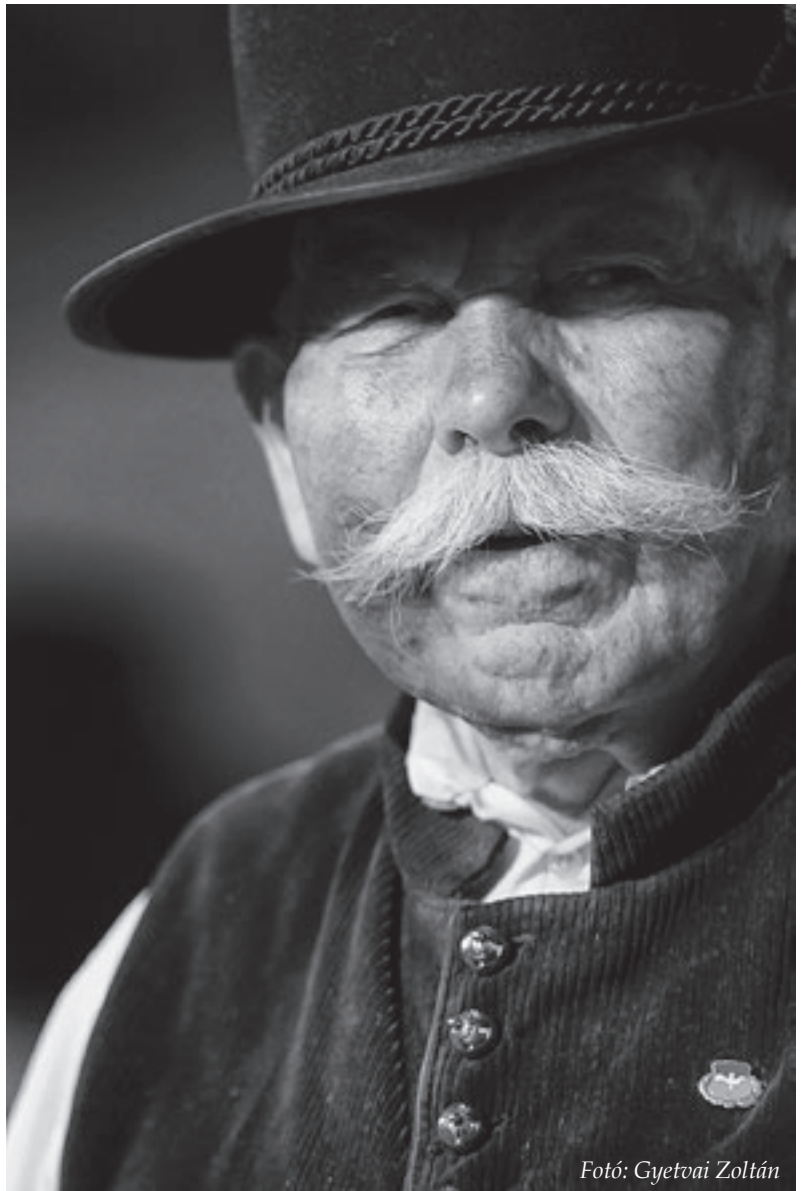
A KARÁCSONYI ASZTAL

– Aszondja hogy, kérem szépen, karácsonykor az asztalt ol-tárrá terítik a pásztorok, de más parasztheleken is megvan. Kérem szépen, akkor szoktuk azt csinálni, hogy egy konyharuhát leterítünk az asztalra, arra szétsimítunk egy kis búzát, azt egy másik konyharuhával letakarjuk, és akkor egy abrosszal letakarjuk, akkor, kérem szépen, az abrosszra rátesszük a bort, pálinkát, a mézet, az ostyát, a fokhagymát, almát okvetlen, diót, szóval ilyeneket ráteszünk. No, kérem szépen, az asztal alá be szoktam tenni morzsolt kukoricát, búzát, széna, egy kis csomó lucerna, akkor, kérem szépen, kolompok, csengők, juhászbort, kérem szépen, tarisznyaszíj-átkötés az egész asztalnál.

– Mivel köti át, Pista bácsi?

– Vagy tarisznyával vagy ostorral, ilyenekkel, és akkor, kérem szépen, favágató balta, az ki nem maradhat... [Más alkalommal elmondta, hogy azért kell az ostorral körülkötni az asztalt, hogy a család a következő évben együtt maradjon, úgy, mint ahogyan az az ostor körül fogja azt a „megszentelt” asztalt.]

– Az mi ellen van?

Fotó: Gyetvai Zoltán

– Ha az ember dolgozik valamivel [ti. ha mágikus eljárást hajt végre], az a legjobb, a favágató balta... És, kérem szépen, minden alája rakódik, és odateszi az ember a dudáját is, ha van.

– Azt miért?

– Azért, mert a Szemez, az ördögnek a fia avval játsszon, ne jöj-jön fel a szent asztalhoz, kérem szépen, ahol, kérem szépen, az ember vacsorál, és megáldja a pálinkát, felszenteli és megáldja az asztalt, és imádkozik mellette. Addig az ördögnek a fia, a Szemez, ott játszik a dudával. Azé’ ördögduda. De ha ezt a feleségemnek így elmondtam volna, rögtön otthagyt volna, még el se vált volna, csak elment volna abba’ a pillanatba’. Így hallottam [...]

– De miért az ördög hangszere ez a duda?

– Mondtam, hogy, kérem szépen, kutyából’...

[Énekl:]

Aki dudás akar lenni

Pokolra kell annak menni.

Ott vannak a jó nagy kutyák,

Abból lesznek a jó dudák.

– De miért kell a pokolba menni?

– Mert, kérem szépen, ott vannak a jó nagy kutyák, vagy a fér-ges kutyák. No és ez egy ilyen kitalálás... Mert ott vannak az ördögök...

A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN

Naplók, levelek, visszaemlékezések – Kóka Rozália sorozata

Részletek Lőrincz Imre visszaemlékezéseiből

1914. augusztus 1-jének éjjelén, egy órakerkülönös harangszóra ébredtünk fel. Olyan különlegesen szóltak a harangok, hogy nem tudtuk elképzelni, mi történt. Utána tíz perccel, a kisbíró fennhangon kiabálta ki, hogy kitört a háború: minden hadköteles a legközelebbi vonaton induljon a hadkiegészítő csapatához. Így édesapánknak is indulni kellett még aznap reggel. Felcsomagolt és elbúcsúzkodott tőlünk egyenként, mintha tudta volna, hogy ő többet nem jön vissza. Akkor pontosan tízéves voltam. Könnyes szemekkel rám nézett és énreám bízta a gazdaságot. Megmondotta, viseljem gondját a lónak, tehénnek, fogadjak szót édesanyámnak, ne legyek rossz. Ezeket az istálló előtt mondotta el, megölelt, megcsókolt, és közösen kikísértük az állomásra. A vonatok egymás után mentek, teli mind katonákkal, de annyian voltak, hogy édesapánk az első nap föl se tudott félni. Másnap reggel újból felkísértük az állomásra. Akkor sikerült, fel tudott szállni egy vonatra. Azzal úgy elment, hogy többé nem tért vissza, csak levelet küldött.

Most el lehet képzelni, milyen nagy fájdalom volt az elválás. Kenyérkereső nem volt, hozzá kellett fogni dolgozni. Mind kicsinyek voltunk, meg kellett szokni a munkát.

Édesapám Csernavicba vonult be, a 22-es Landwehr-gyalogezredbe. Kíváncsiak voltunk, hogy mikor küld levelet, és mikor lesz vége a háborúnak. Akkor mi úgy gondoltuk, hogy lesz egy ütközet, és vége lesz a háborúnak. A felnőttek azt beszéltek, hogy korszerű fegyverek vannak most, hát két hétnél tovább nem tarthat a háború. Mi, gyerekek, ahhoz kötöttük magunkot, hát az nem is lesz hosszú idő, és nemsokára vége lesz a háborúnak. Megérkezik az első level édesapámtól, amibe' szóról szóra megírja, hogy Csernavicba megérkezése megtörtént, azonnal felöltöztették és felszerelték őket fegyverrel, lőszerrel és kivezényelték Raráncsa községbe rendfenntartás végett. A községet rutének vagy kisoroszok lakták. Megérkezésük tiszteletére a rutén pap a templomba hívta őket, a görögkeleti vallás szerint megáldotta és megszentelte alaposan. Amikor a templomból jöttek ki, akkor megszólalt a templom tornyában az orosz gépfegyver anélkül, hogy tudtak volna erről valamit. Nem is volt idejük harcvonalba felfejlődni, úgy vették fel a harcot egy túlnyomó erővel szemben. Kétórás harc után, amire a segítség megérkezett Csernavicból, a 41-es ezred, addig a 250 főből csak tízen maradtak meg egészségesen, a többiek már halottak voltak és sebesültek. Ez volt az első ütközet 1914. augusztus 16-án, amiben édesapám részt vett, és egészségesen megszabadult [...].

Hiába vártuk haza édesapámat, nem jött, tovább harcolt a Kárpátok aljába'. Lassan a tél is eljött, de még mindig nem lett vége a háborúnak. Egymás után vívták a győzedelmes harcokat, amíg az lett a vége, hogy mi is hallani kezdtük az ágyúk lövését, lassan-lassan a puskalövések is hallatszani kezdtek és minden nap közelebb és közelebb érkezett a harctér.

1915. január 1-én, újév napján megérkezett az első kozák csapat a faluba. Volt nagy félelem, hogy most mi lesz. Sírt jóformán mindenki, csak mi, gyerekek kíváncsiskodtunk.

Egymás után érkeztek az orosz csapatok, haladtak a falun keresztül, de egy szakasz megállott. „Jeszukuti” községet keresték. Hát ezt nem tudtuk megmondani, hogy hol van, és tovább mentek. A harmadik faluból visszafordultak, és akkor tudtuk meg, hogy Istensegítset keresték. Le is telepedtek, az állomáson átvették a forgalmat. Csak ez nem tartott sokáig, január 16. reggelén megjelentek a magyar huszárok. Öt huszár előőrsvágtatott végig a falun, kérdezték, hogy vannak-e oroszok a községbe'. Hát mondtuk, hogy tegnap még voltak, de máma nem láttunk egyet sem. Még azon a napon bevonultak a magyar csapatok a községbe semmi lövés nélkül. Hát így megbátorodtunk mi, gyerekek, nem is olyan veszélyes a háború, mint ahogy mondják.

Így éltünk azután közösen a faluban. A katanák préselték a szénát, szalmát, és szállították tovább. Még az is előfordult, hogy bálákat is rendeztek esténként. Ez így tartott egészen 1916. májusig.

Vót egy Borbáth Antiné nevezetű öregasszony. Ő össze szokott gyűjteni bennünköt, gyerekeket és fiatalasszonyokat is. Vótunk sokszor ötvenen is. Imádkoztatott, imádság után osztán elévett egy imakönyvet. Az imakönyvbe belekötöttek egy kulcsot szalaggal, és azt a két ujjára fölvette. Akkor megkérdezte, akinek a hozzátartozóját meg akarta tudakolni, hogy:

– Lőrincz Antal trieste? [Lőrincz Antal él-e?]

Ha a könyv megfordult, akkor azt jelezte, hogy igen, él. Hogyha a könyv nem fordult meg, akkor azt jelezte, hogy meghótt. S így tötötték el az üdőt esténként.

1915. október 15-én aludtunk bent a házban, mi, nagyobb gyermekek a kanapében, négyen, édesanyám a két kisebb testvéremmel az ágyban. Éjfél után két óraker, a padláson, a híjban hatalmas zaj keletkezett, amire felébredtünk. A padláson keresztül átfúródott egy égő gyertya, ami az asztalra leszállt. Egy-két percig ott égett és akkor sodródni kezdett és az ajtón kiment. Akkor édesanyám hirtelen felugrott s azt mondta:

– Most meghalt édesapátok – és sírni kezdett. Minnyá kezdett bennünket imádkoztatni. Utoljára csak a gyertyafüst szaggal maradtunk.

Valóban igaz is lett, be is bizonyult, hogy akkor halt meg édesapám. A háború végén, 1918-ban hazajött fogságból egy hadikfalvi ember, Forrai Gergely, hazahozta édesapámnak az olvasóját [rózsafüzérét], meg az ezüst ötkoronását; ő mondta el, hogyan halt meg édesapánk.

Édesapám Delatinból küldte az utolsó levelet 1915. április havában. Azt írta, arra sem érdemes, hogy hazai föld takarja el, idegen földön kell meghaljon. Húsvét másodnapján egy hatalmas ütközet esett Delatinnál, és édesapám is foglyul esett az oroszoknak. Elszállították egészen bé, Ázsiába, Turkesztán Kobelov városába. Kobelovban táborozták le a foglyokat. Jó ivóvizük nem volt; ahogy olvadt a hó, a hegyről jött le egy hideg patak, aki abból ivott, az mind elkapta a vérhas betegséget. A táborból naponta húszat-harmincat is kiszállítottak a temetőbe. Így betegedett meg és halt meg édesapám is.

(Magnetofon felvétel, készült 1981. május 23-án, Majoson.

Megjelent: Lőrincz Imre „A bukovinai Istensegítstől Majosig”

Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986.)

„Még Bukovinában – Lőrincz Imre és felesége,
Lőrincz Imréné Gáspár Anna,
első fiukkal, Aladárral”

„Imre bácsi a szobraival (1980)”
(Fotó: Sági István)

A képeket Lőrincz Etel bocsátotta rendelkezésünkre.

HIBAIGAZÍTÁS

2018/6-os számunk 24. oldalán a jobb felső
kép aláírása helyesen: Miklós Erzsébet, Miklós
Gáborné Lőrincz Borbála fogadott leánya
nagyanyjával, özvegy Lőrincz Antalnival

„Lőrincz Imre és a legkisebb fia, Lőrincz Béla.
A fehér ruhás kislány az első unoka, Lőrincz Ilona,
a második kislány Lőrincz Etel (1960)”

„Lőrincz Imre és testvére, Miklós Gáborné Lőrincz Borbála”

A SÜLTÜ ZENEKAR HÚSZ ÉVE

A moldvai csángó népzenei játszó Sültü Zenekar 2018-ban többek között jubileumi koncerttel ünnepelte az évfordulóját annak, hogy immár húsz éve változatlan felállásban lép színpadra. Ennek apropóján íródott e szubjektív visszatekintés a zenekar kobzos részéről.

*Legedi László István, Hodorog András,
Ujvári Gábor, Benkő András,
Bakó Katalin, Bőjthe Zoltán
Fotó: Hurta Hajnalka*

Húsz év hosszú idő, egy zenekar életében talán még inkább. Mit értünk el ez idő alatt? Röviden: sok mindent és mégis keveset. Hogy miért gondolom így, ezt szeretném bemutatni.

Az 1993-ban alakult együttesben 1998-ban állt össze a Benkő András (koboz, ének), Bőjthe Zoltán (dob, gardon) és Ujvári Gábor (furulya, kaval) alkotta formáció, amely azóta is változatlan formában zenél hétről hétre. (A zenekar énekese a moldvai Csík faluból származó Szilágyi Angelika, a Sültü tiszteletbeli tagjai pedig Bakó Katalin és Bajna Zsófia).

Tündik Tamásnak köszönhetően már 1998-tól együtt zenélhettünk Legedi László István és Hodorog András klézsei furulyásokkal, Fehér Márton (Külsőrekecsin), Mandache Aurel (Gisteni) és Tímár Viktor (Gyimesbükk-Hidegség) hegedűsökkel, Paun Vasile kobzossal és többek közt Petrás Mária, valamint Bálint Erzsébet énekesekkel. A legkülönbözőbb eseményeken, kurzusokon, táborokban hosszú órákat zenéltünk együtt mestereinkkel, akiktől nagyon sokat tanultunk. Azonban hiába zenéltünk át megannyi nappalt és éjszakát, e közös muzsikálásból egyetlen lemez, sőt jobb hangfelvétel sem született...

A minden szervezettől független zenekar 1998-ban fellépett a FIDESZ és az SZDSZ, majd pár évvel később az MDF és a KDNP rendezvényein is, de nem akartunk egyik párt zenekara sem lenni.

A Sültü fellépett a Sziget Fesztiválon (még a Pepsi Sziget idején), a Táncháztalálkozón, a Művészetek Völgyében, az Országos Szezonnyitó Táncházon és megannyi jelentős rendezvényen, mégsem lett az

együttműködő állandó fesztivál-résztevő. A húsz év során sokféle muzsikáltunk. A környező országok mellett zenéltünk Csehországban is, és keresztül-kasul bejártuk Magyarországot. Felléptünk jótékonysági koncerteken, bulikban, gyakran ingyen vagy jelképes összegekért, de néha vállaltunk zsíros haknikat is, háttérzenélést újjagdagoknak.

Gyakran szerepeltünk óvodákban, iskolákban, – sőt 2012-ben rendszeres, zenés játszóházat tartottunk gyerekeknek „Sültücske” címmel –, de számos rendezvényen zenéltünk nyugdíjasoknak is, akik ugyanolyan lelkesedéssel fogadták előadásunkat, mint a fiatalabb korosztályok.

Hívtak minket esküvőre, szüreti bálba, karácsonyi forgatagba, farsangra, pünkösdre, majálisra, egyházi és világi rendezvényre, főiskolai bulira, gólyabálra és szalagavatóra, sőt még 1956-os megemlékező műsorunk is volt. Vállaltunk céges bulikat kisebb vállalkozásoknak és multiknak egyaránt.

Szerepeltünk régen a meghatározó médiumokban: benne voltunk a Magyar Nemzetben és a Népszabadságban, a Metró Magazinban és a Pesti Estben; némely koncertünket a metróban és óriásplakátokon is hirdették. Időközben haladtunk a korrallal: idén megújult a honlapunk (www.sultu.hu) a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) Halmos Béla Program Ideiglenes Kollégium és a Területi Művelődési Intézmények Egyesülete támogatásának köszönhetően, továbbá együttesünk Facebook- és Instagram-oldalán is naprakész információk olvashatók fellépéseinkkel kapcsolatban.

A Sültü 2003 óta (kisebb megszakítással) tart belépőjegyes moldvai táncháztalálkozót az FMH-ban kéthetente szombaton, ahol

gyakran százan, száznegyvenen is mulatnak zenénkre.

Zenekarunk életében az utóbbi évek egyik legsikeresebb kezdeményezése volt az ötletem nyomán 2018 nyarán életre hívott „Népzene a természetben” című programsorozatunk, a „Gyűljünk a rétre!” – Moldvai Táncháza a Margitszigeten című ingyenes, nyári, keddi esti spontán összejövetel, amelynek szlogenjét furulyásunk, Gábor adta: „Kimegyünk a rétre és jön, aki jön. Tetszik.” Az óbudai Hajógyári-, majd margitszigeti szabadterei táncházaink hatalmas érdeklődés mellett zajlottak. A hétköznapi kora estére szervezett bulik titka az egyszerűségben rejlett: munka után összejöttek a barátok, táncoltak a zenénkre, sokan csak leültek a fűbe és énekeltek velünk; de olyan is volt, aki leheveredett és a lemenő nap fényében csak hallgatta a muzsikánkat.

A fentieket tekintve sok mindent elértünk tehát, ugyanakkor hiányérzetünk is lehet.

De lássuk a jövőt! Mi jöhet még? Újabb húsz év együtt a színpadon, felejthetetlen bulik, sok örömmel és régi-új muzsikussal társakkal és talán majd egy bekezdés „a magyar folk történetében”, aminek mi is részei vagyunk.

A „Sültü20” ötletgazdájaként, a zenekar nevében is megköszönöm a támogatást csángó mestereinknek, tanárainknak, lelkes közönségünknek, egykori és jelenlegi zenésztársainknak (Blank Attila, Hamza István), az FMH munkatársainak és vezetőinek, a zenekart felkérő rendezvény-szervezőknek és mindenkinek, akik az elmúlt két évtizedben hittek bennünk és segítettek munkánkat. (Benkő András)

„Táncra ítélem magamat” – interjú Foltin Jolánnal

Foltin Jolán Erkel Ferenc- és Kossuth-díjas táncművész, koreográfus-rendező, a Nemzet Művésze, akinek gazdag életútjából csak epizódokat villanthat fel egy interjú. De ezek a töredékek talán fontos dolgokat mutathatnak meg egy évtizedek óta tartó művészi pályából.

– Ön Budapesten született, de amennyire tudom, már ez sem egy egyszerű történet...

– Az édesanyám egyedül nevelt fel, mert születésem előtt egy hónappal érkezett az értesítés, hogy édesapám eltűnt a Don-kanyarban. Anyukám akkoriban még Belgrádban lakott, s azt remélte, hogy a Budapesten élő bátyja befogadja majd, de nem ez történt. Így került egy szülőotthonba, ahol születésem után is maradtunk, egészen addig, amíg Novák Ferencsel össze nem házasodtam. Később az általános iskolai osztálytársaim mesélték, hogy amikor náluk jártam, mindig rácsodálkoztam arra, hogy léteznek barna bútorok is, hiszen én kórházban éltem, így gyerekként csak fehér bútorokat láttam.

– Honnan, hogyan jött a néptánc?

– Az édesanyám erején felül mindent megtett azért, hogy többre vigyem, mint ő: a franciaórától kezdve a hegedűtanuláson át mindenben támogatott, és megteremtette azok feltételeit. A néptáncsal úgy kerültem kapcsolatba, hogy az 1954-ben alakult Bihari János Táncgyűttesben akkoriban – szinte példátlan módon – kevesebb lány volt, mint fiú. Egy szimpatikus fiatal pár eljött a kerületi úttörőházba, hogy lányokat toborozzon, és hárman el is mentünk az akkori próbaterembe. Az első látogatás után sírva mentem haza, mert csak egymás szavába vágó mestereket láttam, akiktől megijedtem.

Akkor még nem tudtam, hogy ők valójában a korszak legnagyobb alkotói: Györgyfalvy Katalin, Szigeti Károly és az alapító, Novák Ferenc.

Végül újra elmentem, és gyakorlatilag azóta nem szakadtam el a tánctól, erre tettem fel az egész életemet. A Bihari után a Novák Ferenc által vezetett Honvéd Együtteshez kerültem, ahol szintén meghatározó éveket töltöttem.

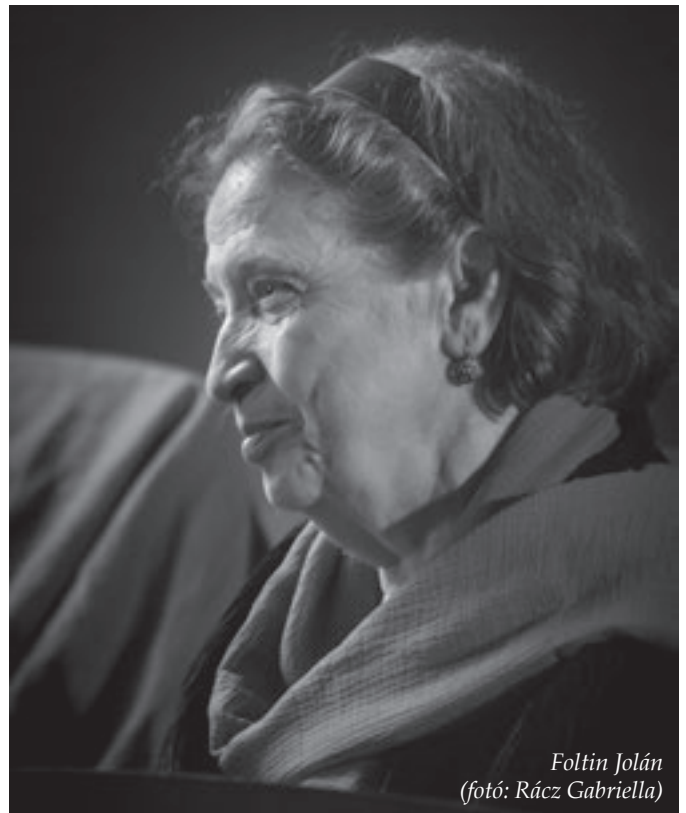
– A tánc mellett nem is volt más területe, egy menekülő útvonal, ha mégsem úgy mennek a dolgok?

– Hamar a tánc került az életem középpontjába, de mellette leérettségiztem, majd megkezdtem egyetemi tanulmányaimat az ELTE magyar szakán. De már az első percben eldöntöttem, hogy soha nem leszek magyartanárra, mert a táncra akarom feltenni az életem. Csak az érdekelt, és úgy gondoltam, ha gyerekekkel akarok foglalkozni, akkor azt is a táncon keresztül teszem. Így is lett, mert a Népművelési Intézet táncosztályára kerültem mint a gyermek-táncért felelős referens. Ha megérkeztem egy fesztiválra zsűrizni, akkor az összes gyerek körülöttem nyüzsgött, én voltam mindenki Joli nénije.

– Akkoriban nem volt olyan, hogy koreográfusképzés...

– A mai értelemben valóban nem volt. A Népművelési Intézetnek voltak különböző tanfolyamai, ahol olyan mesterek tanítottak, mint Pesovár Ernő, Andrásfalvy Bertalan, Martin György, akiktől sokat lehetett tanulni. Én harminc éves elmúltam, mire el merem készíteni az első koreográfiámat, *Mondóka – Szerelem, szerelem* címmel, mellyel elnyertem a Szolnoki Országos Néptáncfesztivál koreográfiai díját. Ehhez a munkámhoz kötődnek életre szóló barátságaim is.

Akkoriban olvastam először Kiss Anna költő verseit, és úgy éreztem, ugyanúgy gondolkozunk. A verseiben a népi motívumok és a szürreális képek harmonikus egységgé alakulnak. Számomra akkor, és azóta is felérnek egy csodával azok a sorok, hogy:

Foltin Jolán
(fotó: Rácz Gabriella)

„Éjszaka, kék tollú páva,
Szállj be a tisztaszobába
[...]
Majd ha az éjszaka páva,
s nyílik a tinta virága,
várlak a tisztaszobába,
majd ha az éjszaka páva.”

Személyesen megkerestem Kiss Annát, mert szerettem volna felhasználni a verseit a darabjaimban. A *Táncnóta* című költeménye emblematikus lett az alkotói életemben, újra és újra visszatér:

„duhogjon a kosfejű bőr
táncra ítélem magamat
ej ki bánja ha egyedül
taposom a veres havat
hogy a szívem múlatása
csak a csizmám dobogása
csak a csizmám dobogása
csak a szoknya zuhogása...”

Ezután barátokká váltunk, majd harmadikként Molnár Piroska is csatlakozott hozzánk. A rendszerváltás idején mi lettünk az „Ellenzéki Kerekasszonyok”. Az egy nagyon szép és termékeny időszak volt a Honvéd Együttesben, ahol arról voltam híres, hogy a darab készítése közben senkit nem engedtem be a próbaterembe a táncosokon kívül, még Novák Ferencet, a vezetőnket sem. Nagyszerű táncosok voltak akkoriban, olyanok, akikkel azóta is együtt dolgozom, és szép előadásokat hoztunk létre. Itt készült többek között a *Ki népei vagytok?*, a *Lagzi*, a *Táncmester* és a *Zene-bona, sza-*

„Feketető”

„Feketető”

„Elmúlik”

Fotó: Rácz Gabriella (fotografcia)

na-szét művek is. Aztán megépült a próbaterem, és Tata befogadta Zsuráfszky Zoltánt és társulatát, azzal a reménnyel, hogy ő majd jó utódja lesz, aki megőrzi az elődök munkáinak és életművének egy részét. De másképp alakult.

– *A táncházmozgalom indulása mit változtatott a „hivatalos táncéleten”?*

– Nagyon gyorsan átalakult minden azok után, hogy az első táncházat a Liszt Ferenc téren megtartottuk. Sokan tartottak attól, hogy politikai okok miatt egyesek támadni fogják az eseményt, de semmi ilyesmi nem történt, sőt, jelentős mérföldkönek számító táncház kerekedett belőle... De ez a történet számunkra korábban kezdődött. Novák Ferenc Korniss Péterrel – Martin György ötletét követve – már 1964-ben eljutott Székre a szakdolgozata kapcsán, melyben a zárt közösségek belső működésével, a házasodás rendjével és az emberi kapcsolatok rendszerével foglalkozott. Később én is utánuk utaztam, hogy meglátogassam a férjem. Szamosújvárnál a vonatról egy teherautóra kellett átszállnom, és a platón én voltam az egyetlen, aki városi ruhát viselt, körülöttem a nők és a férfiak mind népviseletben voltak, mert Széken egyedül az iskolaigazgató és a rendőr járt civil ruhában. Amikor megérkeztem Székre, egy másik világ tárult fel, rögtön egy olyan táncházban találtam magam, amit nem lehet leírni. Győri Kláránál, Kali néninél volt a táncház: a felső ágyon haldoklott a férje, a háromtagú cigányzenekar eggyel lejjebb ült egy padkán, lábuk alatt ott ültek és vihorásztak a táncra váró széki lányok. Hihetetlen élmény volt. Korniss Péter aludni sem tudott: járta az utcákat, nem hitte el, hogy ilyesmi létezik. Ez meghatározó élménye lett mindhármunknak. Olyan inspiráció, ami egy életen át kitart.

– *Mit használt fel ebből későbbi munkáiban?*

– Gyűjtés közben megrázó emberi történetekkel találkoztunk. Például két házaspárral beszélgetve kiderült, hogy leány-legény korukban keresztbe szerették egymást, de a vagyoni helyzet és a szigorú szokásrend miatt másképp kellett házasodniuk. Ebből az élményből született az egyik díjnyertes koreográfiám, a *Széki pár*, amit még a televízió is rögzített a „Szép magyar tánc” című sorozatban. Engem nagyon érdekelt, hogy a paraszti táncban miként fejezik ki és mutatják meg magukat a férfiak és a nők, és hogy milyen egyéni sorsok vannak mögöttük. Sok izgalmas kapcsolati kérdést, életpontot lehet bemutatni a táncon keresztül. Ugyanolyan temperamentummal éltek ők is, mint mi, csak az őket körülvevő szabályrendszerek mások voltak. Több egypáros koreográfiát is készítettem erre a témára.

– *Nyugdíjasként, a „Nemzet Művésze” cím birtokosaként is aktív...*

– Mai napig nem szűnt meg bennem az alkotói vágy, és ez újra és újra visszavisz a próbaterembe. Annak ellenére, hogy nyugdíjas vagyok, minden évben vágyom rá, hogy valami újat alkossak.

A svábok emlékére csináltam az *Elmúlik* című táncdrámát Molnár Piroska főszereplésével, felhasználva Balogh Róbert háromkötetes regényét. A második férjem, Pavelka Árpád sváb származású, és anno a családja nagyon megszenvedte a kitelepítéseket, a darabban ilyen történeteket idéztem fel. Például előfordult, hogy a sváboknak be kellett engedniük a bukovinai székelyeket a házaikba úgy, hogy ők még ott laktak. Még meleg volt a sváb asszony leve-se, ki sem aludt a tűz a kemencében, de az asztalnál már mások ültek... Megdöbbenő a többszörös exodus, amihez Kiss Ferenc csodálatos zenét írt. A darab egyik legdrámaibb pillanata, amikor Rémi Tünde énekl, hogy *„Bukovina, mit vétettem, hogy belőled el kell mennem?”*

– *A tavalyi Budapesti Tavaszi Fesztiválon is új bemutatót láthatott Öntől a közönség...*

– A darabhoz Cserepes Károly *Feketető* című lemeze adta az inspirációt: azt az idilli állapotot szerettem volna megidézni, amit a Feketetői vásár nyújtott, amikor még lehetett ott zenét, táncot és vi-seletet gyűjteni. Olyan hihetetlen gazdagságban voltak ott jelen az erdélyi etnikumok, hogy az felért egy néprajzi gyűjtéssel. E mellett a munkámat nagyban segítette Henics Tamás *„Feketető / Negreni”* című fotóalbumának képanyaga is.

– *Készül újabb koreográfia? Lesz még újabb táncművelemény?*

– Tudom, hogy egyszer abba kell hagyni mindent, de szeretnék egy zárszó jellegű előadást készíteni, az utolsó szó jogán összegezném az eddigi munkáimat, amelynek címe Füst Milántól származik: *„Ez mind én voltam egykor”*. A darabot azokkal a javarészt Harangozó-díjas táncos szólistákkal szeretném elkészíteni, akik leg-utóbb táncoltak a *Feketető* című előadásomban.

– *A táncról szerzett, a táncházmozgalom által népszerűvé tett ismeretek mennyire tudnak ma – és a továbbiakban – élő tudásként jelen lenni?*

– A Magyar Táncművészeti Egyetem rengeteg táncitanítót nevel ki, de úgy látom, hogy sajnos a mai fiatalok kevésbé tájékozottak és érdeklődők. Ez még akkor is így van, ha Kővágó Zsuzsanna tánc-történész mindent megtesz azért, hogy kulturálisan is fejlessze a hallgatókat. A koreográfusi szakmában szerintem elengedhetetlen a széles látókör és a műveltség, és bár jó, hogy van koreográfuskép-zés, de ez önmagában nem elég.

A *„Fölszállott a páva”* című népzenei és néptánc tehetségkuta-tó sok tanulsággal járt. Azt látom, hogy a táncban ma túl sok az „ihaj-csuhaj”, a mulatás, a visítás, a harsányság, és kizorul a szépség, a finomság, az intimitás. A fiam, Novák Péter volt az egyik mű-sorvezető, aki azt mondta, *„Anyu, a táncművészet veled együtt ki-hal.”* Tartok tőle, hogy így lesz, és a néptáncnak csak a hajszolt, dü-bögő-dobogó része marad meg.

Grozdits Károly

Kettős ünnep

Bodza Klára koncertje a Párbeszéd Házában • 2018. december 21.

Bodza Klára tanítványok és kiváló muzikus társak koszorújában, telt ház előtt ünnepelte előadóművészi pályafutása ötvenedik évfordulóját és a – koncertje napján még csak közelgő – karácsonyi ünnepet. Az advent-karácsonyi időszaknál keresve sem találhatott volna egykori énektanárom alkalmasabb időszakot arra, hogy művészi munkássága minden fontos vonatkozása helyet kapjon a műsorban: egyaránt hallhattuk a népdal-énekest, a régi zene mívés megszólaltatóját, a költészet elkötelezettjét.

A karácsonyhoz kötődő szokásdalok és népelemek hangszerkíséretében Balogh Kálmán cimbalmon, Csörsz Rumen István kobzon, Kiss Krisztián furulyán működött közre. A régi zene korhű megszólaltatói Kállay Gábor, Kállay Katalin és Harsányi Zsolt voltak. A műsorban elhangzó istenes verseket, népi imádságokat Dunai Tamás színművész és Bodza Klára tolmácsolásában hallhattuk.

Az énekes tanítványok – Benkő Dóra Rózsa, Dobák Katalin, Héjja Bella Emerencia, Izsák Katalin, Farkas Tünde, Török-Ábra-

Fotó: Csorba Károly

hám Brigitta és Gubinecz Ákos – személyükben is felvillantották az ünnepelt pedagógusi munkásságának fontosabb állomásait. Az Óbudai Népzenei Iskola és a Nádasy Kálmán Alapfokú Művészeti Iskola, a Pikhéty Tibor Zeneművészeti Szakközépiskola, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének egykori és jelenlegi növendékei énekeltek együtt mesztérükkel a színpadon.

Sajgó Szabolcs atya köszöntőjében az időtlen maról és a Teremtői szólításról beszélt, ahogyan a műsor egészét is ez a gondolat vezérelte.

A több évszázad költészetét és zenei örökségét átfogó művek elhangzása során a népi és magaskultúra, a laikus és hivatalos közötti határok feloldódtak az Istenhez forduló ember személyes hitvallásában.

Sándor Ildikó

XXIII. / 2019.02.23., 19.00

csángó

Bál

Helyszín: Millenáris

Bücsűjárás Bákóban
Péter Pál napi Zarándoklat

Antal Tibor
Bálint Erzsébet
Fekete Bori
Hodorog András
Kökötánc Gyerektáncszáz
Lippentő Táncgyűjtés
Nyilastor Ilona
Petrás Mária
Somos Együttes

www.csango.hu

SÖNDÖRGŐ

Zeneakadémia – Nagyterem

2019. március 20., 19.30

Az Eredics testvérek a tágabb családból és legjobb muzikus barátaikból válogatva alapították a kilencvenes évek közepén a mára nemzetközi hírű tamburazenekart, a Söndörgőt. A déli szláv zenei hagyomány rétegeihez kellő alázattal, kifinomult érzéssel és jó ízléssel nyúlnak, Bartók Béla, Vujicsics Tihamér és saját gyűjtéseikből merítve. Ez az erős hagyománytisztelet azonban mégsem gátja, sokkal inkább katalizátora annak a fáradhatatlan munkának, amellyel évtizedek óta képviselik ezt a kultúrát, és amely folyton megújuló, kortárs lendületet ad a Duna menti szlávok zenei kincseinek.

Nyolcadik lemezük anyagát világ körüli koncertsorozat keretében mutatják be, amelynek első koncertjét a Zeneakadémián hallhatja a nagyközönség. Ezen az estén újra megidézik Bartók Bélát, tisztelegnek a korai Vujicsics együttes munkássága előtt, valamint fellebbentik a fátylat Vikár Béla titokzatos „konstantinápolyi” gyűjtéséről is.

Söndörgő: Eredics Áron (prímtambura, tambura szamica, darbuka, ének), Eredics Benjámin (bráctambura, trombita, ének), Eredics Dávid (klarinét, szaxofon, kaval, prímtambura, basszprím-tambura, ének), Eredics Salamon (harmonika, furulya, hulusi, basszprím-tambura), Buzás Attila (tamburabögő, csellótambura, tapan, ének)

Gasztronómiai hagyomány és „örökségesítés”

– Közösségépítő farsangi fánk- és hájastészta-lakomák a Pest megyei Csömörön –

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézetében Báti Anikó táplálkozástudományi néprajzos vezetésével nemrég kezdtünk bele egy izgalmas interdiszciplináris kutatásba az iskolai menzákkal kapcsolatosan, amelynek kapcsán a terepmunkánk egyik kiválasztott helyszíne a három nemzetiségű Csömör lett. Ennek egyik oka az volt, hogy a település lakói nagy érdeklődést mutatnak a gasztronómiai kultúra iránt, ezen belül pedig élénken foglalkoztatják őket nemcsak a múltbéli hagyományaik, hanem az is, hogy miként tudják ezt a helyi értékeket képviselő örökséget a ma embere számára is befogadhatóvá, illetve a hétköznapjaikban is hasznosíthatóvá tenni. A helyi közösségek tudatosan igyekeznek feltárni és gyakorlati foglalkozásokon is továbbadni például a hagyományos szlovák és német fogások elkészítési módját, olyannyira, hogy terveik között szerepel például a helyi menza étrendjébe is beilleszteni ezeket az ételeket.

A hagyományból kiinduló kísérletező, újító kedv jellemzi a csömöri lakosokat, így számukra az ősök öröksége nem élettelen múzeumi világ, egy kimerevített, megsárgult fotó, hanem a saját gyökereikből táplálkozó, de a változó világhoz is szervesen alkalmazkodó, nagyon is élhető közösségi lét. Ha – témánknál maradva – csak azokat a helyi eseményeket vesszük számba, amelyek kifejezetten az élelmiszerekhez kapcsolódnak, elég impozáns lista tárul elénk. Az ötletes, étlapra emlékeztető külsejű *Gasztronómiai utazás Csömörön* című kiadványból megismerhetjük a település „gasztrohelyeit” és a gasztronómiai eseményeit (évente huszonegy alkalom!), mint például a termelői piacok, a februári borverseny, a májusi csömöri napok és borfalu, a szeptemberi középhegy piknik, befőzőnap, befőzőverseny és szüreti főzőverseny, a novemberi hagyományos dísznővágás, vagy a farsangi hájastészta- és fánksütő verseny.

Mint hogy most éppen a vízkeresztől húshagyókeddig tartó farsangi időszak derekán járunk, aktuális, hogy az ilyenkor szokásos, nagy eszem-iszommal is járó közösségi összejövetelekkel, mulatságokkal, bálokkal és az elmaradhatatlan farsangi étellekkel foglalkozunk.

Csömörön a farsangi időszakban több hagyományos bált is tartanak, amelyek mindegyikének megvan a maga sajátos karaktere. „Az egészségügyi bál igen magas színvonalú kulturális-művészeti műsorával, előkelő bájával tűnik ki. A szlovák bál szívet melengető hagyományörző programjai fergeteges hangulatú ösztánban csúcsosodnak ki. Az idősebb korosztályt képviselő kertbarátok fiatalokat megszégyenítő energiával három mulatságot is rendeznek a téli hónapokban, amelyek közül az egyetlen felnőtt jelmezes bál igazi unikumnak számít. A két éve újrarendezett sportbál a csömöri sportolók, különösen a fiatalabb korosztály többszáz fős nagy bulija az erre az estére bálteremmé varázsolt sportcsarnokban” – olvasható a *Csömöri Hírmondó* egyik tudósításában. 2018-ban az óvodai szülők jótékonyági bálja is gazdagította a palettát. A német nemzeti önkormányzat farsang farkán, vagyis a farsangvasárnaptól húshagyókeddig tartó utolsó három nap egyikén a csömöri sváb szokások szerinti szalabábu-égetést szervez. Egy országos viszonylatban is egyedülálló egyházi alkalomra is sor kerül farsang utolsó hetében. Ekkor rendezik meg a fél évszázados múltra visszatekintő evangélikus farsangi imahetet, ahol a legendás csömöri házi sütemények mellett teázgatnak, énekelnek és igehirdetést hallgatnak a gyülekezet tagjai.

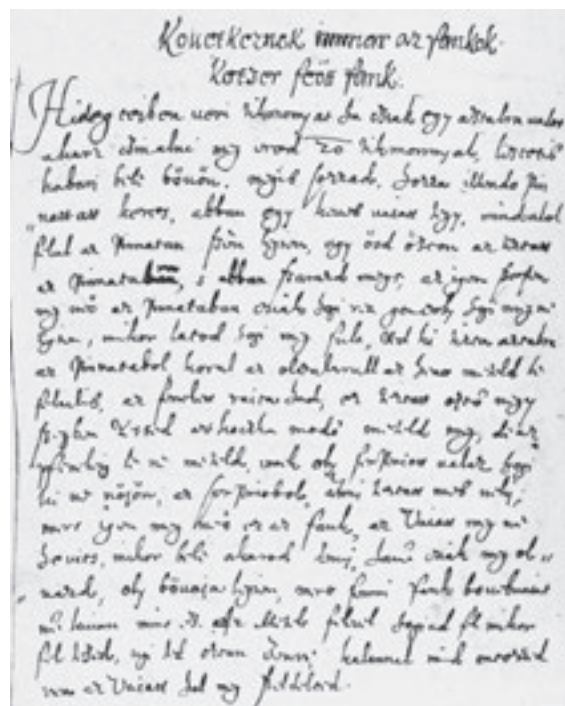
A farsangi összejövetelek, rendezvények, családi lakomák elengedhetetlen vendégváró étele a *farsangi fánk*, a *csöröge* (*forgácsfánk*), vagy néhol az ún. *tolófánk*. 2015-ben a *folkMAGAZIN* e rovatában – magyar és baskír csöröge mellett – már közreadtunk egy fánkreceptet, így ezúttal egy kis fánktörténeti kitekintést követően a csömöri hájastészta- és fánksütő verseny finomságaiból válogatunk.

*

A fánk történetéből

Maga a fánk tulajdonképpen lágy keltszta, amelyet nem egyben, kemencében, sütőben, hanem bő zsírban vagy olajban, kis adagokban megformázva sütnék ki. Történetéről sokféle színes történet, legenda kering. Elvileg már az ókori rómaiak és görögök is készítették valamilyen hosszúkás formájú, olajban sült tésztát, amit mézzel vagy halszószsal (*garum*) fogyasztottak. A középkori keleten már kovással lazított, édesítőszer nélküli tésztát süttöttek olajban, amit sütés után sűrű, édes szirupba áztattak. A fánk az 1400-as évek körül érkezett meg Európába, ekkor lett népszerű például Angliában, Németországban és Hollandiában. Még ez sem az a fánk volt, amire ma gondolunk a szó hallatán. Inkább az orosz piroghoz volt hasonló, amit gombával, hússal vagy egyébvel megtöltöttek, és úgy süttöttek ki – legalábbis erről tanúskodnak a fennmaradt német receptek. Amerikában – ahol a fánknak (*doughnut*, *donut*) olyan kultusza van, hogy még ünnepnapot is szenteltek neki (június első péntekje a *Nemzeti Fánknapp*), és az amerikai jólét egyik szimbóluma lett – holland telepesek honosították meg a XVIII. század elején. Ők *oliekoeknek* nevezték a maguk fánkját, ami akkor még egy gömb alakú sütemény volt. Az első fánkreceptet tartalmazó, angol nyelvű szakácskönyv 1803-ban jelent meg Amerikában.

A fánkot a források szerint Anjou királyaink uralkodása idején már Magyarországon is ismerték, s annyira kedvelté vált, hogy a XVI. században számos változatát süttöttek. A sütemény maga Itá-

Következnek immár az fánkok.

Élel.

KISVÁRASI FŐTŰ FÁNK.

Hideg tejben verj túkrőgyát; ha csak egy nautalra valóit akarsz csinálni, megőred húsz túkrőgyával, lisztet is bőven habarj belé, meg is sózzad. Hozni illendő keveset, abban egy keves vajat tégy, mind alól-felől az pinnatán szén legyen, úgy ősd natán az tésztát az pinnatára, s abban szárazod meg. Az igen szépen megő az pinnatában, csakhogy reá vigyázz, hogy meg ne égjen.

Mikor látod, hogy megsült tedd ki tésztá nautalra az pinnatából, körül a folyón az héját metéld le, az fenekeit rajta hadd. Ez tésztát négyesegben vessed, kocuka módon metéld meg, de az fenekeig le ne metéld. Ennek oly serpenyőt válassz, hogy ki ne nőjön az serpenyőből. Előg tésztát mass neki, mert igen megő az az fánk. Az vajat meg ne hervétd, mikor bele akarod tenni, hanem csak megővassd; bő vaja legyen, mert semmi fánk bőrebb vajat nem kíván, mint ez. Mikor feltessz, az metéld felővel hagyjad fel, úgy tegyed szóra, kalánál mind öttözed reá az vajat, az hol megszeletted. Ha látod, hogy az tésztá néni kend az vajban, tegyed ismét jobb szóra, öttözd vajjal, valamig megőll szép pirosan, mert ha az öttözéstől megszűnöl, meglobad ismét. Ha arányozd, hogy az vaj meg kend hílni, megőjtessd az szentet alatta, hogy megőll egészen. Tedd ki az serpenyőből, az vajat le hadd szárazkorni, jó melegen tedd az tálban, faragd meg nádmézzel, és add fel.

liából származik, neve azonban német jövevényszó. Az irodalmi német *Pfannkuchen* (palacsinta, omlett) erdélyi szász *fankoh* változatából előbb *fánkó* lett (Erdélyben ma *pánkó* a neve), majd a kicsinyítőképzőnek érzett szöveg elmaradásával lett belőle *fánk*.

A Magyar Országos Levéltárban őrzik a Radvánszky család sajkazai iratait (P 568, D. 5. No. 15.), amelyek között egy olyan szakácskönyv is található, amelyet ugyan 1622-ben másoltak le, de az eredeti kötetet összeállító szakácsmester a XVI. században élt. Báró Radvánszky Béla *Régi magyar szakácskönyvek* című, 1893-ban megjelent könyvében nyomtatásban is közli ezt a szakácskönyvet, amelyben összesen tízféle fánkrecept szerepel. Ha netán van olyan, aki megpróbálkozna a facsimilében és korabeli átiratban itt közölt recept megfejtésével, annak segítségül elárulom, hogy az első fánkreceptben a *pinnata* szó sütőlapot jelent. (Forrás: http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentumalsussunk_farsangi_fankot....html)

*

Misztótfalusi Kis Miklós kolozsvári nyomdájában 1698-ban készült el a *Szakács Mesterségnek Könyvkészése*, „Melyben külön-különbféle válogatott cifra, jó, egészséges, hasznos, tiszta és szopora étkeknek megkészítése, sütése és főzése, mintegy éléskamarában, rövideden leíratatik, és kinek-kinek hasznára leábrázoltatik.” E könyvben is számos „fánk” receptjét olvashatjuk, azonban ezek között – akárcsak a Radvánszky-féle fánkok között – kevés az olyan, amit ma is annak neveznénk. Fánknak hívják például a palacsintatésztában kirántott bodzavirágot, zsályát, vagy a szintén palacsintatésztából készült csorgatott fánkot is. Két fánkreceptet idézünk a könyvből. A *tolófánkot* (Misztótfalusinál *tolyó-fánk*) máig sok helyen ismerik (ez a spanyol *churros* rokona), amelyhez a tésztát egy hurkátólhöz hasonló szerkezettel adagolják a forró olajba. Az utána következő *körtvély-fánk* már jobban hasonlít a mai süteményhez.

*

Tolyó-fánk Misztótfalusi Kis Miklós 1698-as szakácskönyvéből

Végy egy tálba igen szép fejér lisztet, abba tojásnak csak a sárgáját verd belé, amennyire akarsz fánkot csinálni, azt a kanállal igen jól törd össze; ez meglévően mosd meg szépen a kezedet, és egy darabocská vajat a tálba téve a kezdeddel igen jól sokáig gyúrd meg, sózd meg, és ha annak való formád vagyoni, abba töltsd belé, és egy serpenyőbe forró vajba lödd belé, megint töltsd meg a formát, megint lödd belé: és midőn meg-rántódik, vedd ki a serpenyőből, rakd tálba, és egyenként a tésztát, melyet annak csináltál, lövögessd belé, és a tálban felül nádcukorral hintsd

meg. Ennek pedig a formája olyan, mint a vízipuska, csakhogy nagy lyuka van a végén, rézből való metszett csillag, és azon tolják át a toló-fával; gyenge fánk, gyenge eledel, ha meg tudod készíteni.

*

Körtvély-fánk Misztótfalusi Kis Miklós 1698-as szakácskönyvéből

Végy édes tejet egy fazékba, törd egynéhány tojásnak a sárgáját; a fejerit tartsd egyéb szükségedre, úgy, hogy mennyi tej, annyi tojássárgája; abba tégy lisztet, igen jól keverd el, és egy kanálka élesztőt is tégy belé, jó sűrűn kell hagyni: azonban ruhával fedd bé a fazekat, tedd meleg helyre, hadd keljen meg, midőn megkél, darabonként dobd forró vajba, és mikor megsül, egy kis szálkával szedd ki, mind úgy cselekedjél, és igen szépen felpuffad és gyenge lesz, a tálban nádcukorral hintsd meg; ha az nincs, egyéb mézzel hintsd meg, vidd az asztalra. Némelyek a tojásfehérjét is belé verik: de nem léssen olyan porhanyó, mint mikor csak a sárgájával csinálják: tégy ízlésed szerint, amint szereted.

*

Újabb receptek a csömöri hájastészta- és fánksütő versenyről

Csömörön idén február 9-én, szombaton immár huszadik alkalommal rendezik meg a hájastészta- és fánksütő versenyt, amelynek részeként már hatodik éve a házi készítésű lekvárok kategóriájában is lehet indulni. A versenyfelhívás értelmében egyéni és csoportos versenyzőket is várnak, előzetesen mintaként leadott édes vagy sós hájas tészta, valamint hagyományos vagy egyéb fánkféleség kategóriában. A lekvárfőző versenyre 3 dl lekvár leadásával lehet nevezni.

Az első fesztivál óta eltelt húsz év alatt a rendezvény rangos regionális fesztivállá nőtte ki magát, amelyre évek óta az ország távoli vidékeiről is egyre több látogató és versenyző érkezik. A csömöri gasztronómiai kultúra felvirágoztatását szakértelmével segíti Hargitai György mesterszakács, aki nemcsak a főző- sütőversenyek állandó zsűrielnöke, hanem többek között annak a receptfüzetnek a szerkesztője is, amelyet a 2018-as versenyen minden látogató ajándékba kapott a kóstolójegy mellé. A díjak odaítélésében a zsűrielnök mellett Opóczky Sándor és Schvets Zsolt mesterszakácsok és Kovács „Tücsi” Mihály gasztroblogger is részt vesz.

A verseny persze nem működne a helyi közösségek nélkül, amelyek évről évre vállalják, hogy az általuk kiállított csapatokkal a helyszínen készítik el a sok finomságot, egyúttal a vendégeknek is szemléltetve, bemutatva azok elkészítésének csínját-bínját. 2018-ban az alábbi csapatok készítették a helyszínen kelt- vagy hájastészta-ból a sokféle sós és édes süteményt: Baló Lipót Népdalkör, a Csicserke Néptáncgyűttes, a Pintyőke és Csicsergő csoport, a Csicserke Néptáncgyűttes Utánpótlás csoportja, a Csömöri Szent Rita Karitás Közösség, a Fánkos páros, a Mesterhármás, a Tere-fere Klub, a Tiszta Forrás Népdalkör, és a Turnovszky István Kertbarát Kör. A kóstolójeggyel érkező látogatók nemcsak a helyben készülő süteményekből lakmározhatnak, de különböző színpadi bemutatókkal, színes műsorral is szórakoztatják őket.

Az alábbiakban a nyertes csömöri receptekből adunk ízelítőt. (Eperjesi Csaba szervezőnek ezúton köszönöm az információkat és a fotókat.)

*

Apácafánk

(Készítette Kormányos Erzsébet, Csömör – 1. kép)

Hozzávalók: 50 dkg finomliszt, 2,5 dl tej, 2 tojás, 8 dkg kristálycukor, 5 dkg vaj, 5 dkg marcipán, 3 dkg élesztő, só; a bevonathoz (glazúrhoz) 1 tojásfehérje, 2 evőkanál rum, 10 dkg porcukor, 5 dkg apróra vágott mandula; a sütéshez bő olaj.

Elkészítés: A lisztet dagasztótálba szitáljuk, középebe mélyedést csinálunk, beleöntjük a tejet, beleszórunk 1 teáskanál cukrot és hozzáadjuk a morzsolt élesztőt. Összekeverjük, majd 15 percig kelni hagyjuk. Közben a vajat felolvasztjuk, a tojásokat habosra keverjük a cukorral, a lereszelt

marcipánnal, a vajjal és 2-3 csipetnyi sóval, majd rátöltjük az élesztős tejre és megdagasztjuk. Letakarva, 30 percig kelni hagyjuk, majd 5 mm vastagságúra nyújtjuk és fánkszagatóval kiszaggatjuk. A fánkok közepét ujjal átszúrjuk és megforgatjuk az ujjunkon, hogy közepükön lyuk maradjon. 15 percig kelni hagyjuk, majd forró olajban aranybarnára sütjük. A tojásfehérjét összekavarjuk a rummal meg a porcukorral, majd a még langyos fánkokat belemártjük a glazúrba és megszórjuk az előzőleg kissé megpirított mandulával, de kerülhet rá durvára vágott pirított tökmag vagy kis kockákra vágott csokoládé is.

*

Cigenudli

(Készítette a Fánkos Páros – Eke József és Halász Judit, Csömör – 2. kép)

Hozzávalók: 1 kg rétesliszt (grízes liszt), 5 dkg élesztő, 6 dl tej, 5 dkg vaj, 5 tojássárgája, 1 kiskanál só, 1 citrom reszelt héja, 50 dkg tehéntúró, 10 dkg mazsola, 1 evőkanál rum, maréknyi (4 evőkanál) kristálycukor, kb. 1 dl langyos tejszín, 1 tojásfehérje; a formázáshoz finomliszt; a sütéshez bő zsír vagy olaj; a tálaláshoz vaníliás porcukor.

Elkészítés:

1. A lisztet egy nagy tálba szitáljuk, a közepét kimélyítjük, az élesztőt az üregbe morzsoljuk. 1 decinyi langyos tejet öntünk rá, egy kevés lisztet is hozzákavarva összeforgatjuk. Meleg helyen 10-15 percre félretesszük, hogy az élesztő elkezdhessen dolgozni, fölfusson.
2. A vajat fölolvasztjuk, a többi langyos tejben elkeverjük. Az előzőekre öntjük, a tojássárgáját, a sót, a citromhéjat hozzáadjuk és elkezdjük bedagasztani. A túrot krumplinyomón át hozzáadjuk, a mazsolával, a rummal, a cukorral ízesítjük. Annyi tejszínnel dolgozzuk össze, hogy lágy kelt tészta legyen belőle. A tojásfehérjét kemény habbá verjük, a tésztába dolgozzuk. Tiszta konyharuhával letakarva, meleg helyen kelesztjük 1,5-2 órán át.
3. Ezután egy evőkanállal enyhén meglisztezett gyúrólapra szaggatjuk, a kis téstadarabokat egyenként kissé meggömbölygetjük, majd kifli formájúra hajlítjuk. Továbbra is meleg helyen, konyharuhával letakarva – különben a kiflik teteje bekeményedik! – újabb kb. 1 órán át kelesztjük.
4. Végül bő, közepesen forró olajban kb. 4 perc alatt megsütjük, féldőben megforgatjuk. Ha ügyesen dolgoztunk, lesz egy kis szalag a közepü-

kön, pont úgy, mint a farsangi fánknál. Konyhai papírtörlőre szedve lecsöpögtetjük, majd azon melegében vaníliás porcukorban megforgatjuk.

*

Anca hájasa

(Készítette Galgovics Istvánné, Csömör)

Hozzávalók:

75 dkg finomliszt, 40 dkg darált sertésháj, 1 csapott kiskanál só, 1 csapott kiskanál kristálycukor, 4 tojássárgája, 1,5 dl száraz fehérbor, 2 evőkanál tejföl, kb. 1,5 dl szódavíz; a nyújtáshoz finomliszt; a lekenéshez 1 tojás; a tetejére durva szemű só, reszelt sajt, olajos magvak (szezámmag, tökmag stb.)

Elkészítés:

1. A lisztből 15 dekányit kimérünk, a hájjal összedolgozzuk, három egyenlő részre osztva félrerakjuk.
2. A többi lisztet egy tálba szórjuk, a sóval és a cukorral összeforgatjuk, majd a tojássárgájával, a borral és a tejföllel könnyen kezelhető, a kelt tésztához hasonlóan közepesen lágy tésztává gyúrjuk.
3. Enyhén meglisztezett gyúrólapon félujjnyi vastagságúra, téglalap alakúra nyújtjuk. A lisztes háj egyharmadát rákenjük. Ezt úgy a legkönnyebb, ha egy pohárba meleg vizet öntünk, és ebbe mártogatjuk a kést, amivel kenünk. Következik a tészta behajtogatása: felülről a tészta egynegyedét középre hajtjuk, majd alulról is középre hajtjuk a negyedét.

Azután jobbról, majd balról hajtjuk középre a tészta negyedét. Tálcára tesszük és 15-20 percen át hűtőben pihentetjük. Ezt a folyamatot még kétszer elvégezzük (nyújtjuk, hájjal megkenjük, hajtogatjuk, pihentetjük). Figyeljünk arra, hogy a hajtogatás egyformán történjen.

4. Végül a tésztát kisujjnyi vastagságúra, téglalap alakúra nyújtjuk. Kétujjnyi széles, 8-10 centiméter hosszú csíkokra vágjuk, majd tepsire sorakoztatjuk, de előtte egyet csavarhatunk is rajta. A tepsit kikenni nem kell, és sütőpapír se kell bele, mert a tészta elég zsíros.

5. A tetejüket fölvert tojással lekenjük, de ehelyett aki szereti, például pizzakrémet is kenhet rá. Ízlés szerint durva szemű sóval, reszelt sajttal vagy olajos magvakkal is megszórhatjuk, majd előmelegített sütőben, a közepesnél nagyobb lánggal (210 °C; légkeveréses sütőben 190 °C) 18-20 percig sütjük.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 New publication: **Kiss Ferenc, Keresztes Dóra: Mamó kertecskéje** [Mama's little garden] Etnofon Kiadó, Budapest 2018. **Children's book with CD** – a musical tour through Mamó's (Mama's) traditional garden with stories, songs, illustrations and music – performed by Kiss Ferenc and a stellar group of musicians and singers. Recommendation by Sándor Ildikó.

Page 6 Interview with **Korzenszky Klára** – "with the deterioration of customs and traditions, forming the connection between mother and child becomes more difficult". Klára is a **folk singer and performer**; but she also works as a **child psychologist** in a children's hospital in Budapest. She stresses the importance of holding your child in your lap, looking into its eyes and singing to him or her. She describes how her children's psychodrama groups work and discusses music therapy for children. She does children's concerts with her band the Klárisok and has released two records of children's material working with other folk musicians. By Ménes Márta (061.hu).

Page 10 New CD: **Enyedi Ágnes**: "Édesanyám sok szép szava..." FECD 066 FolkEurópa Kiadó. 2018. Recorded in Budapest. Edited and produced by Kelemen László, Enyedi Ágnes. Enyedi Ágnes – voice; András Orsolya – hit cello, voice; Enyedi Tamás – cymbalom; Mihó Attila – violin, voice; Salamon Soma – wooden flute, kaval, accordion, voice. Singer Enyedi Ágnes's great-great grandmother and great-grandmother were both well-known and documented traditional singers in the Transylvanian town of Gyergyóditró/Ditrău, Harghita County, Romania. Ágnes researched, learned and recorded their repertoire for this project.

Page 14 **12 Bricklayers. A Transylvanian tale** of 12 Hungarian bricklayers who worked on a Romanian construction crew in the city of Zilah/Zalău. They could go home every two weeks. Once, on the way home, their truck driver stopped to eat at an inn. The 12 Hungarians waited in the truck. After awhile two of them went in for a beer. Romanians inside the inn soon began to harass them for speaking Hungarian and provoked a fight that ended in a brawl outside between 130 Romanians and the 12 tough Hungarians. Finally police arrived that took the Hungarians to jail in the nearby town and tried to beat them into signing false statements about the fight. They held out until an acceptable statement was produced. Later after a Hungarian representative in Romanian Parliament took the 12 bricklayers' accounts of the incident to Bucharest, they were arrested and beaten again. As it turned out, amongst the Romanians that attacked them, there was one Hungarian who claimed to be the godson of Nicolae Ceaușescu leader of Romania's severe totalitarian government. By Széki Soós János.

Page 16 **Remembering**: Yosyp Cherniavets – button accordion, leader of the band (15.03.1945

– 07.01.2019) Yuriy Cherniavets – drummer, singer (11.07.1951 – 14.06.2018) "In late 2018 Yosyp Cherniavets was still playing for local events in his region around **Tiachiv, Southwestern Ukraine** and played with the band in Bucharest... his passing came just 7 months after the death of his cousin Yuriy, the band's drummer and singer, bringing to an end a Ruthenian-Romani musical dynasty that spanned more than four generations." "...After his father the fiddler known as Manyo died in 1982, Yosyp led the **Manyo family band**, better known in Hungary as the "Técsői Banda" (band from Tiachiv) for over 30 years. The band's style and instrumentation were typical of the mountainous upper Tisza River region—husli (violin), bayan (button accordion), bubyn (drum) and tsymbaly (hammer dulcimer)—but its rich, diverse repertoire set it apart from other local groups. Manyo played not only the traditional Rusyn (Ruthenian) wedding tunes typical of the region, but also Hutsul, Hungarian, Romanian, Jewish, Slovak, and Russian tunes. The band was a unique musical time capsule – a link to Transcarpathia's ethnically-diverse pre-war past..." In memoriam by Shaun Williams – an American ethnomusicologist who spent 4 and half years in Ukraine and presently resides in Bucharest.

Page 24 Even though "**Páva**" – the **Hungarian folk music and dance talent competition** broadcast **live on Hungarian TV** has been going on since 2012, it was 2018's show series during the advent season that brought on this criticism. A statement during the program by an unnamed professional from a 'relevant national institution', provoked this **negative review**. The statement in question was: "...traditional peasant culture no longer exists therefore it is the task of the city institutions to perpetuate and present it." "... Naturally this comment is taken out of context and the person who said it doesn't actually think the way this sounds. We think that the work of the public institutions, organizations, associations in the city that present and preserve folk culture so that folk song, folk music, folk arts can be used any day by anyone and in an ever-widening sphere – is of utmost importance – but the question [always] is: What and how? [In the meantime] it must be noted that folk arts [practice and promotion] has become a sought-after source of livelihood..." Amongst criticisms: "... material taken from peasant culture is presented with sugar-coated behavior and acrobatics in a spectacular with 'revue' elements and over-done costume..." Páva "...is no longer a community building program with the aim of presenting our valuable [folk heritage] – instead it is simply a show, reflecting the notions of a few TV producers and consultants..." By Kovács Norbert "Cimbi".

Page 34 **Jávorszky Béla Szilárd is a Hungarian music historian**. He has written numerous books on contemporary music – including the dance house movement. His newest book will be on the "**The Vujicsics/Söndörgő Heritage**". This excerpt

tells about establishment of the Folk Music Department at the Liszt Academy of Music. Eredics Gábor (of the Vujicsics Ensemble) was an instrumental figure in the process.

Page 37 **Shepherd, bagpiper, story teller, singer Pál István (1919–2015)** would have been 100 years old this year. Resident of Hungary's Nógrád County all his life, Pál István was a fantastic informant, a treasury of ethnographic and cultural information. Printed here are excerpts of interviews with Pál István which were included in ethnomusicologist **Agócs Gergely's doctoral dissertation** entitled ["**Traditional Instrumental Music Culture of Hungarians in Slovakia**"] (2010).

Page 47 **Hungarian food and tradition – it's fánk season**. This time of year (winter) is the carnival season of celebrations before the beginning of lent. A typical pastry of the season is *fánk* – more or less a Hungarian doughnut. Festivities and foods of the season in the town of Csömör (on the outskirts of Budapest's 16th district) are described and some international doughnut history provided, along with two *fánk* recipes from the end of the 1600s and 3 newer recipes two of which are yeasted dough deep fried in hot oil, the other ("hásjas") uses pork fat and is baked. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazín

2019/1, XXVI. évfolyam, 1. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tél./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tél.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Hátsó és belső borítók: Mamó kertecskéje – Keresztes Dóra munkája

Kiss Ferenc – Keresztes Dóra

Mamó kertecskéje

Gyermekkönyv CD melléklettel • Etnofon Kiadó, Budapest, 2018

4-10 éves korú gyermekeknek ajánljuk ezt a könyvet, amely a nagyszerű Papó zenedéje folytatása. Mamó, azaz Nagymama mesél benne a régi világról, a kert, a porta műveléséről, a falusi élet szépségeiről, népi mondókákat, meséket és dalokat felidézve.

Gyerekek! Ha bementek egy zöldségeshez, esetleg anyut elkíséritek a piacra, mi mindent találtok ott? Tüzes paradicsomot, dühös paprikát, bamba tököt, görgő dinnyét, szőlő szőlőt, mosolygó almát és csengő barackot. Vigyori cseresznyét, vicsori babot, csicseri borsót, csörgő diót, mogyorót. Tejet, vaját, lisztet, halat...

Honnan kerülnek mindezek oda? És otthon a vasárnapi ebédnél fejtömés közben gondoltok-e arra, hogy az aranylós húsleves, a serpenyőből kirántott hús, a ropogós kenyér, vagy az aranylós belű krémes sütemény hogyan kerül az asztalra?

Ha érdekel, nyisd ki a könyvet és tedd fel a lemezt!

Vár Mamó kertecskéje!

5 999548 111840 20191

